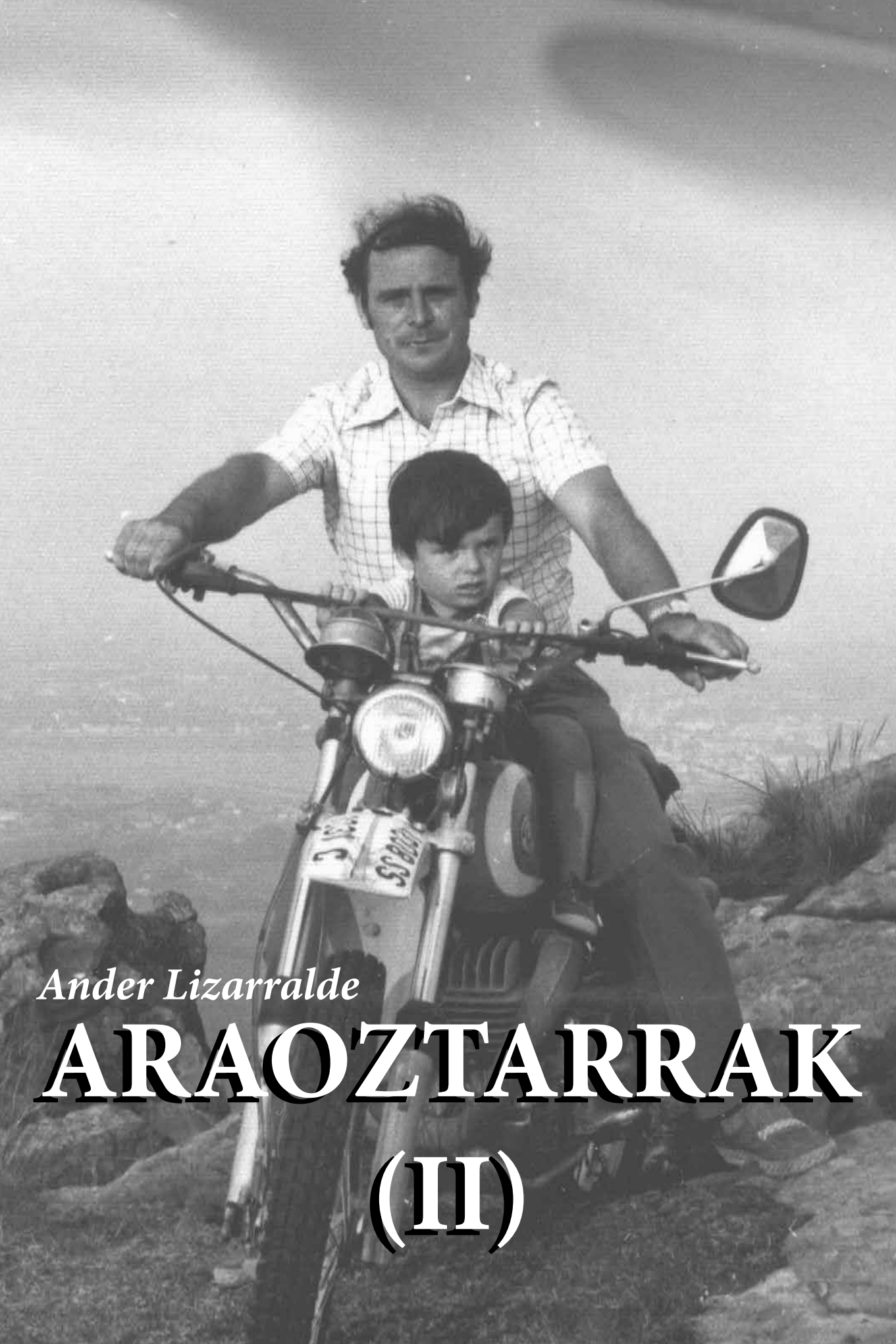

Ander Lizarralde

ARAOZTARRAK

(II)

ARAOZTARRAK

(II)

Ander Lizarralde

**Gure
Bazterrak**

OÑATI
dabilen herria

1. edizioa: 2025eko abendua

Egilea: Ander Lizarralde

Maketazioa: Iñigo Biain-Berraondo

Inprimategia: Gertu (Oñati)

Araotz Araotz zan lenaa!

(Eugeni, Gerneta Etxebarrikua)

Oharrak testuko euskararen gainean

Lan hau *Araoztarrak* proiektuaren barruan aterako diren bi liburukietatik lehena da.

Liburuki hauetan jaso ditugun testuen oinarria araoztarrei egindako grabaketak dira.

Batzuk aurrez eginak zeuden (*Ahotsak* proiektua). Hauetatik zaharrenak 1990eko hamarkadakoak dira.

Beste batzuk 2010eko hamarkadan Arantzazu Sagarzazu eta biok egin genituen *Azken araoztarrak* proiektuaren baitan.

Besteak, gehienak orain egin ditugu (2020-2024). Gutxi batzuk *Erreusak* proiektukoak dira.

Grabaketetako euskara osatu dugu testuetan. Hitzunak “*eon*” esaten badu, guk “*egon*” jarri dugu. Hitzunak “*ein-bi-een*” esaten badu, guk “*egin biher eben*” jarri dugu. Salbuespenak atzemateko moduan jarrita daude.

Bustiduraz (ñ, ll. Tt, dd...): hitz barruan dagoenean, jarri egin dugu “*billa*”. Hitz bukaerakoak ez ditugu jarri, “*egin*” (eta ez “*egin*”). Debagoienako Badihardugu Elkartearen idaztarauak dira horiek.

Parentesi artekoak azalpenak dira, edo hobeto ulertzeko jarritako hitzak. Gehienak Euskara Batuan daude. Batzuk Oñatikoa, hobeto ulertzeko.

Liburuki hauetan aurkituko duzuen euskara ez da zehazki araoztarrek hitz egiten dutena, liburuki hauetako euskara araoztarrek hitz egiten dutena osatuta eta batuta jarri dugu. Batuta jartzeak esan nahi du aldaera guztiak aurkeztu beharrean, batasun bat eman diegula, joera nagusiak kontuan hartuta.

Araozko Euskara izan denari egindako hurbilpena da hau, ez zehazki grabatu ditugun araoztarrek hitz egiten duten euskara. Zorrotz esanda, testu hauetako Euskara ez da existitzen. Baina auzoan hitz egin dena ezagutzeko balio du.

Araozko Euskara jasotzerakoan, arazo nagusia hau izan da: nahastuta dagoela. Hala izanik, jasotakoa batu dugu, eta joera nagusien arabera jarri ditugu testuetako hizkuntza formak. Askok “*basuan*” esaten dute, guk “*basuen*” jarri dugu beti. Askotan “*pasaitten naiz*” bezalakoak entzun ditugu. Guk “*pasauten naiz*” jarri dugu beti.

(“*Enda*” (“*eta*”) jarri dugun guztietan hala esan dute, nahiz eta jakina denez forma hau ez den Araozkoa bakarrik, ezta Oñatikoa bakarrik ere; galtzera doan forma bat da).

Araoztarrek Oñatiko Euskararekin nahastu dute eurena. Nahastu aurrekoa nolakoa zen irudikatu behar izan dugu, beranduegi delako bere horretan aztertzea.

Hala ere, adi. Izan ere, Araotzen, 1960ra arte 500 lagunetik gora bizi zen. Horregatik hizketa-batasun erabatekorik ez zen izango lehen ere, nahiz eta auzotarrak batu dituen gunen inportantea izan den Elizondoa. Gune horrek auzoko euskara batuko zuela uste dugu eliza, eskola han zeudelako, eta dantzalekua, juntalekua zelako.

Testua osatzeko jasotakoa batu dugu.

Aditzean adibidez, joera nagusia hau da:

Hak “*zittun*”, haik “*zittuen*”. Eta hala jarri ditugu guztiak. Berdin hak “*ninddun*”, haik “*nindduen*”. OEZean Hak “*zittuan*”, haik “*zittuain*”. Eta hak “*nindduan*” eta haik “*nindduain*”.

Hala izanda ere, ezaugarri batzuk bakarrik hiztun batek edo besteak esandakoan jaso ditugu:

—Aditzetako “*ere*” hotsak. “*Ingorou*” (egingo dou), “*in-biria*” (egin biher dira).

—Bokal bikoitzak. Hauek OEZean (Oñatiko Euskara Zaharra) ere badira, baiña Araotzen hobeto gorde dira. “*Frakaak, jaaten, eraen, baarik*”...

Bokal bikoitzen kontua ez dago behar bezala aztertuta. Horregatik hiztunak esandakoak bakarrik jarri ditugu. Susmoa dugu batzuk (adibidez, “*jaaten*”) ez zirela beti erabiltzen, esaldian zuten kokapenaren arabera erabiltzen zirela. Eta beste hainbeste gertatzen zela “*xaat*” eta horiekin ere. Ezin dugu baieztatu.

—“*xaku*” eta “*xakun*” aditz laguntzailea (esanahia, “*xako*” eta “*xakon*”, “*zaio*” eta “*zitzaion*”). Gerneta Etxebarrikoei bakarrik jaso diegu. Baina mantentzea erabaki dugu. Berrikuntza bat da.

—ia>ie kasu batzuk. *Gu umiek gitzan* (Bittoina, Gerneta Etxebarria)

—“*-tik*” beharrean “*-ti*”. “*Aurreti*” (Bittoina). Hau OEZekoa (Oñatiko Euskara Zaharrekoa) ere bada.

—“*xaot*” aditz laguntzailea. Araotzen “*xaat, xaazu, xaa, xaazue*” agertzen dena. Beste bi pertsona markak (guk eta haik) ez dira ageri, ez Araotzen ez OEZean.

—Menpeko aditz laguntzailearen forma batzuk “*dakíala*” (dakidala), “*duan*” (dudan).

—Bokal jateak. Batez ere Manuel eta Bittoinari jasoak: “*Esne fuertia, t’esne hori egosten dozu eta*” (Manuel, Gerneta Handiketxekua). “*Et’euki egin zittun*” (Bittoina).

Testigantza gutxiegi ditugu hauetaz baloraziorik egiteko.

Ezaugarri hauek, esan bezala, ez ditugu sistematikoki jarri.

Beste forma batzuk muestra moduan daude jarrita, ez esaten diren guztietan. Bakarrik adibide batzuk, interesgarriak direlakoan. Adibidez:

—“*Lenaakuak gu’takiu! (guk dakigu)*” (Manuel, Gerneta Handiketxekua). “*Errenterua’tienak*” (*errenteruak diranak*) (Bittoina, Gerneta Etxebarrikua). Hauek OEZean ere aurkitu daitezke.

Osatu gabe daude, eta sarri agertzen dira, Araozko Euskarari dagozkion ezaugarriak:

—“*-ago*” atzizkiari dagozkionak: “*gutxiaa*”...

—“*egon*” aditzari dagozkionak: “*na*” (nago), “*da*” (dago). Hiztun batzuek “*daa*”, “*naa*” (batez ere Gernetako Bittoinak).

—“*-gaz*” deklinabide atzizkia, “*astuaaz*” (ez “*astuagaz*”). OEZean ere badago, baina Araotzen hobeto gorde da, gehiago erabiltzen da.

—“*zien*” jarri dugu. Behin eta berriz agertzen delako. OEZean ere agertzen da, baina gutxiagotan. Araotzen beti edo ia beti. Eta hau osorik “*ziren*” jartzea ez zaigu egokia irudit. Jatorria hau dela uste dugu: ziran>zian>zien. “*die*” ez da ageri (baizik eta “*dia*”, baina menpekoetan bai, “*dien*”, “*diela*”...

Denak ez ditugu hemen jarriko. Aparte aterako dugun “Oñatiko Euskara Zaharra, apunteak 1” liburuan Araozko Euskararen ezaugarri bereizleak jasoko ditugu. Ez deskribapen oso bat, baizik eta OEZarekin egindako alderaketa bat.

Zehaztasun horiek interesatzen zaizkionak han aurkituko ditu.

Euskara Batuaren grafia erabili dugu orokorrean. Hala ere, “ts” hotsa baztertu egin dugu, nahasmena eragin dezakeelakoan. Horregatik, jaso dugunaren arabera “tz” edo “tx” erabili dugu.

Filologia lanak egiteko, fonetikarenak gehienbat, grabaketetara jotzea gomendatzen dugu. Bestela lexikografiarako, edo sintaxia aztertzeko, edo morfologia, baliagarriak dira hemen agertzen direnak.

Azalpena testuen aukeraketaz

Ezer baino lehen baieztapen bat egingo dugu: Araozko Euskarak aldaera berezitua osatzen du. Ezaugarrien konbinaketa beregaina da, auzokoa.

Baina gehituko dugu ezaugarriek bere horretan ez dutela berezitasun azpimarragarririk.

Araozkoa funtsean OEZren berdina da, batasuna dago bien artean. Araozkoak diferentzia txiki batzuk ditu, batez ere, itxura guztien arabera, Leiztarren euskarak eragindakoak.

Egiturazko diferentziak txikiak izan arren, “tonua”, belarrira nola sartzen den, kontuan hartuta, atzemateko modukoa da aldea. Ezaugarriak behin eta berriz ageri direlako (*zien, gutxiaa, pentzauten, jaaten, neutako, astuaaz...*).

OEZa hala edo hola, transmititu da. Eta haren ondorengo euskara darabilte gazteek (darabiltenek). Araozkoa ez da transmititu. Eta galtzera doa.

Horregatik jasoketan emaitza modu zabalean aurkeztu nahi izan dugu. Araozko Euskararen nondik norakoak ezagutu nahi dituenak non begiratu izan dezan.

Araoztarren ondorengoek Oñatiko Euskara Berria (OEB) hitz egiten dute. Ez Araozkoa izan denaren ondorengo euskararik. Horregatik, haien arbasoen euskararen testigantza zabala eskaini nahi izan dugu.

Horregatik jaso ditugu antzekoak diren horrenbeste pasarte, bestela larregi liratekeenak.

Gainera araoztar batzuek askoz protagonismo handiagoa dutela. Hau da arrazoia: Hiztun gutxi batzuk aurkitu ditugu araozko euskara ondo samar gode dutenak. Horregatik agertzen dira hainbeste Manuel Goitia eta Bittoina Goitia.

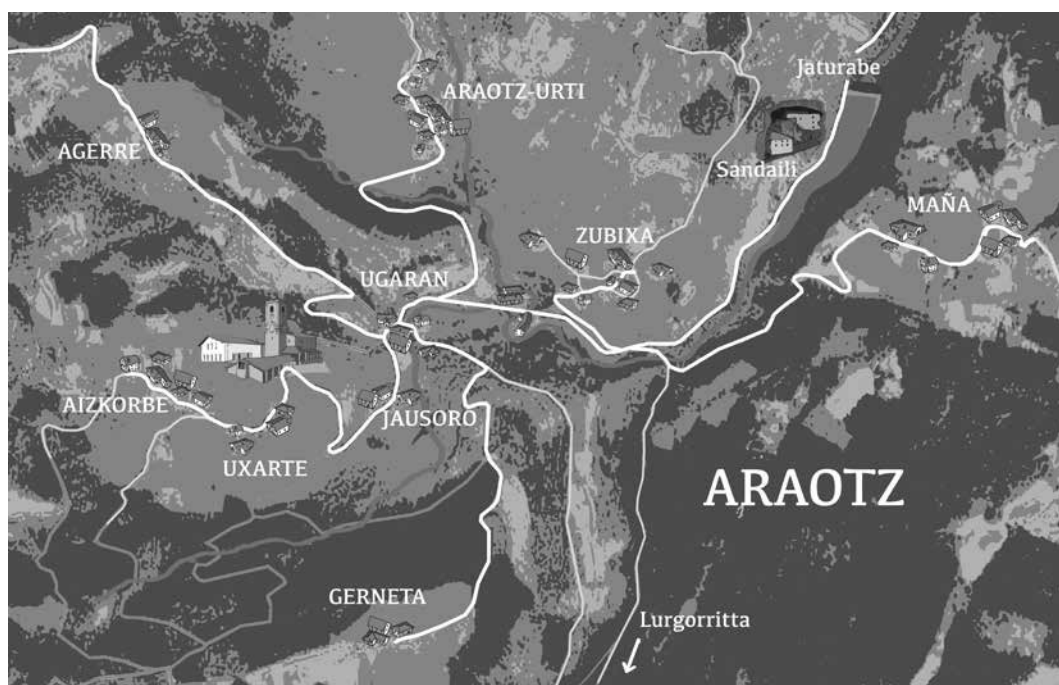
Araozko baserri askotako kontuak falta dira. Hala beharko du.

Lan hauen (Olabartarrak, Araoztarrak) helburua OEZa ikertzea da. OEZeko testuen corpora osatzea, eta jasoketa lan zabala egitea. Horregatik da hau emaitza. Pasarte askok antzeko gauzak esaten dituzte, lehentasuna euskara izan dugula, ez hainbeste edukia (hau ere, interesgarria, dudarik ez).

Argazkiak utzi dizkigutenei eskerrak eman nahi dizkiegu. Eta esker berezia Gerneta Etxebarriko Joxeanjel Urkia eta Mañako Azkoittin Haundiko Luis Zumalderi, argazkietako araoztarrak identifikatzen emandako laguntasun ezinbestekoarengatik.

Argazkiren bateko izenak gaizki baleude, edo beste edozein ohar bidaltzeko hau da helbide elektronikoa:

jardunaldiak@hotmail.com (Ander Lizarralde)

Araozko auzouneak.

Lanean agertzen diren araoztarrak:

Nieves Agirre, 1939, Sakristauena.
Juanito Altube, 1943, Goittikua.
Joxemai Altube, 1953, Goittikua.
Bittori Barrena 1943, Ojala Txikiñekua.
Juanita Barrena, 1946, Ojala Txikiñekua
Benito Barrena, 1937, Ojala Haundikua.
Juli Bergara, 1951, Txantonbalduena.
Eustaki Bergara, (1917-2016), Txantonbalduena.
Rosario Bolinaga, 1945, Beittikua.
Mikel Bolinaga, 1967, Beittikua.
Maixol, 1962, Bolinaga, Beittikua.
Xeberi Erostarbe, (1933-2023), Agerrekua.
Manuel Goitia, (1922-2013), Gerneta Handiketxekua.
Bittoina Goitia, 1928, Gerneta Etxebarrikua.
Eugeni Goitia, 1931, Gerneta Etxebarrikua.
Agustin Guridi, (1926-2017), Txomenakua.
Enkarna Grisaleña, (1928-2022), Txomenakua.
Rikardo Ibabe, (1924-2016), Agerrekua.
Eusebio Lazkano, (1917-2010), Antzuena.
Jabier Mugartza, 1935, Etxeberri Txikiñekua.
Eugeni Olalde, (1936-2025), Zumaaldekua.
Matilde Uriarte, 1942, Txapelena.
Miren Uriarte, (1934-2021), Emiemenena.
Joxeanjel Urkia, 1953, Gerneta Etxebarrikua.
Mariangeles Zelaia, 1946, Elortokua.
Jesusa Zumalde, 1947, Aizkorbe Azpikua.
Amparo Zumalde, (1929-2019), Maña, Azkoittin Txikiñekua.
Maximo Zumalde, (1942-2025), Maña-tti Behekua.
Marijoxepa Zumalde, (1919-2019), Mielen Txikiñekua.
Eugenio Zumalde, (1916-2002) Aizkorbe Azpikua.
Fermin Zumalde, 1930, Borjena.

Bittoina Araoztarrak (I) liburua eraman nionean, 97 urterekin.

Souen

Gora erain...

Lurrari gora eraitteko; zea bat be baeuken, eta hankiaaz hola zapaldu eta “da!”, lurrari buelta erain goora (laiaz ari da).

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Bi (uztarri) derrigor biher zien; bi ganau-pare lotuta erueteko.

Ittaurren ibilli zara? (Enkarna, Txomena)

Ezkerretik, Hilario Igartua, Maña Garaikua, Manolo semea. Luxia Igartua Hilarioren arreba eta Juan Karlos semea. Hauek Barzelonara joan ziren bizitzera.

Gustora ibiltten nintzuan iri-zarrokin, haikin ez xaguan ittaurlari biharrik, e!

(Agustin, Txomena)

Gerra denporan etxien, anaiak soldau eruen zittuen (zituzten) eta hamaika urteko mutikua, ama eta ahizpa bixok...

Bolda-haundixa, ahizpa bixok horz-bikuakin ezkiña bittan jarri, buelta erain boldiai, eta ifiñi saillien mutikuak (behi) pare bixakin.

Tremendako bolda sailla!

Eta neuk entzun, han beheko gizonari: “Hartuko nitxukek nik holako mutillak; horreik mutillena eta neskena, danena egitten xuai”.

(Txantonbalduen Eustaki)

“Bixar baten batek ittaurren egitten geratu biher xon!” (amak).

Eta ni gustora! Eskolara fatia baiño guraa neben ittaurren egittia.

Ezkerretik Manolo Igartua, Tomasa Arana (Maña Garaikua baserrikoa bertakoa, Arantzazuko Bernabe Igartua bertara ezkondu zen, Arrikruzdik). Arantxa Uriarte (Deskargako primia), eta berarekin dagoena ez dakigu nor den.

Ittaurren ero, ganauzain ero...

(Jesusa, Aizkorbe Azpikua)

“Umia eruen holako... kumatxo baten, soo ezkiñara!”.

Eta geu han atxurren, zeak jorrocketan...

(Enkarna, Txomena)

Beátoltzan terrenua geuken.

Han patatia eta artua eta sartzen geben... Han patatia ondo hartzen zan, e!

Eta gero beste soo bat arto-babia. Ha lurra ya fuertetxuagua zan, zeatik artuak eta babiak lurra biher izaten dau fuertetxuagua.

Patatia hartzeko izan biher da lurra ariña, hazkórra, sueltua.

(Jabier, Etxeberri Txikiñekua)

Ittaurren egiten zenuten?

Hori zan ba gere ofiziuoi! Eskolara fateko asti baarik ittaurren egitteko...

Han ibiltten gitzan behi-pariakin!

(Jabier, Etxeberri Txikiñekua)

Behixakin ittaurren-eta, ume txiki-txikitxuak eta...

Ni behixakin ibiltten nintzuan, irixak eukitta gazék, baiña behixakin ibiltten gintzuan asko, azkenera behixakin.

Gagozak>gaozak>gauzak>gauzek>gazék

(Joxemai, Goittikua)

Souen, Benittok kontatua

Esate baterako, Otala aldien han behien arbela xakuai, eta han amilketa gutxi egoten dok.

Esate baterako, leku aiñubeia badok, hareittan arrisku gehixaa egoten dok.

Arbela daguen lekuen amilketa gutxi egoten dok.

Arantxa (Deskargako primia) ittaurren eta Hilario Igartua, Amparoren gizona. Ariakin lanien.

...Arbixa egoten zuan zulueta sartuta, eta zulueta porsiakaso botaten zittuan zazpi-zortzi ale.

Arbixen hazixa xe-xeia dok, enda han zortzi latxe hamar hamabost botako hittuan akordau barik.

Eta haik danak urteten baeuen, haik larrei zittuan. Enda izten zittuan lau ero, eta bestiak ataratia, hori izaten zuan "miazketia".

(Benitto, Ojala Haundikua)

Souen, Zumaaldeko Eugenik kontatua

Garixa ebai, eta gero ha garixa egondako lekua labrau ondo egin biher izaten zan, gari-zuztarrak eta zarramarra danak erre, eta gero burdiñaratu, aratu; gero sitza bota, ifiñi ondo labrauta.

Eta dana ondo zeukanien, atxurrakin, patata-zulua egin biher izaten zan oso barrura, baiña hori (arbia) azal-xamarrien.

Hilario Igartua eta Adela Flecha Igartua behi pariakin souen. Adela Mariaren alaba da. Maria Igartua Antonio Flecharekin ezkondu zen, Antonio Leongoa zen. Araotzen jaio eta gero Leonen egin du bizimodua. Mariak kriara zegoela ezagutu zuen Antonio.

Arbi-hazixak katillutxo baten egoten zien, eta haik bota eta gero atzera dana tapau. Botaten xakon hara zulora sis-pittin bat be bai...

Handik hillebetera-ero urteten euen danak, eta gero egin biher izaten zan miaztu. Itxi biher izaten zien hiru-lau, zeatik bestela urteten euen pillia, eta danak txikiñak.

Gero jorratu ero ez dakitt ze egitten zan, hori ahaztuta na.

Eta gero arbi-buruak egitten zien. Hori izaten zan ganauandako, oilluandako saperua egitteko, txarrixendako be bai...

Veinte de agostorako arbixak erindda egon biher izaten zien Araotzen, San Bernardora fateko...

...Dominau egitten nittun sei behi, eta hori bakarrik ez, eskolatik itxera etorten giñanien zuzen fan biher giñen lanak egittera.

Astuak, orduen astuak itxe danetan egoten zien, eta astuai bastia, asto-zestuak... Nik ez dot esaten gizonen mouen fuerte lotuko nittunik, baiña neuk kolokauten nosten.

Eta arbi-sootik, arbixa karriu biher izaten zan behixairi-eta emuteko, eta maiña bat bider faten nintzan, hartu astua, jarri asto-gaiñien, eta soo batera, bastante distantzian eguen lekura.

Etara arbixak, garbi-garbi egin, asto-zestuak danak kargau, eta hiru-lau buelta egin. Eta behi danendako arbixak ekarten nittun.

Beatzittik hamaika urtera, e! Eta zer ez?

Hurrengo, "bear-baltza" esaten gotzan, konejuendako-eta. Bear-baltz saillera fan, iitaixa hartu, ebai, banastia kargau, eta bear-baltz sailla konejuendako!

Hurrengo, oillateira... Gaztaiñui baten geuken oillateixa, eta oilluak han egoten zien, eta hareiri janak eruen, han dazen arrautzak batu eta...

(Eugeni, Zumaaldekua)

— —

Souen, Otala Txikiñeko ahizpak kontatua

*Maria Txapelena, ezkontza
egunean.*

Amandriai haxe bakarrik gustauten xakon, soua. Etxeko lanak baiño gehixaa. Garixa jorraketan, artua jorraketan... Sooko lanak egitten.

Ama ez zan amandria beste ibiltten.

Patatak jorraketan, eta umia emiñaan onduen siestia egitten. Neri (Bittoriri) Pedrok esate'stan oso ona nintzala, eta lo egitten nebela soo ezkiñaan, emiña barruen sartuta.

Gérman Legazpikua... oin inprentia dakona? Ba, patatia jorratu biher geben. Eta German zan txikitxua... Euko zittun hiru bat hillabete.

Eta Mariak gura eben han Itxaburuen patatia eguen, eta jorraketara fatia... Eta beak be (Mariak) gura eben fatia...

“Eta umia?”. “Umia eruen egingo dou”.

Umia eruen geben eta hantxe egon zan keizpetan.

Ohittura hori lenaa zan. Baiña hak eruen eben, lenaa be egitten zala eta ba eruen egin eben umia.

(Otala Txikiñeko ahizpak)

Souen, Bittoinak kontatua (1)

Labrau egitten da.

Daguen lurra labrau, sitza bota... Zulua egin eta patatia bota, eta estaldu.

Lenaa sitza botaten xakun (zitzaion), patatien gaiñien, baiña oin lurraaz tapau eta sitza erin.

Oin samurtxuua egitten da...

...Lurra hazkorra. Oin etara doun patatia, han oso hazkorra. Eta bestiau, hemendikaldekuau, puska bat zailtxuagua. Diferentzia egoten da lurrien, haundixa.

“Lurikarak” izaten ziren souan?

Soo-souen baiño beste zeatxoon batzutan, beste erripatxoon batzutan. Eta bai, haundixak be bai e, lurikarak (“desprendimiento”, ez “terremoto”).

Orduen egoten zien holokuak.

Birea jausi eta gero kendu egin biher ha lur dana eta...

“Muiñárratua” esaten xakun (zitzaion), “muñarratua daa zeien, Máularren”, hola.

Eta gero kendu egin biher.

Mutilak joaten ziren lurra jasotzera?

Bai, gizakumiak áixkomente.

Irixakin ero behixakin burdixa zeatu, eta gero ha, ba, leku zeaan batera botateko. Biria librautera birea jausten zanien, eta soora jausten zanien be kendu egin biher.

Soora, hor "Itturriko soua" esaten douna, han daa zea, tremenduko... Jesus, harri-horma zea, arbel antzeko zea. Eta han betibe muiñarratu egitten zan. Bai. Egitten zan..

Oin piñua daa eta egitten bada be, asko ez xau (guk) igarriko.

Euri-fuertia danien eta holokuen, egitten zan.

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Eskortaan barrenien dazen haitzak (haitz, roble)

(Joseanjel, Gerneta Etxebarrikua)

Hortarakotxe izango zien (muiñarratuak ez egiteko)... Gizonak ibilli hortan, haitzak sartzen. Eta gu koziñaan eta ume artien eta...

Mielen Txikiñekuak.

Gizonak emakumien lanetan gutxi sartzen zien. Umiek zainttu-eta be... Lepuen hartu be gutxi gizonak, e!

Kontuek egin ero zeaan bat bai... Ero: "Kumiai erein xozu"...

Gizona ikusi ezkeru umezain eta zeien: "Marimutilla da hori!"

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Souen, Bittoinak kontatua (2)

Guk boldaatu... Aurretik gaiñera bolda-txikixaaz.

Laixaakin be ikusitta naa, eta behin ero behin ibilitta...

Bolda txikiñaaz behera botaten zan lurra. Eta gero zeaz (zeagaz), hori len zer zuan, lurra jasoteko, horz-baako arioi, zer zuan? Leria!

Beittikua.

Leria gero behien kargau lurraaz, eta gero goixenera jaso.

Behixekin, e!

Behixekin goixenien zabaldu gero...

Politto-politto jausi egitten zan atzera behera...

*Erripa-antzien eta, lurra jasoten, askotan, bolda-txikiñaaz ibiltten gitzanien...
Gero bolda-haundixa sortu zan, eta bolda-haundixak goora botaten eben.*

Geu be ebalitta gaz leria, akordauten naiz...

*...Lurra haustéeko, lerien moukua, holako horztxo batzukin izaten zuan (trillua).
Lurra zeaketako izaten zuan haa be.*

*Sisárdia... Sis-pillia egin, eta gero hola hartu sardakaia... Harrotuta ifiñi sitza,
eta "rra!" hartu sardakaia, eta burdira. Burdixa egoten zan holoko kaja bateaz, e!*

Sisardia hortarakotxe. Gero itxúutxurra...

*Sitza erueteko... Burdi-kajia esaten gotzan. Alde batetik zea bat, tabla bat sartuta,
bere zulotxuetan sartuta. Bestealdetik beste bat, eta gero moztxuagua atzien eta
aurrien.*

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Sitza zabalketan, Manuelek kontatua

Soldau geontzela, maniobratarara etorri giñan, Anduaiñera, hamabost egunien illaran. Eta han geontzela, gizon jator bat, iri-pare ederraaz soora, kargauta, sitzakin.

Eta ekin zan deskargauten, t'hemen burdikaria pilla baten botaten zan, eta hak bot'en (bota eben) sei pillatan.

Juan carlos Fidalgo Igartua, "sis-karriuen". Baserrira Barzelonatik etorrita. Bakaziñotan hilabete etortzen ziren, gehiagotan ere etortzen ziren bisitan. Oraindik ere sarritan etortzen da Barzelonatik bisitan.

Eta euskaldun mutillak arrimau giñan beana. Iri-pare ederrak!

Eta ikusi neben zela deskargau eben bost tokittan.

Eta hemen, esan doana, pilla baten bota, eta gero zabalketako neke gehixaa!

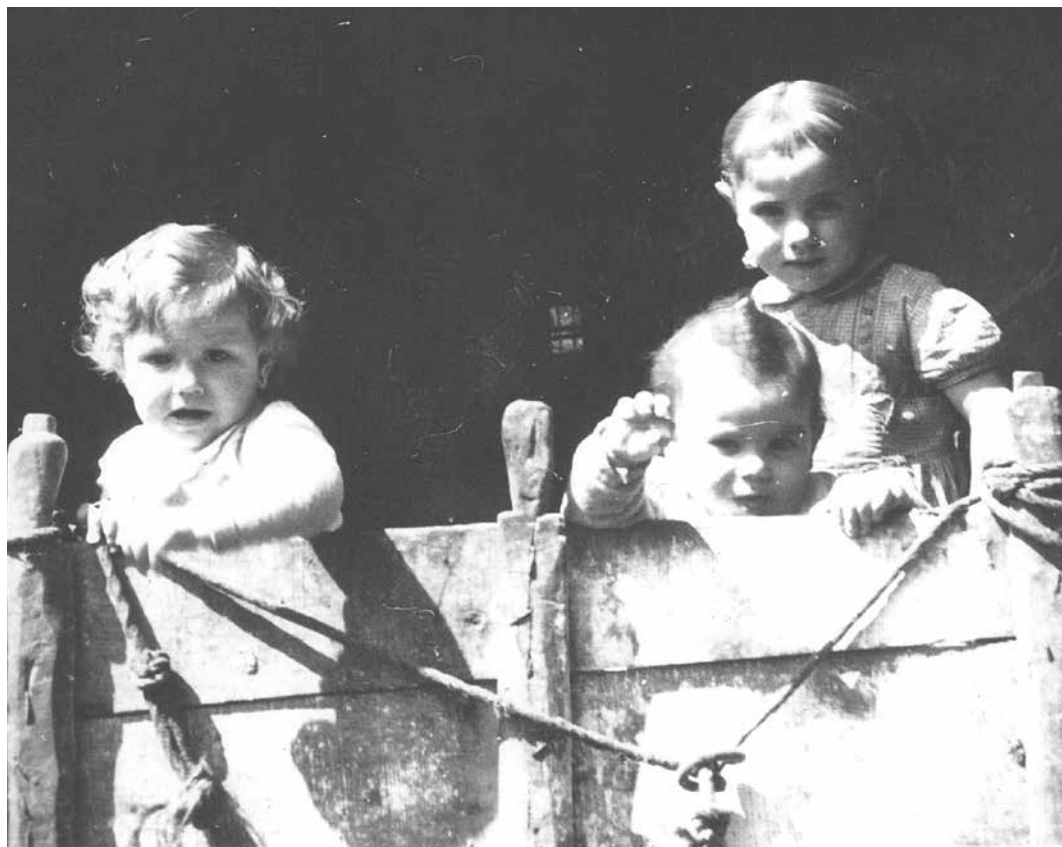
Eta, kaguen dies, ez notzan iñori ezebe esan, eta hurrengo permisuekin etorri nintzanien... Orduen behixak egozen gurien, lanien ondo ekixen (zekiten) behixak, gorrixak, ixa irixen pare izaten zien haik behixak...

Hogei egunerako etorri nintzan, eta aittak be, ba sitza etarateko girua eguen, eta sitza etaraten egingo ete doun, eta "bai!", gertu ningun (nengoen) neriari heltzeko.

Eta bea fan zan soora, ezkiñaan bat garbiketara, eta fan naiz burdikaiaaz, eta ekin naiz, deskargau, eta tiratu eta aurrera, deskargau, eta tiratu, eta aurrera...

Aitta begira behetik...

Eta etara nittun gertu egozen sitzak danak.

Eskumakua Amparoren alaba Carmen Igartua. Beste biak Deskargako primak, sitza karriuteko bur-kajan.

Hurrengo egunien fan nintzan zabalketara. Eta aitta ixilik eguen, ez eben ezer esan.

Fan zabalketara sardiaaz... eta aittak: “Nun ikusi dok hola sitza botaten?”. Eta: “Nun? Etxien egonda ez dira ikusten! Andúaiñera hola eta hola etorri giñen, eta baserritar jator bateri han egin gotzan pregunta batzuk, eta...”.

(Manuel, Gerneta Handikoetxekua)

Souen, Benittok kontatua

Ze labore da hori? (argazkikoa)

Garixa. Eta hau dok Donostiako nere tio baten arrebia; hau Otalan etarata xak, Otalako gari souen etarata xak hau. Regina, Donostiako alabia.

Solteria zuan hori, eta soltera hil zuan; Regina Iriondo.

Otala Haundiko soua

Nere amen ahizpien koñatia zuan, Doloresen koñatia.

Bi ahizpa zittuan horreik, Regina eta Marítère; Araotzera etorten zittuan.

Hori gari souen etarata xak, itxe-azpiko gari-souen.

(Benitto, Ojala Haundikua)

Soua, Mañako Garaikua. Bertan agertzen direnak Maña Garaikuak dira. Baserria Azkoittin Haundixa, Amparo Zumalderen jaiotetxea. Amparo Mañako Garaikora ezkondu zen.

Souen, Matildek kontatua

Akordauten naizen beste bat da, ni jolasen lagunakin, Goittiko Tomas, eta Juanito, eta horreikin jolasen, eta ama souen lanien, eta nik titixa eraten notzan amari.

Faten nintzan soora, eta: “Amá, itxera etorri”. Eta: “Ez, hemen emungo dotzut”. Eta Garaiko Dionixiok, beziñuak, burla egitten nostan amari titixa eraten notzalako.

Mañako Garaikuak souen.

Eta amari titixa zikinketan otzan, eta gatza bota.

Eta burla egitten nontan: "Ama baiño haundixaa egindda eta onddiok titixa eraaten?".

Eta erueten neben itxera, eta ifintten notzan sillia, nik amai, eraaten notzan titixa, eta ni atzera jolasera, eta ama soora.

Hori akordauten naiz ni...

Orduko (ordurako) lau urte euko nittun...

Garaiko beziño horrek burla nola egitten nontan, ba kanpuen ez neben gura izaten, hak ikusten ninddun- eta.

(Txapelen Matilde)

Tomasa Arana (amandria), ama Amparo Zumalde, aita Hilario Igartua. Antonino bandia dirijitzen zuena, Krispin Ibabe (txalekuarekin), baserriaren ugazaba (hori uste du Angelitak), Felisa Zumalde, barrezka (Mañako Garaiko Haundikuak).

Laixan

Laixan egitea ezagutu zenuen?

Ibilli ez nauk egin, e, baiña ezautu bai. Illaran jarri eta... Oso gutxi ikusitta nak, e, justo justuen akordauten nauk.

Ama, anaiak... Anaiak ni baiño zaharraguak nola zien, ba, ni gaztienetakua nauk eta neu ez nauk ibilli, e!

(Fermin, Borjena)

Maña-tti Behekuak.

Ezagutzen duzu laixan egitea?

Ezautuko ez dot ba! Neu be ibilitta na.

Bueno ba, laixia, zuk badakitzu, da katxarro bat hola bi zeekin, eta lurra hola bigun-samarra hartzen zanien, hankiakin zapaldu, eta gero egitten zan, “soíxa” esaten gotzan guk, eta buelta gora, egitten zan, hori zan laixan egittia...

Etxekuak, etxeko famelixia, ibiltten giñan.

(Jabier, Etxeberri Txikiñekua)

Egitten zan dan-dana laixan; makaltxuena erdixen jarten zan. Gu ahizpa bixok... Ni bajatxuagua nintzan eta pototatxuagua, baiña nere ahizpia zan altia eta tremendako inddarra euken.

Eta ha egoten zan ezkiña baten eta ni beste ezkiñan...

(Eustaki, Txantonbalduena)

Laixan egin duzu sekula?

Ez dot egin sekula, baiña badakitt zel'itten dan.

Maña-tti Behekuak.

Geu umiak gítzanien, hortxe zelaixen be erripatxo bat daa, ezta? Ba, hor laixan egitten zan.

Lurrai goora eraitteko izaten zan laixia...

Laixia sartu eta hol'erain eta, hankakin zapaldu bi laixa eta buelta erain. Hortxe zelaixen (Gernetan) ikusitta dakot, hortxe Espilla, tontor horren azpitxuen, hantxe be bai, eta Mariuntzen be bai.

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Garixa Araotzen

Garixa sagraua izaten zan, urte danerako ogixa, derrigor biharrekua.

(Maximo, Maña-tti Behekua)

*Garixak-eta ebaten, souen, eta bazkaldu, eta faten zien, eta kafia hartuta ezta?
Eta anisa koñakakin nahastuta kafiari bota, eta ha hartuta lanera.*

Eta gero, arratzalde erdixen, hor-xátok amandria afai meriendiakin.

Gari joten. Baserria ez dugu identifikatu. Txantonena, Jausoro Garai izan daitezkeela uste dugu.

Afai meriendia izaten zan ogixa, tremesa, urdaixa, eta gero beste gaztaa pusketan bat be bai, eta botatxuen ardaua, eta pitxarrien ura.

Eta ardaua, ni neskaitillia nintzan, baiña neri be eskínte 'stain.

(Eugeni, Zumaaldekua)

Lenengo patatak, erremolatxa, gero artua, gero garixa martxan egoten zan, gero iitaiz, eskuz ebatera.

Ez zan trilladorarik be, eta ganauakin larraiñian zea, trillauten zien, zortzi egun ero gehixaa garixa joten!

Gero sortu zan makiñatxo bat; puntia bakarrik, baiña puntia sartutakuen, alia "da!". Hak zertzen eben, eta aguro egitteko lana. Eta zelako erreztasuna!

Gure tiok ifiñi eben, Aizkorbekuak.

(Manuel, Gerneta Handikoetxekua)

Garixa, Florenek kontatua

Makiñia baiño lenakua be ezauketan xuat nik, trilluakin. Larraiñien egitten zuan holako tabla haundi bat ifiñi, eta irixak hari tiraketan...

Tabliai ifintten xakuan pixua eukitteko harri batzuk gaiñien. Harri batzuk bakarrik ez, gu mutikuok be bai. Eta gustora ibiltten gintzuan gaiñera hantxe.

Egoten gintzuan pozik egun hori aillauteko...

Eta garixa ifintten zuan larraiñien zabal-zabal-zabal, eta trilluai tiraka irixak bueltaka bueltaka bueltaka larraiñien, egitten zuan garixa aletu.

Ni han trilluan gaiñien ibilitta nak. “Hasta incluso”, garixa joteko makiñak aillau zienien, nik pena eta dana hartu nixuan.

Gustau xatian makiñia, baiña gu han gaiñien ezin ibilli!

Garixa joten, Gernetan.

(Trillua erabili aurretik), claro, larraiña lurra zuan, eta lurra egitten zuan sikutiakin rajau, zorua rajau egitten zuan, eta hoi trilluoi egin aurretik, egin biher izaten zuan horreik danok tapau. Zekin? Ganauen bekóotzakin tapauten zittuan horreik zeok.

(Floren, Jausoro Garaikua)

Garixa, Benittok kontatua

Lenengo eskuz be joten zuan, ezautu gixuan.

Gero, honeik makiña txikiñok... Gero ondorien trilluakin be bai, zeien, larraiñien. Behixak hartu eta... Trillua bueltan hartu eta larraiñien. Atzien tarras ebalten xuan (behiak) holako zea bat, "trillua" esaten xakona. Eta hantxe bueltaka ebali.

Garixa joten, Gernetan.

Eskuz pratikua zuan, zeatik orduen garixa, len esan douna, aspéla...

Hori egitten zuan, garixa lotu egitten zuan... Iittaixakin ebaten zanien, beti lotu egitten zuan, eta hari geraketan xakuan puntan buruak danak batera.

Eta ha egitten zuan, euzkittara etara eta gero egur bat ifiñi eta plasta-plasta; ondo jotzen zuan, e!

Behixakin ibilttea baiño neretako pratikuagua zuan ha.

Eguna berua izan bihar xuan, zeatik garixa ondo iartuta egon biher izaten xuan.

Laguntzen zenioten batak besteari, gari-ebaten?

Lagunketan gitxan batak bestiari, bai; claro, normalien danak batera etorten zittuan garixak be, heldu eta...

Garixa heltzen zanien peligrosua izaten zuan. Helduta denpora askuen zutik bada (badago), horéi-zaparradaen batek-ero harrapoten baeben, lurrera botaten xuan, eta galdu asko, e, alia. Eta garixa oso sagraua izaten zuan!

Pentzau ik, orduen badakik, abariak ainketan xuain. Eta orduen domeketan lana egittia pekatu zuan. Eta garixa ebaitta baeguen eta, emuten xuain permisua domekan be lana egitteko.

Baiña hori, garixa bazan, e!

Claro, garixa eguneroko ogixa zuan; ez zuan bromia.

Garixa baserrittan sagraua zuan.

Urterako garixa guk betek hartu gixuan. Geukan hiru arka... Hiru arka haik bete biher izaten zittuan urterako garixa eukitteko.

Garixa oso sagraua zuan orduen.

Metarik egiten zenuten?

Bai, iriakin be bai, eta garixakin be bai...

Gero etorri zittuan makiñak, baiña lenengo, urtiak gari-ebaten! Oso ona nintzuan, gaiñera, gari-ebaten, samur egitten nixuan.

Erein nork egiten zuen?

Ereitten normalien etxeko náusixa ibiltten zuan. Gurien anae zaharrena. Neri aitta gazte hil xatian...

Baiña neuk be, tokauten zanien ferixa eguna-ero, neuk be ereitten nixuan...

Ereitteko, egitten zuan, holako parzela bat hartzen zuan souen, batetik bestera, eta makillatxo batzuk sartzen zittuan, dominauteko, baldia eskuetan...

Haziak non eramaten zenituzten?

Baldien; hartu eskukaia, eta... Alia egin biher izaten zuan desinfektau; “nitrato de Chile”, hori xehetuta; kaámarruak-ero ez jatiarren.

“Garixa erre” esaten gitxan. Erre, ba, desinfektau.

(Benitto, Ojala Haundikua)

Garixa, Maximok kontatua

Lena oingo aldien lana asko egitten zan. Itxerako ogixa eta, garixa eta etxien hartzen zan. Eta makiñerixarik be ez, eta dana ganauakin...

Bueno, lenaako mouen lana egingo balitza oin.

Lenaakua gogorra zan, gogorra!

*Garixa joten,
Txurdiñenak.*

Garixak be lenengo iítaixaaz ebaten zien, danak, eta gero ebateko segadoraak ekarri zien, eta gero ereittiari itxi; gero makiñok alperrik.

Eta holaxe.

(Maximo, Maña-tti Behekua)

Garixa, Zumaaldeko Eugenik kontatua

Garixak fajuetan izten zien, haiketa sikatu arte pittin bat. Eta gero lotu egin biher izaten zien.

Ba, gaberdixen igual hegoaizia, eta: “Enee, hegoaizia, gari danak nahastu egingo dira!”. Eta nahasketan bazien, “menudo trabajo”...

Eta neskatillia izan arren, hamar-hamaika urtekua, jeiki goizeko hiruretan bai, eta eurak garixa lotzera eta ni farolakin argi egitten zeien, gari-saillien.

Horreik danok pasauten gittun guk. Eta trankil, ezen keja baarik.

(Eugeni, Zumaaldekua)

Garixa, Jesusak kontatua

Gari-ebaten ibiltten giñan... Gernetakuak eta guriak eta... Hirun artien geuken makiñia erositta, garixa ebatekua.

Faten giñan lagunketara, eurak etorten zien gurera, eta gu eurakana, Manúeltxon zeera (baserrira), aitta zan Manúel (Ma-nú-el)... Eta geuken sozio garixa ebateko makiñia, eta orduen gu hara faten giñan ama eta bixok, lagunketara, eta aitta be bai, eta eurak etorten zien gurera.

Orduen, enee, horeixa etorrela, ero haizia, eta claro, garixa egualdi beruakin ebai biher izaten zan. Baiña bétorren erría ero hegoaizia ero zea, askotan neskatiñak han eusten, haiziak ez daixen eruen, zeairi, sortairi, eta batzen, eta...

Akordauten naiz.

Eta gari-jotia be bai, ateetan, hori izaten zan fiestia gútako (guretako), gaztiak giñan-eta!

Gari joteko makiñia geuken guk Garáikuakin, Errástikuakin, Gérgnetakuakin; hori be, eurak etorten zien, eta gu be faten giñan.

Gari joteko makiñia...

Haik nun ete xazek, enee!

Gari joten, ni ondo akordauten naiz.

*Eta zenbat gari, goixen, artakamaan, eta gero garbittu eta gero, arkak, zela
beteten zien!*

Baiña arkak, lau-bost arka garixakin beteta, e!

(Jesusa, Aizkorbe Azpikua)

Errotak Araotzen

Lenaa esaten zan, “gu hilddakuen, astuak errotara fango ttuk!”. Oin astorik errotara ez, eta ogixa itxera!

Lenaa baiño hobeto bizi gaiena, ez da (dago) dudarik.

(Manuel, Gerneta Handiketxekua)

Errotak, Jabierrek kontatua

Gu gitzan sozio, Enpaantzakuakin-eta... Saátxo, han gitzan gu sozio.

Baiña errotia, baakitzu, ura eguenien egin biher zan, bestela ez da errotia ibiltten urik barik, ha behintzet.

Ezkerretik; Jabier Mugarza (Etxeberri Txikiñekua), Bixente Zubia (Lopena, Lope-Bixenteren semea) eta Iñaxio Guridi (Goittikua).

Eta gero beste denporale baten egoten zan prezintaut. Etxien garixa. Eta eurixa egin, eta ezin ixo (euria egin behar zuen Saatxoko errota ibiltzeko).

Ayuntamentuak prezintau egitten eben.

Jendea bizi zela gogoratzen duzu Saatxon?

Jentia bizi zala ez, baiña etxia artien bastante ondo eguela bai.

Nork egiten zituen errotako lanak Saatxon?

Baikotzak beak. Gurien aitta ibiltten zan. Egozen garixantzako eta artuentzako, bi zer.

Entzunda dakot amari, Tokillora uruna ixotera.

(Jabier, Etxeberri Txikiñekua)

Errotak, Benittok kontatua

Errotia? Behien, Uriarten zea, errotia. Uriartena zuan izan, “Errótabarri” esaten gitxan guk...

Han be, nik ez nixuan ezautu urakin, baiña urakin xaguan. Gero elektrikua ifiñi xuan. Uriarte konstruktoria diruduna zuan eta elektrikua ifiñi xuan.

Errotia Saátxon beste bat, han be errotia xaguan, eta Jatúraben behien be bai.

Hiru errota behintzat baxazen Araotzen, enda gero, mendira goiezela, Boliño, baserri zaharra, oin ya jausitta xak, baiña han be errotia zala esaten xuain.

Han xakok bere presia onddiok errekiak.

Jatúrabekua ezautu nixuan eta Saátxokua be bai...

Uste xuat len bizi ziela, baiña nik han bizitten ez nixuan ezautu iñor (Saatxon).

Saátxokua xakuain Araozko maiorazkuak, bosten artien-ero xakuain.

Guk ez gixuan han egitten, guk beti Errotabarrin egin gixuan.

(Benitto, Ojala Haundikua)

Errotak, Jesusak kontatua

Garixa erueten geben Araozko errotara bertara.

Han ibilli zan Bráulio, Errámuena, denpora askuen.

Guk garixa, gehixena, gure denporan, hara, bastante denporan, eta gero, Olábartan be béuen errotia, eta ni akordauten naiz ama fan zala Olabartara, ya zarrau zanien zeekua, Araozgua.

Errótabarriko itxe haundi hori bada (badago) ba? Hori zan maiaaskuena, aberatzena... Errotia eukein, ba kamiñuan zoiez eta ezkerretara errotia.

(Jesusa, Aizkorbe Azpikua)

Errotak, Bittoinak kontatua

Ezautu zenuen Moliño errota moduan?

Ez, ni umia nintzala, amak erun ninddun ha irakustera...

Errotabarrikuak eukein errotia, eta ni hara astuaaz eruten eta gaztiaguak be bai...

Astuen ifiñitta garixa, artua, eta gero ixota atzera emute'skuen, eta "motúria" esaten xakun (zitzaion). Motúria kentzen euen, ha zan euren kobrautioi, handik ez dakitt zenbat kilo ero ze izango zan.

Errotarixa Braulio zan, baserri batekua... Eurek be aurretik egitten euen, baiña gero pittin bat aberastu be egin zien, eta gero langillia ebaalten euen, Braulio.

Braulio Zubia.

Andriak Úrsula euken izena, Ursula Zelaia, hori zan Elórtokua, hemendixek behera lenengo itxekua, andria horkotxia, Ursula, gure ahizpa zaharrenen-eta laguna.

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Izagirrek bere hiztegian:

“Moturia kendu; apropiarse (el molinero) de la décima parte de la harina que se lleva a moler”.

Errotabarrin egitten eben lana gure tiok, tio Brauliok. Zenbat “klin-klan” entzun doun hortik pasauterazkutan...

Beak urteten eben, eta dana zuri-zuri egindda egoten zan urunakin!

(Mariangeles, Elortokua)

Braulio Zubia erroteria.

Braulio Zubia erroteria.

Saatxoko erroia, Matildek kontatua

Saátxo ezagutu zenuen?

Bai, gu asko ibillten gitzan han.

Gure ama zan han jaixua, eta gerria urten ebenien, “en el 36”, Nieves zan txikiña, eta umiak, amak titi gutxi-ero, eta gorde egin biher nunbaitten.

Matilde Uriarte, Txapelena.

Eta hantxe Saátxon kobazulua topau euen, eta behi baten esnia hartzen eben, Pittikiña. Pittiki euken behixak izena, eta aittak lekua ifiñi osten, ama eta umia hara eruen, eta behixa, umiai esnia emuteko, iñok ikusi ez daixen.

Zeatik gerriai billurra eguen...

Saátxon jaixua zan ama; gero fan zan Txapelenera.

Amen aitta-amak Saatzako itxe hartan bizittakuak zien... Saátxon hil be egin xaten hairi ume bat, pozura jausitta, amen ahizpa bat.

(Txapelen Matilde)

Saatxo, Juanitok kontatua

Hemen garixa bertan hartzen zuan orduen, eta Saatxora erueten zuan.

Saatxora askotan eruenda nak ni...

Alde batera zorrua ixo-baakua eta bestekaldera ixotakua, astuakin karriuen.

Hemetik Saatxora astuakin, eta Saatxotik hona astuakin...

Harutz kargauta ixó-baako garixa, eta handik ixotakua honutz.

Saatxon zenbat errotarri zegoen?

Bi. Bat artuendako eta besta bat garixendako...

Han (Saatxon) juntau txuzan (zituan) zortzi-hamar lagun ero, eta eurendako egin xuain erroia.

Araoz dana be ez zuan sozio hor.

Gu, aldekuak, Txapelenak be ez, Garaikuak be ez, Beittikuak, Epáantzakuak, Miélena...

Ba zazpi.

Zazpirok izango gintzuan hor sozio...

Gero Errotabarrikuak ipiñi xuain eta han samurragua; hak inddarrakin eta zeakin nola éuken, eozein egunetan fan eta “di-da-da”, ixoten xuan eta...

Hor (Saatxon) eurixa egin arte itxoin biher, eta hor (Errotaberrin) samurragua zuan eta horra faten hasi gintzuan, eta kitto!

Hau jausitta xak... Paretak baxazek onddiok han; onddiok zea be han egongo dok harrixa be (errotarria)... Hori (errotarria) tio Felipek lagunduta egin xuan, aittajunak egin xuan.

Tio Felipe zuan semeordekua; semia hil xatien eta ekarri xuain hospiziotik, eta hospizianua zuan tio Felipe.

Ez xuan apellidorik hartu, ha Gorozmendi zuan...

Ha hemendik fan zuan eta eskopetagiñen hasi zuan, eskopetak egin eta eskopetak egin eta eskopetak egin.

Zuen aittajuna arotza zen?

Arotza, hargiña, “de todo un poco”.

(Juanito Goittikua)

Errotarria non egin zuen?

Hemen etxien, hormigoiaikin. Ez dok ha harrixa, hormigoia dok ha, hormigoiaikin eginddakua dok ha.

(Juanito, Goittikua)

Joxeanjel Urkiaren arabera, beste errota bat ere izan zen Araotzen, Gazparrena, Araotz Urti aldera, Saatxo baino beherago.

Labea, ogia

Ogia nork egiten zuen?

Amak, hamabostien...

Kriston labekaia egin, eta hamabost egun, ya azkenera orduko siku-siku egindda baiña...

Aizkorbe Azpiko Pilar, ogia egiten.

Lenenguen bai ederrak, baiña azkenera orduko siku-siku egindda.

Baiña oingo panaderixakuak baiño hobiak, e!

(Joxemai, Goittikua)

Patatia eukitten xuan ogixak... Egosi patatia, gero nahas-nahas egin eta eleantia ogixa...

(Juanito, Goittikua)

Urtietan egon zan (labea Ojala Txikiñean). Baiña gero bota egin euen.

(Ojala Txikiñeko ahizpak)

Ezkiñaatu txingarra, eta hori busti (ipiskixa), eta pasauten eben barrua (labean).

Ogixa sartu aurretik.

Lenengo labia bero-bero, txingarrakin. Gero txingarra aldamen batera eruen, eta gero hau busti, ipiskixa, eta ha (barrua) garbittu, egitten eben.

(Mielen Txikiñeko ahizpak)

Etxien egitten zan ogixa.

Gurien labia haundixa eguen, eta igual hamabost eguneko ogixa, e! Ogixa itxekua izaten zan normalien.

(Jabier, Etxeberri Txikiñekua)

Ipiskixa da labia batzeko, hautza batzeko. Bustixa. Ogixak sartzeko. Sartu aurretik hautza egoten da, ezta? Eta orduen ipiskixakin egitten da batu, labe atakara...

Gure amandriak hola okerren bat egitten gebenien, esate'skun: "Ai, ipiskixok halakuok, ipiskixok!"

Asko esaten zan hori.

Eta “txaldána” be bai. Hori Benittok esaten dau: “Txaldanoi halakuoi!”.

(Otalá Txikiñeko ahizpak)

Ogia, Bittoinak kontatua

Zortzixen behin egitten zan labesu (labesu egin). Eta orduen ogixa, tremesa eta opilla, egitten zan. Opilla hola erreondokua, lenengo jaateko ha.

Gero ogixa.

Eta atzenien sartzen zan tremesa. Tremesa da artuaaz egindakua. Eta gero egitten xakun (zitzaion), ha erreondokua, eta erdixen bihetza sartu, zulotxo bat mouen. Ez dakitt, kostunbria izango zan. Eta ha atzenengo sartu.

*Ezkerrekoa
Beatriz
Txapelena, eta
eskumakoa
Juana Guridi,
Goitikua.*

Lenengo bringaakin eta zeakin sua egin eta labia berotu eta gero txingarrak-eta ezkiñaatu...

Zela esaten gitxanan ezkiñaaketakuai?

Ipiskixa! Hoixe akordau ezindda.

Zer dan jakin, eta izena ezin akordau! Hori pasauten da.

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Labea, Benittok kontatua

Ipiskixa, hiru bat metroko kirtenakin, trapu-zar haundi bat puntan...

Beti neuk egitten nixuan egurrak. Pilla earra, e! Hogeta hamar kilo bai, labesu bat egitteko. Normalien pagua, bringak, entzunda euko dok? Bringak. Tronkua zatiketan danien, egitten zittuan lau zati ero. Horri esaten xakuan "bringak".

"Egin bringak Benittó, labesurako!".

Labia egitten zuan zuri-zuri, beroketan zanien, ladrillo danak zuri-zuri, eta orduen ya akabota egoten zuan.

Eta orduen hoi ipiskixoi busti uretan ondo, eta ha dana garbiketan zuan ogixa sartzeko.

Ogixa sartzeko be beste hiru bat metroko kirtenakin palia.

Aldiko hamabi ogi eta tremesa; zortzi-hamar egunerako egitten zuan.

(Benitto, Ojala Haundikua)

Ogixa, Mirenek kontatua

Nik gure aitta difuntuari entzunda dakot... Itxera fan eta ogixa falta, eta claro, nere anaia mutiko txikixa, eta hak ez ebela konprendiuten!

Eta ogixa, eta ogixa, eta ogixa, ixilddu be egin barik ogixan eske mutikuo.

Eta esaten xaa nere aitten anaiai: “Hi, Jexúx”, Jéxux eukén izena eta esan xaa: “Hi Jexúx, bixar euakotza dok. Argi egon e, hamen labesua egingo dok bai baserrin baten eta labesu-keia nun urteten dan argi egon, e, ogixoi zuzenduko xuau-eta”.

Eta egon dira, eta: “Hantxe be bai, eta ulixe lekuetan be bai, urten xok gaur labesu-keia, horreik itxe bi horreittan labesua egindda xazek gaur, guazen bixok, aide!”.

Fan dira eta illunduta, eta jo daue atia eta errosaixua errezaute barruen...

Urtete'ste andriek aber ze biher eben, eta ba: “Labesua? Bai, egin deu”. “Ba guk ogixa hartuko geuke bai, eta...”; “baiña guk ez deu ogirik saltzen!”, andriorrek.

Eta: “Ez dozuela ogirik saltzen? Ba guk derrior biher dou bai, eta gaurkua saldu biko'skuzue ba!”.

Eta: “Ez, ez, nik ezin det ogirik saldu!”.

Eta gizonak barrutik: “Ze pasauten da hemen?”. “Ba gizon hauek etorri die ogie falta duela-eta, umek gosek dauzkela-eta”...

Gure aittak atara karteria, eta “da!” dirua!

Han be dirua falta egitten itxuria, eta dirua ikusi ebenien gizonorrek: “Bueno, bueno, emakumiá, gaurkuaatik émun xózu”...

Eta haik etorri zien períkuak, biña ogiaz!

Urtiak gogorrak izan ziran haik, e!

(Miren, Emiemenena)

Pasarte hau ez da Araozkoa, Zumarragakoa da. Miren Uriarte Erreka Txiki baserrian jaio zen; gero denboraldi batez Zumarragan bizi izan zen. Emiemenera ezkondu zen arte.

Gosea, Benittok kontatua

Goserik pasa zenuten?

Goserik ez, zerbaitt hobia jateko gogua bai, baiña goserik guk ez. Hamen kalien gosia pasau euela esaten xuin urte haittan, baiña guk ez.

Guk etxien patatia be beti nehikua euki gixuan, eta ogixa be bai, eta tremesa be bai. Tremesa badakik zer dan, e? Artuakin eginddakua.

Gure amak egitten txuan hamar bat ogi eta bi tremes, labien. Hori izaten zuan dozena bat egunetik ero hola egitten xuan labesua...

Guk mutikuak goserik ez gixuan pasau.

Baba-gorrixa sekula ez zuan falta. Baba-zurixa be eukitten gixuan.

Dana itxekua, eta ba... Okelia eta horreik, ba...

Peskaua be, ama zapatuetan (kalera) etorten zanien ba, kaletik antxoaen batzuk erueten txuan.

Legatza-eta berriz, aberatzak jango xuain, baiña guk ez.

(Benitto, Ojala Haundikua)

Liñua Araotzen, Eustakik kontatua

Zuen soroetan liñua eduki duzue?

Liñua? Asko, burdikaak. Haizgáiñien...

Liñua da, hauxe tamaiñutxua egitten xako (metro erdi pasa), eta egitten xako bolatxuak puntan, hazixa. Ha gordeten zan hurrengo urtien ereitteko... Urtero ereitten zan, garixa eta beste labore batzun mouen.

Gero jo egitten da trángan. Liñuen muiña, haxe zan harixoi. Azala erre egitten zan, azalakin sua egitten geben kanpuen. Muiña gozatu-gozatu amantalien, eta trenzia egitten euen. Kentzen otzain liñuen lasto dana... Lastua zan ha, fiñagua, baiña lastua.

Erreka ezkiñan sikaketan zan. Liña-pozuak daz errekien ezkiñan. Harrixak ifiñi eta lenengo beratu, gero sortatu, eta atzera sikatu.

Gero trangatu, gero eskuetan atzera pasau, “gozatu” esaten xakona, eta gero harixa egin.

Goruakin egitten geben harixa.

Garixa letxe ebai egitten zan. Ebai eta zabal-zabal itxi, ondo sikatu arte, gero “matazak” esaten xaten, sortatxuak egin, pozuen sartu, harrixakin tapau eta euki, astebete ero hola.

Handi etara, atzera etxe-ondoko zelaixen zabaldu...

Siku-siku egitten zanien “traka-traka” trangaatu.

Hiru oja euken trangiak. Kentzen otzain lasto dana eta geraketan zan ulien moruen fin-fiña.

Ehulia kalien eguen, Triana kalien, eta ehuliak egitten zittun piezak....

Orduen arkan gordeten geben ehuna (éu-na), izaria egitteko ehuna, eta lenengotik oso gogorra izaten zan, baiña gero bigundu egitten zien...

...Suanien egosten zien erropak ur bero-beruakin, hautza gaiñien ifiñi, erramu lakaztxo batzuk, eta ur-beruakin egosi...

Usain gozua etaraten eben!

Atzaldien tokauten bazan, gaberdira arte egosten euki, eta hurrengo goizien goiz jaiki, astua kargau eta banastak bixkarrien hartu eta erredera puxetia jotera.

Baserriko andrak kamixak halakuak eruaten zittuen (lihozkoak).

(Eustaki, Txantonbalduena)

Neskien Hegixa

(neskaren hegia) (1),

Bittoinak kontatua

Hori da, holaxe bihurtu (doblau) eta... goruen egindakua (hariaz ari da).

Makiñatxuak be baeukein, gero egitteko harixa...

Liñua bear bat da, loratxo bat-eta eukittekua. Eta handik, ba, jo, trangaan fuerte jo, dana haritxua bakarrik itxi, eta gero harixa egin.

Eta gero haik harixak, holoko bobiña mouko batzuk... (hara) bialdu, eta gero han telia egin, eta ekarri.

Souetan hamentxe hartzen euen. Oin be zelaixen ikusten dira landaraak. Lenatik galdutakuak, hor egongo dira banakaak.

Euki biher izaten zan beraketan. Hemendi errekaraiño fan eta holoko zea bat, zulo bat eguen. Han euki beraketan denpora askuen.

Lan asko eukitten eben!

Nik horreik entzunda. Neuk egindda ez, liñua.

Ardi-uliaaz be egitten euen harixa.

Hor ikusiko ttuzue erreminttaak. Horreik geruaa, ardi-uledunak eta... Ardi-uledun jerseixak-eta...

Neuk jerseegiñen etara dot bizimorua, eta josten-eta be...

Ahizpiak josten egitten eben, eta josten-eta be badakitt. Eta bodara be fanda na neuk eginddako erropaakin.

Esku-lanetarako ba ikessita, hamentxe, etxien.

Nire amandriak-eta egindda daa (izara, liñuzkoa).

Ama-eta be neskaillatan ibilliko zien, baiña gero ez. Gero harixa egitten bai, ardi-uliaaz...

Aurretik fan egitten zien beste etxietara lagunketara be.

Hemengo Gernetako alaba bat fan zan Lurgorrittara eta egin eben otzuak jan, handik honuz datorrela.

Eta hor baso batek dako... llanuratxo bat... Neskien Hegi dako izena.

Otzuak jan eben neskia!

Beste elkarrizketa batean ere liñuaz galdetu genion Bittoinari. Ezagutu zenuen liñua?

Liñua bai, zer zan be, zelaixen be ezautu egitten geben... Harixa egitteko makiñaak, gorua eta horreik danok ezautu gittun.

Oin ez xaazek gurien kamaran horreik baiña... Izaraak-eta badaz.

Gurasoek ezagutu zuten (liñua)?

Bai, gurasuak bai, gurasuak oso.

Eta gero, lagunketara hemendik Lurgorrittara, Lurgorritakuak hona. Eta gero ha jo egin biher izaten zan, trangaan, trangiaaz jo. Fuerte egin biher izaten zala uste dot...

Gaiñera beraketan... Hor erreikia daguen lekuen, liña-pozua esaten xakon (zaion, hika, ahizpari) bateri.

Errekia hor eta bea liña-pozua hemen. Horra biria emun urari, eta uretan... Holoko danak, eta gero jo zela egin biher izaten zan, eta horreik bai.

Eta harixa egitten ikusitta be bai.

Baiña souen, zeien, ez.

Zein zan liñua be, ezauketan geben lenaa.

Gaur ez dakitt ezáutuko neukien.

Neskien Hegi?

Neskien-Hegi errekatik hurrengo gaintxua zan.

Hori zan, hemengo neska bat Lurgórrittara fan, ba goruetan-ero lagunketara, ezta?... Egoten zan izarak egitteko liñua, landarak egoten zien, eta gero ha jo eta hareaz bihaleku haundixak ebalten zien...

Baiña gero goruetan egittera-eta lagunketara fan. Eta Lurgórrittara fan lagunketara, eta honuzkotan otzuak jan, neskia, egin eben, eta gero betiko Neskien Hegixa izena.

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Neskien Hegixa (2), Bittoinak kontatua

Lena liñua jotera eta, hemendik Lurgorritara fan, ezta? Lagunketara.

Eta neska bat ez zan aillau itxera. Honeittara, itxe honeittara.

Neska bat falta.

Eta hortik zuzen faaten dan lekuen daa, zea, Jesus... Baso batek Neskien Hegi dako izena.

Eta hori, otzuak jan eben neskia hor.

Otzo-zepua itxe danetan egoten zan hemen. Otzuak aillau egitten zien hona. Eta horrek basuorrek, hegixa... holoko launtaria daa.

“Hegixa” esaten xako horri.

Eta hantxe neskia otzuak jan, egin eben. Bai.

Hazurrak ero zerbaizuk topauko zittuen.

Hemen otsorik ezagutu duzue?

Otzorik geuk ez, aittajunak-eta bai. Eta otzo-zepua be eukitten euen eta bai, aittajunak-eta hareik ezautu zittuen (zituzten).

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Bearretan Araotzen

Horrek (Agerreko Rikardok) izugarriko saillak eukitten zittun bai, han Uastein dako izugarriko zelaitzarra, eta dana segaz...

Mutiko-mutikotatik hori be segan ibilli zala, eta oso ona zala...

(Enkarna, Txomena)

Otala Haundikuak.

Hak erakutzi nontan neri be...

(Agustin, Txomena)

Bearretan non egiten zenuten?

Bearretan, ba, etxe inguruan, eta Uastein. Zelai printzipaloi han geuken. Guretik egongo zien, zenbait kilometro Araotz-Urtittik Uasteira, Txikillalekura? Urrin!

Eta bearra, ez geutzan (ézkeutzan) miñeralik eta ezebe botaten. Eta bearra zailla! Bearra txiki-txikiña. Ardi-bearra oso ona, baiña kostaten zan ha ekartia...

Burdixakin ekarten geben, baiña burdikaa bat zerketako...

Gurien egoten zien hamar bat burdikaa ero.

(Jabier, Etxeberri Txikiñekua)

Araotzen nik beste bear ez dau iñok ebai!

Gabien hamaiketan (etxera) aillau ezindda.

Metarik ez, eta fardorik be ez...

Burdixen kargau eta kamarara.

(Rikardo, Agerrekua)

Bearretan, Benittok kontatua

Danok ezagunak gintzuan, eskolan eta zeien, baiña auzouna baikotzak xakuan herri-terrenotik geure partiak, bai iratarako eta bai egurretarako.

Bearra eta horreik propiedadiak zittuan normalien, etxeak ero erreteruak, baiña euren propiedadiak.

Zuen zelaien izenak zeintzuk ziren?

Atxarra, Itxázpi, Bolíñokei, Kuébaunditta, Lurgóor, San Juan Soro... San Juan Soro zuan, gure aittak erosi xuan terreno bat San Juan aldera dagueña, nere aitta

*Pilar Barrena,
Aizkorbe Azpikua.*

zanak erosi xuan eta ha, lenengo, soo izan zuan, itxuria, eta hari esaten gitxan San Juan Soro.

Han egitten zittuan zazpi bat burdikaa bear.

Zelai haundixa zuan.

Hetarea bat baiño gehixaa xakuan.

Segan nork egiten zuen?

Gizakumiak segan normalien.

Lan gogorra, oso gogorra!

Goizeko seiretan fan eta hamarrak, hamaikak... arte. Palizia kristona.

Pare bat ero hola izaten gintzuan... Segak be amozketan zittuan, atzera pikau egin biher.

Pikautia badakik zer dan? Han bertan pikauten gixuan, zelaixen. Ha betik aldien eruen biher zuan (pikatzekoa).

Eske sarrittan, ezkiñara aillau eta arantzaan bat-ero joten bahian, igual egitten xakuan kaskara bat, eta kaskara bat egin ezkerro, gero hak ez xuan ebaten ondo, e! Ha atzera bardinddu egin biher izaten zuan. Maillukiakin pittin bat hartu, eta gero harrixakin atzera eta...

Segarriaz gain, pikatzeko mailluka-eta ere zelaira eramaten zituzten.

Segapotea adarrezkoa izaten zen galdetu diogu:

Adarra be bai, eta bestela egurrezkuak, geuk eginddakuak, be bai. “Segapotia” esaten gitxan. Beste batzuk esaten txai “segapotua”, baiña guk betik “segapotia”.

(Benitto, Ojala Haundikua)

Bearretan, Florenek kontatua

Bearretan egitera nora joaten zineten?

Guk bearretan... nehikua egogi geukan.

Errekia pasau eta beste aldien "Barrutixa", kriston zelaixa.

Bearretan Txomenakuak.

Hartzen gixuan bearra, iarketako...

Eta gero, esaten xakuan “bibéarra”, urazkenien bibearra be bai.

Geukan zelai haundi bat... Barrena, soua, haundixa, terreno haundixa dok-eta. Eta gero beste bat geukan Lurgórrittara birien, “Elórritta” esaten xauna (dioguna), han beste zelai haundi bat.

Guk ez gixuan eukitten prolemarik. Bearra iartu egin biher... baiña bear faltarik ez gixuan eukitten.

Bibearra ebaten zuan zelai hortan. Eta artien gaiñera (bibearra egin eta gero), gero ondorien behixak jan daixen be ondo egitten zuan bearra.

Zelai danetan ez zuan hola egitten, e!

Baiña han bai.

(Floren, Jausoro Garaikua)

Goittikuak bear-karriuen.

Bearretan, Jesusak kontatua

Enee, bearretan! Guk etxe-inguruen. Hortantxe egin dou baserritar. Hoixe egin dou guk asko! Bearretan etxe-inguruen...

Sakóneta, Teléixa, Mariuntz eta Aldápa. Horreik urrintxuen geukenak, gure itxetik. Eske nik ez dakitt kilometruak hola kalkulauten, kilometro pare bat hiru bat?

Igual bost egongo zien, e, ez dakitt.

Mariuntz eta Aldapa, zelai haundixak, ederrak. Eta gero Teléixa, bestekaldera, ha txikixagua. Eta Sakoneta, ha be txikixagua.

Esteban Ibabe, Emiemená.

Batu badakitzu zela egitten gittun bearrak... Eskuerak, ezta? Eta igual amakin jarten giñan hiru ero lau neskatilla, ero neska...

Zeatik orduen, akordauten naiz, behixakin eta burdixakin ekarten zien bearrak Mariuzdik-eta... Eta egitten geben erraillak. Erraillaatu alde batetik eta bestekaldetik, eta erdixen burdixa sartzeko mouen, eta gero besaartiak egin eskueriakin, eta kargau.

Lenengo ifñi ondo, taketak eta ezpatak eta (burdiaren piezak), hasieria ondo emun...

Eta, akordauten naiz ni, gu bearra emuten eta ama kargauten.

Aitta lanien ebillen orduko (ordurako) Garaiñien. Aitta asko ibiltten zan bea be ha, baiña beste lan batzuk gehixaa egitten zittun hak. Hor be bai, e, hor be bai. Nun ez!

Guk amai bearra emuten gotzan, eta amak kargau, burdixa. Maiñatxo bat lan egitten eben hak.

Gero baserrira ekarri... Egozen bi kamara, gurien behintzet. Eta hustu beheko kamanan, eta gora...

Goizeko lauretan jaitten zan aitta. Eta hartu sendorrien eta gora (kamarara). Hori lanera fan aurretik, e, egitten eben aittak!

Eukitten euen seittardittan-ero Mantxúenien, autobusa, Garaiñera bajauteko.

(Jesusa, Aizkorbe Azpikua)

Bearretan, Bittoinak kontatua

*Txomena
baserrikoak.*

Hemen bear-ebaten eta... Aitta nola kanpuen ibiltten zan, mutil bat ekarte'skun beti, beararak ebateko-eta, hola bear morduak ebateko-eta. Joxétxo zan.

Istorixak kontauten zittun, eta hareaz barrez eta pozik ibiltten gitzan.

Eta gero horko itxeukuak eta be: "Hona zeatik ez zai etorten guk be gustora entzungo txanau-eta". Eta sillaak erun, eta hortxe atetan kanpuen, holakotxe istorixak kontauten.

Háa bizi zan Uéstein, baiña dirutxo bat ainddu eta: "Gerera etorri biher dok bearra ebatera, zeozer emungo dostat-eta". Eta emun be egingo osten.

Bearretan... Ebatera goiz-samar faaten zan. Igual bostak ingurun be. Gero iarketako eta zearako eta... Neu be ibilitta na bearra ebaten, e!

Gure aitta zea zan, kontratistia zan. Eta itxera ekarten eben mutil bat, uraan ekarten eben.

Hementxe lo egin, eta geurekin bizitten zan. Eta harek ebaten zittun, eta gero ba, iartu eta horreik danok, geuk.

Eta burdixa kargau eta ekarri eta horreik danok geuk egitten gittun.

Eta neu nintzan hortan itxuria... Hala esaten daue beste ahizpaak, atrebidienea ero, burdixak-eta kargauten... Eta gero zortzittik neu itxi nindduen (ninduten) itxerako. Neu Bitoriana nintzan eta "hau, Bittoina, itxiko xonau".

Eta hola, neu geldittu nintzan etxien.

Baiña ganau-jana eta, egunien (zenbat?) astokaa. Lau txahal ero etxien, eta haiinddako (haiendako), segaz, neuk ebaten nittun zeak.

Segaz ebai, astuan kargau, eta ekarri eta gero egunien ba euaardixan, gabien, goizien emun, txahalairi eta be. Bai. Holaxe egitten geben.

Gaur be egingo neuke segaz. Eskuak nahiko gogorrek dakot. Oin, asko ez, ezta? Baiña apur bat egin egingo neuke. Zeatik asko egindda na.

Segaz kirtena... Holaxe bi mango eukitten zittun, eta "rra!", holaxe ebai... Eta gero zorroztu, egin biher izaten zan. Eta zea bat, hemen gerrixen sartu, pote bat, urakin puska bat bustitta, gero segia zorroztu...

Amoztu egitten zan, hemendik zearaiño, sutondoraiño-ero (sukaldean egindako elkarriketa). Holoko bat egin orduko amoztu. Eta gero atzera zorroztu, eta atzera ebai. Eta gero eskueriaaz besaartia egin. Eta burdixa kargauteko besaartiak egindda be igual, eta astua kargauteko be besaartetxuak egindda. Bai. Holaxe.

Behin suértau (su-ér-tau) xaten niri, zea, besaartia hartzen hasi nintzan... Hootza ikutu! “Zer xaguan hor?”. Jaaso neben eskueriaz zea, eta subia.

Subiai ikutu!

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Etxatxo baserrikoak.

Basoa

Suegurra nondik ekartzen zenuten?

Andartotik han aldamenera, Zamálbide, Áumategi, Koóstola... Hortik ekarten zuan egur asko, ixa mendi gaiñeraiño.

(Juanito, Goittikua)

Zuen aitag ze lan egiten zuen?

Garai baten ikazgiñen be bai... Nik zortzi urte neukela, ha iketza egitten xabillan. Eta gero gehixenbat piñuixan. Harek labrantzan-eta... Bai, ni mutiko-mutikua nintzala bai, baiña gero, puxkatxo bat mutil egin nintzanien, ya Rikardok, anaiak, hartu xuan hori kargu danori, eta aittai gustauten xakuan piñuixa. Segiru piñuixan!

(Floren, Jausoro Garaikua)

“Sabixa” ezagutu duzu?

Bai, baitta lana egin be sabixan... Lenengo, sabixan hazixa ereitteko, piñuari...

Ni akordauten nauk behin ibilli nintzala aitta eta Rikardokin Garbiztein... Garbiztei Lurgórrittatik gora fanda xak.

Akordauten nauk ibilli gitzala piñuari, alerziari, kaskarak batzen, gero hazixa kendu eta ereitteko, sabixan ereitteko.

(Floren, Jausoro Garaikua)

Ezagutu duzu sabixa?

Hori izaten zan, norbeak plantau eta gero birlandatu eta egitten zan. Eta horri esaten xakon “sabixa”, gure garaixen piñuak.

(Jabier, Etxeberri Txikiñekua)

Sabixa, Benittok kontatua

Sabixa dok landara pilla bat sartuta daguena, gero etarateko, plantauteko, sabixa hoixe dok. Izan lekek hazixa, ero landarak.

“Sabixa” esaten xakok... plantauta daguen gauza bat. Normalien arbolena izaten dok, e! Hazixa izan lekek, ero landarak, gero mendixen zabalketako.

Araotzen ezagutu zenuen horrelakorik?

Bai, esate baterako, ni pastore ibiltten nintzan lekuen, zea, alerzia piñua... Han dozenaerdi bat sozio zittuan araoztarrak, mendi-sail haundi bat, Añabarran...

Eta lenengo egin xuain sabixa ipiñi, han terreno hartan, barrenien, sabixa ipiñi, haundixa e, bastante zabala... Urtiak egin xuan, eta egin zienien landaraak holakuak-ero (metrobeta edo), gero mendi dana plantau xuain.

Horri esaten xakok “sabixa”.

Ha zuan alerzien sabixa, baiña izan lekek insignisena, ero sagarrena ero...

(Benitto, Ojala Haundikua)

Basoa, Gerneta Etxebarriko ahizpek kontatua

Arbolarik ez da egongo, nik ezauketan ez dotenik! (arbola klaseez ari da).

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Bittoina, hurrak batzen, Andarto aldean.

Gu asko ibilitta gaz mendixen... Faten nintzan hurrak batzera, Andartora, hurramastrak. Asko, e! Baita gu ezkondu eta gero be, asko!

Egun baten fan giñan, ezkondu eta gero, Degurixara.

Eta bagaz urrak batzen, eta: “Bueno, bokadillo bat jan egingo dou”. Bata geuken tortilliena. Eta bestia baserriko ogixakin, okelia ederra ifiñitta geuken eta: “Hori gero jango dou”.

Eta itxi geben sakutxui hantxe...

Et'in geben, hormatxo bat igo eta esan geben: “Hementxe mastran, hementxe itxiko ttugu”... Eta igo geben holako maillatxo bat, eta hurrak ederrak egozen...

Eta bagatoz, eta esan dot: “Bastante batu ttugu, hurrak onak gaiñera!”. Eta bagatoz, eta gure bokadillui dana zarrapastuta, eruenda.

Ezin leke momentu baten be itxi bakarrik mendixen, e!

Izango zien mixarrak-ero...

(Eugeni, Gerneta Etxebarrikua)

Hurr-mastrak, Eugenik kontatua

Andartok dako, eta Degurixak be bai, dakoi hurr-mastrak, eta gaiñera esango dotzut, hamen batzen dien hurr-haundi horreik baiño fiñaguak dira! Txikitxuaguak eta fiñak, fiñak oso.

Hain (haien) billa fan egitten gitzan. Eta gero etxien ba kamaran eukitten gittun. Eta urtero faaten gitzan.

Gero han beste... Txomeen kobia esaten gotzan, ha kobaraiño be faaten gitzan. Esaten euen, honeik egonda daz, honeik zaharrenok, mutikuok, zeien, barruen be... Sukaldia lakotxe zea daguela barruen. Geu ez gitzan sartu. Baiña barruen tremendako erreondua uste dot eguela, kobapeia.

(Eugeni, Gerneta Etxebarrikua)

Basoa, Benittok kontatua 1

Hik gura badok arbolia igartu egittia, akatza egin bihar xakok buelta danien, izardixa pasau ez daixen.

Esate baterako, holako arbolia, hik gura dok ya trabatik kentzeia, buelta danien aixkoriakin akatza egin, azala danien ondo kendu, eta ha ya urtebetera, bira, igartu egitten dok.

Izerdirik ez dok faten behetik gora, eta bizixa galdu egitten xok.

Materialetarako baxazen haiztuixak. Guk geuk be Otálan be, itxe azpixon, haitz-illara haundi bat geukan. Eta ha Otała, haize-lekua dok gogorra, eta haitzak okerrak zittuan eta haik danak saldu gixuan trabiesak egitteko, trenen vian zeak.

Hamen bat hortan dedikauten zuan, Olabartan bizi zuan gaiñera, Sakárias, entzunda euko dok hik, Sakárias, gizona majua gero! Oso gizon majua zuan. Lenengo jornala hantxe irabazi nixuan nik. Ez xatek ahaztuko! Kamiona kargauten eta...

Ez zuan itxuria hemengo semia, egitten xuan hor beheko hizkuntza eta: “Gizonak lana egin ezkeru, saria behar dik!”. Eta eskuetan emun nontan bost duro, bost duroko papela. Ha zuan dirutzaia!

(Benitto, Otała Haundikua)

Basoa, Benittok kontatua 2

Basoak non zituzten galdetu diogu Benittori:

Guk Añábarra geukan, zubíttarrok.

Aixkórbetarrak Andárto aldien xaukain, eta Aátz-Urtikuak berriz, zee aldera, Andartotik onddiok pittin bat Degurixa aldera, “Kontrésta” esaten xakona...

Añabarratik bestekaldera uáantarrak xaukain egurra, eta hari esaten xakok “Aldáskorta”.

Nola zuen izena Zubikuak iratara joaten zineten lekuak?

“Garbíestei” esaten xakuan; Lúrgorrittatik San Juan aldera.

Ze paraje zegoen han?

Ametzak. Ametza dok haitza baiño hola bastotxuagua, hostrua be zabaltxuagua xakok. Améztuixak ederrak xazen hor. Zelako ametz-arbolak! Holakotxe (eskuarekin adierazita) ipurdixakin, e! Eta gero, hola burua hausitta xaukain, eta adarrak xaukain hola (eskuarekin adierazita). Adarra sutarako aprobetxauten gixuan...

Gero págua, Añabarra aldien, egurra ekarten gixuan.

Baiña ametza be sutarako ekarten gixuan. Horreik danok zittuan, eta ttuk oin be,

herrixen terrenuak.

Hor herrixak hektarea asko xakok, e!

Pagoittatik... han be igual-igual egitten gitxuan, urtero-urtero bota, zubittarrok. Guk gere parzelia geukan, parzela horreittan bota, eta handik ekarten gitxuan, ba, negurako, hamabost-hamasei burdikaa ero...

Añabarra eta Garbíestei erreka batek apartauten txuk. Errekatik eskumara dana pagua dok, eta beste aldera berriz, dana ametza zuan...

Ametzakin batera, iria. Pagopeien ez xak irarik! Páguak dana jaaten xok.

Lurgorritatik aurreraa geukan saillak... Ayuntamentuenak zittuan, ayuntamentuen terrenuak. Oin danak piñudi xazek.

Horreik egitten zittuan, ba igual sei ero zortzi urterako-ero partzelak egitten gitxuan, saillak, beziñuen artien.

Zubixa zuan gure auzua.

Zubittarrok hamar ero gintzuan, eta hamar parzela egitten zittuan. Eta zenbat esango dostat nik, igual han uraazkenien, hoge bat burdikaa ira beti ekarten gitxuan.

Aixkorbekuak han Andárto aldien xaukain; eta Mañakua'perriz (Mañakuak berriz) Béllotza aldera gehixaa. Baikotzak bere saillak geukan danok.

Zeinekin joaten zinen ira-ebatera?

Amakin be bai, eta, ni gaztiena nola nintzan ba, anaiarrebak, hiru-lau anaiarreba juaten gintzuan, iittaixakin. Zona ona zana, segiakin ebaten gixuan, baiña gehixena iittaixakin.

Mutikua faten zuan bazkaixakin, batzuetan astuakin faten gintzuan, astuan bazkaixa hartuta. Eta bazkaldu, eta pittintxo bat bazkalostien, arbolapeien etzintxo bat, eta atzera lanera.

Egunen baten, eurixa asko bazan, itxera etorten gintzuan, biher baiño lenaa, zeatik, claro, iria egitten zuan, ebai, eta hola hartu (batzeko moduan), “aspéla” esaten xakuan, egitten zuan besartekaia. Eta, claro, ha be dana bustixa eguenien... Tokau zuan egunen batian, eurixakin, biher baiño lenaa itxera fatia.

Orbela batzen ibiliten gintzuan, behixandako eta ardixandako “sobre todo” ohia egitteko zoruan, siku eukitteko.

Gaztaiñiana eta haitzena batzen gixuan, pagua be bai, baiña orduan gaztaiñuixak xazen asko, eta han batzen gixuan, dozenaerdi burdikaa orbel urtero-urtero ekarten gitxuan itxera. Eta gero itxetik manasta haundixakin bota lurrien eta ba gero sitz bihurketan zuan ha.

(Benitto, Ojala Haundikua)

Mendiko-basoko kontuak, Gerneta Etxebarriko ahizpek kontatua

Mendixak, garai hartako mendixa'tzien (mendixak ziran)... Oin pentzau bai, eta zoragarrixak, e! Guk ibili ttun gaztetako mendixak, e Bittoiná! Dana gaztaiñak, haritzak, paguak. Eta gaiñera nolako paguak, e!

Ezkerretik: Bittoina, bere ahizpa Maria, bere prima Josefa eta bere ahizpa Paula.

Paguak bere azpixon beti eukitten dau garbi, e! Lakiñola azpiko pago hareik-eta, e!

Pago eder batzuk, ipurdi zuri-antzeko luziak...

(Eugeni, Gerneta Etxebarrikua)

Banakaak. Eta gero beste dana garbi. Onddiok horreik Elizondo aldien eta, Aixkorbe esaten xakun (zitzaion) horreik-eta, Sukaldia esaten otzain. Guk Lakiñola, baiña horreik Sukaldia. Guk hurtxuaa geuken, ezta, eta gu geu basotxuaguen bizi...

Guk Lakiñola, baiña eurek Sukaldia.

Eta gero iria ebaitten euen, eta geuk be bai, eta han goixen iria ebai, zeakin, segiakin, eta gero dana batu, eta garbi geldiketan zan, zelaixa laitxe, horreatik Sukaldia esan gero.

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Gure denporan, behixak...

Eta biher euen azpixon egitteko iria ero orbela. Gu iria ebaittera faaten gitzonan Koóstolara. Eta Árraundira, goora, be bai. Árraundi da (dago) mendixen, e! Eta hara faaten gitzan, eta eguen lekutxo bat egindda, harrixakin sua egitteko. Sua egin, eta lapikua bertan egosi eta sagarrak erre be bertan egitten geben. Akordauten naiz.

(Eugeni, Gerneta Etxebarrikua)

Eta baikotzak bere ira-lekuak eta nola egoten zien, terrenuak geuken han Itturrutz, oin postiek daazen leku-inguruen, pittin bat beraatxua. Itturrutzera be bai (joaten ginen). Eta handik geuk kargauta ekarri iria be, e!

Aitta kontratistia geuken. Eta gu amaaz asko egoten gitzan han. Gero Pedro anaia bastante... Hirugarrena mutilla zan, Pedro, eta haa be aittai lagunketara, eta emakumiak ibiltten gitzan (baserriko lanetan).

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Burdixak kargauten-eta “numero uno” hau, e! (Bittoinagatik esanda). Honek iraak-eta kargau-eta... Claro, mendittik itxera etorten giñan, mendixen kargauta.

Iria han kargauten gixonan. Guk honi bota burdira goora eta...

(Eugeni, Gerneta Etxebarrikua)

Besaartia hartu, eta honeik burdi-gaiñera emun. Lan haundixagua honeik. Nik hartu eta ifiñi!

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Ezkerretik: Josefa Goitia, Maria Goitia, Bittoina Goitia, Gregori Goitia, Eugeni Goitia, Paula Goitia (beste bi anae zeuzkaten).

Iratara

Iria ate-aurrekaldien, garai baten, gurien botaten zan. Beste iñun ez dakitt botaten zan, han inguruen.

Gure aitta zela zan Garagaltzakua (Aretxabaleta), han itxuria kostunbria eguen, eta hak ekarten eben goizetan, ebai, apur bat, eta ate-aurrekaldien ira-apurtxo bat botaten eben. Eta gurutzia ifiñi.

(Rosario, Beittikua)

Ira-ebatera, lenengo Neskien-Hei ero hortxe... Eta Zamálbirea, eta Ittúrrotzera... Ittúrroz daa hantxe beletak baiño apurtxo bat beratxuaa. Haraiñotxe. Ganauak erueten gittun gero ekarteko handik...

Han burdixa kargau eta ekarten gittun. Eta bordien itxi sikutan, eta gero ganauai azpizak egitteko.

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Andráan ebaten geben iria. Lurgorrittan hartu ezkerretara goora, eta San Juan Artixa aldera.

(Otal Txikiñeko ahizpak)

Ira-ebaten maiña bat aldiz Lurgorrittako etxe inguruen. Eta burdizak kargau t'ekarten be bai. Bi neska... Nere ahizpa difuntia, nere aldien gorputz haundixa euken, altia zan, fuertia, Maria.

Eta ni nintzan bajatxuagua, baiña gogorra, e, osasun ona eta gogorra.

Batu iria, bi pare zer, burdi, kargau... Ha burdi-gaiñien eta ni iria botaten. Lotu sokaakin, eta Ximon, hamaika-hamabi urteko mutikotxua...

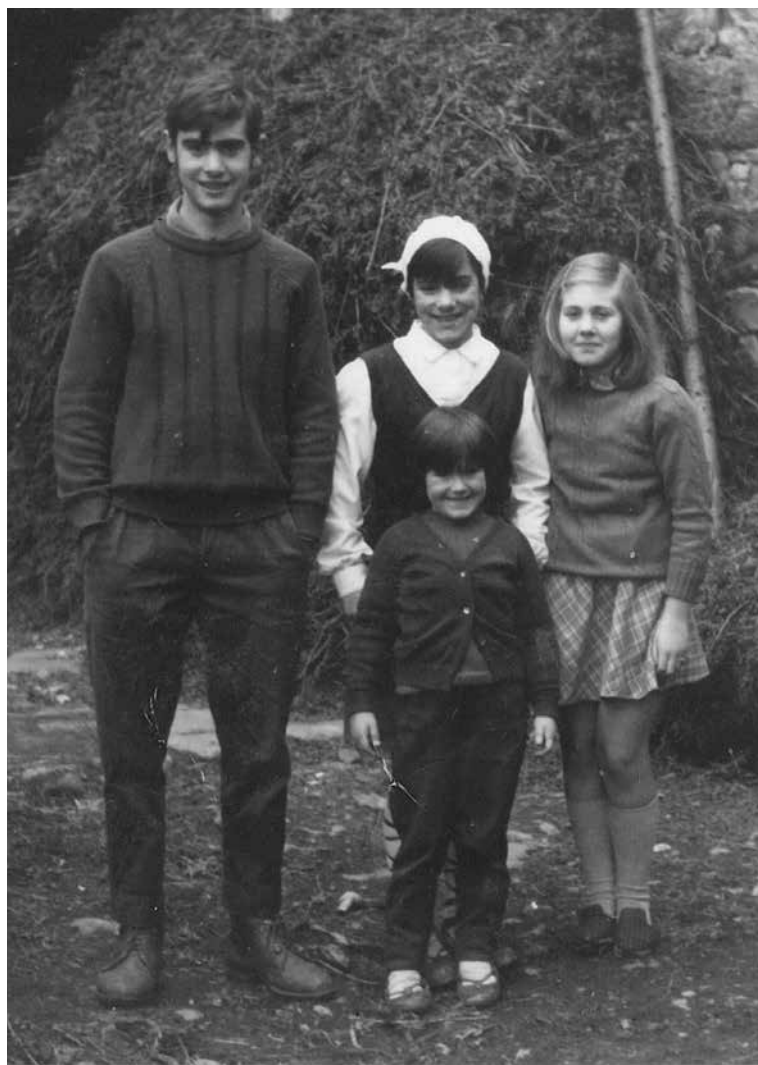
Eta etxera bi burdikaa ira

(Eustaki, Txantonbalduena)

Iratarra, Jabierrek kontatua

Ezkerretik goian Bartolo Igartua, Arantxa Igartua, Amparoren semealabak. Beste biak Legazpiko primo-primak, Rosa Mari eta Amaia Igartua Erostarbe. Gurasoak Patrixionera joan ziren, aita eta ama biak araoztarrak. Ondoan ira-metia ikusten da, dezente hustuta.

Len egozen burdibiriak; gu iratara-eta faten gitzan, Lurgórritta esaten xakona... Burdiriak izaten zien; Agérrera ez, Agerrera fan bihar zebe zeetik Uáandik buelta ero; gure auzotik hara, pasorik, burdibireik, ez eguen, sendia bai, baiña burdibireik ez.

Eskurziñuak egiten zenituzten, Hatxulora, Andartora?

Eskurziñuak guk egunero egin biher izaten gittun, lanera. Eskursiñuoi... egurretara Andartora, iratan Lurgorrittara...

Ira-ebaten ibiltzen zinen?

Bueno... hori zan ba gere ofiziui. Enée, esate'tzut, ira-ebaten... Lurgórritta onduen Andráan-eta...

Baiña han ira txiki-txikiña bai, e, oso motza... Gaiñera ota-artien, dana ota-artien!

Beste batzuk piñuixen, iria haundixa eta suerte hobia...

Udaletxearena zen terrenua?

Bai, udaletxiarena. Hori egitten zan San Migel egunien partiu, eta San Migel egunera arte ezin zekien fan iria ebatera... Esate-tzut, guri terrenua tokauten xakun, aratz-urtiarrai, eta zubitarrai, tokauten xakun Andraan... Otia, badakitzu zer dan? Desastre konpletua!... Gaiñetikua piñuixa, eta beste batzuk libre be bai, beste unatxo batzuk arbola-baiak be bai.

(Jabier, Etxeberri Txikiñekua)

Iratara, Mariangelesek kontatua

Ira ebatera joaten zineten? Akordatzen zara?

Akordauko ez gara ba. Gure urte onenak horreik izan zien. Ira-ebatera faten gitzanien, izaten zan, astuen hartu bazkaixa, normalien babak egositta eta sagar-erriak...

Egun dana pasauten geben kanpuen...

Beste gauza bat izaten zan ira-ebateko denporan, usuak pasauten zien, eta gure aitta oso kazarixa zan...

Izaten zan epoka bat oso politta...

Orduen pentza-izu, perretxikuak hola lurrien bai, eta ez geben hartzen. Badakitzu zeatik? Ba, olixua gastauten zalako asko. Olixua karua zan! Nere gizonen amak, ha be Araozgua da... esaten eben: "Horreik jaatekuak dira, baiña olixo asko gastauten da!".

Ira ebatera nora?

Gu faten gitzan Añábarra aldera, izenak ahaztuta dakot...

Garbístegira be bai, han be bageuken sail bat. Garbístegi da (dago) Añábarratik beste aldera, Máña aldera gehixaa...

Han segaz ebaten zan, oso leku ona zalako. Baiña egozen lekuak segiakin ezin zana... Eta orduen iittaixakin.

Terrenuak zuenak?

Orduen sorteau egitten zien. Terrenuak izaten zien udaletxienak... Guk Garbistegin geuken geria terreno zati bat, baiña zela iria asko ekarri biher zan, ba orduen izaten zien sorteora, beste terreno batzuk; han ibiliko gitzan Ugaran eta Jausóro auzounatakuak segurutik.

Ni akordauten naiz, Karmen, gure beziñia.. pentza-izu zela dien gauzak, haik be, ira-ebatera faten zienien Añabarrara faten zien bai, eta daz pago batzuk iittaixakin bere izena eta urtiak markauta.

Onddiok hantxe daz haik izenak.

(Mariangeles, Elortokua)

Ira-ebaten, Jesusak kontatua

Nik ira-ebaten, asko amakin... Bai iitaixakin eta bai segiaz. Amakin. Eta gaiñera oso gustora ibiltten nintzan.

Gu faaten gitzan, pentzau e, goizien, burdixa behixak lotuta, faten gitzan Mariuntzera. Mariuntz eguen goren...

Handik basuak euken hurrien, eta egoten zien orduen ira-suertiak...

Betik egitten zien suertiak, irienak, lau urtetik behin-ero suertau egitten zien, kanbixau egitten zien.

Eta behin tokau xakun Txikillalekun, goixen... Eta goizien faaten gitzan Mariuntzera, ganauak uztarrixen egozenak soltau, ganauak sartu zelaira, burdixa itxi han, eta faten gitzan, ama eta bixok, gora, hara illor-ondora.

Goizien, ba ez gitzan faaten berandu, bazkaixakin faten gitzan, e... Burdikaa iria ebai, atzera batu dana...

Bajauten gitzan behera Mariuntzera, behixak lotu, eta burdixa hartu, eta gora, Simón-sootik gora, illor ondotik gora, bastante urrin da (dago) ha, e! Ugastei birien.

Bazkalostien bastante aguro ibiltten gitzan. Goizien ebaten geben burdikaa iria, e! Eta zertu, burdixa kargau, eta illuntabarrerako itxera, etorten gitzan, ama eta bixok.

Bazkaitten geben hamabittardixak aldera-ero. Lapikotxua erueten geben, eta errekatxo bat han eguen, zeien, zeera xoiena... Ai ama, izena ahaztu xat ba neri, e!

Hantxe bazkaitten geben ura eguelako, ura oso ona egoten zan han. Gehixenetan babia eta sagar-erriak, babia euren txorixuakin eta urdaixakin... Eta ha beroketan geben han, su apurtxo bat-ero egindda, jan eta...

Orduko eukitten geben bentziuta, lana, iriena, eta behera bajau, lotu behixak... oin baiño mantzuaguak zien... Eta lotu, eta burdixakin gora, kargau burdixa, nik emuten notzan besaartiak, eta amak kargau, eta itxera, illuntabarrerako itxera.

Sua nola egiten zenuten?

Harrixa jarri, zotzen batzuk zertu, eta apurtxo bat berotu. Gure amak hortan...

Badakitzu, lenaako andraak!

Burdixa lotu?

Burdi-sokiakin. Ondo lotuta gaiñera. Claro, biria zan bastante luzia, eta oin baiño hobia eguen baiña birian be baegozen zeak... Eta ondo lotu, atzera traste danak ifiñi goixen, amak, nik emuten notzan eskueria eta sardia eta gauzaak...

Ama burdian, goian ibiltzen zen?

Bai hoixe!

(Jesusa, Aizkorbe Azpikua)

Suegurra

Luxia Igartua Arana, Tomas Arana, Juan Carlos Fidalgo Igartua. Atzean suegurra pilatuta.

Urtero paguari egitten xakon hori, adarrak kendu, bi ero hiru itxi eta bestiak ebai, sutarako.

Hiru baserrin artien sailak egin, hau honaiño, hau honaiño, bestia honaiño... eta gero hiruron artien suertera, tokauten dana suertera. Hol'itten zan!

(Jabier, Etxeberri Txikiñekua)

Suegurra Luélatik ekarten geben guk.

(Otala Txikiñeko ahizpak)

Basoa, Gerneta Etxebarriko ahizpek kontatua

Suegurra paguetan, hortxe, txaria esaten xako horri, zeorri, piñutatik goora, oin piñua daa han be, len pagua.

Hortxe txaraan ebaitten zan, eta gero partiu danon artien. Eta gero, ba sua egitteko itxera ekarri.

Hemen behien ez xaguan pagorik, banakaan bat hemen, iria ebaten geben lekuen, eta bestien pagua zarrau-samar, eta ba, han, ha egurretarako...

Orbela be ekarten zan... Orbela be, ba, jausten xakonien hostrua, arbola-azpittan batu... Nahiz gaztaiñiena nahiz paguena, batu eta bakarrik kargauta be ekarritta na, bakarrik kargauta be...

Gizona zeara fan, fabrikara, eta bestiok be hortik zihar eta hemendik zihar lanera eta zeara... Eta ni ganauekin fan eta kargau bakarrik... Lenengo lurretik eta gero gaiñera puska bat igota, eta holaxe be bai.

Eta Miélen Félixek ikusi, ni han kargauten nabilela. Eta gero jentiai esan: “Bakar bakarrik kargauta ekarri xok hak, orbela”.

Ganauai azpixa egitteko hori be (orbela be)... Gero sitza soorako ona zan, soua gozaketako.

Pago-ipurdixak, gogorrak. Eta harek dakon landarak gorakuek, batzuk ebateko, eta beste batzuk itxi txikitxuaguak... Eta haunditxuaa egingdakuen atzera bi-ero kendu hari paguai eta bestiari hiru-ero eta hola... Danak kendu baarik.

Hainbeste adar itxi egin biher xaku (zaio).

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Zeiñena zen iratarako erabiltzen zenuten lur saila?

Herrixena, Oñatiko herrixena. Hori da hainbeste terreno hortan (iratarako), baiña urte baten tokauko xatzu terreno bat, hurrengo urtien beste bat... Horrek iez eta guk aurten. Eta egurra ebaittia be hola, e!

(Eugeni, Gerneta Etxebarrikua)

Trontzan egin duzu inoiz?

Bai, anaiakin-eta lagunketara mendira fanda... Itxerako be bai, eta iketza egittek be bai.

Anaiak ibilli zienien (ikazginen) zeoze lagunketan ibilitta na.

(Fermin, Borjena)

Trontzan-eta geuk be bai, beste aldetik gizakumia eta... Trontzan bai. Ointxe be egingo neuke nik trontzan, ez da zailla.

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Orbela batu?

Bai, urte danetan. Ardixai azpizak egittek. Sitza egittek ona zan. Soua gozaketako. Abono ona zan.

Nora?

Oso samur geuken... Gaztaiñena be bai, eta paguena be bai, batzen geben.

Eta gero erueten geben, neguen behintzet itxabolara. Eta edurrak egitten ebenien

ardixak itxabolara sartzen gittun. Gure soo batzun onduen geuken txabolia, beheko souen, eta harakotxe erueten geben orbeloi.

Itxera be bai, ekarriko gixonan, baiña harakotxe...

Orbela eta iria? Oso izaten zan... derrior, bestela ganauak euki biher ttuzu zikiñak.

(Eugeni, Gerneta Etxebarrikua)

Gaztaiñak, Florenek kontatua

Arráskilletan be terrenua geukan. Han geukan garai baten gaztaiñuixa.

*Akordauten nauk burdikara gaztaiñia ekarri gebela handik behin, burdikaria, e!
Burdixa sitzetan ebalten zuan ba lenaa, tablak ifiñiitta... Ba sitzetako burdixa bete-
bete bete egindda, gaztaiñia.*

Gaztaiñia koskol eta guzti!

Oihane Lezeta, Gerneta Etxebarrikoa, gaztainak erretzen.

Koskol eta guzti ekarten gixuan etxera... Lenengo batzen zuan holoko orkilla batekin (mordazarekin). Eta batu, eta zeera, banastara bota, eta gero banastakin burdira.

Eta burdixakin ekarten zuan itxera.

Eta gero etxien (denbora batera) aletu egin biher izaten zuan gaztaiña. Eta hortarako usauten zuan, batzeko latxe, holako zee bat (mordaza).

(Floren, Jausoro Garaikua)

Gaztaiña bila nora joaten zineten?

Koóstola aldera, Tellerixara be bai, Tellerixara ..

(Fermin, Borjena)

Ni neu agiakin sekula ez nauk ibilli. Ikusitta bai, anaiak, zaharraguak... Bertan eginddakua (aga).

(Fermin, Borjena)

Gaztainak, Matildek kontatua

Gaztainak non batzen zenituzten?

Lurgórrittan, Eráunen. Geriak zien. Gu umiak giñala, gaztaiñak batzera... Eta gaztaiña asko batzen geben... Orduen jan normaloi ha zan, gaztaiñak, egositta ero erreta. Gure janoi, ha izaten zan prinzipala...

Behixakin burdixen ekarten geben...

Behi bat, akordauten naiz... Hankia apurtu eben, gaztaiña larrei jan, errebentau, eta hankia apurtu eben.

Eta ha behixa nire anaiak... Aitta be fango zan... Eta burdixen, bizirik, Beittiko larraiñera ekarri euen.

Eta gero, hermandarien egitten zan, zatika-zatika, beziño bakoitzari zati bat.

(Txapelen Matilde)

Gaztainak, Mariangelesek kontatua

Gu gaztaiña batzeera faten gitzan Errámuen Gaztaiña-Mintteira. Orduen gaztaiña hartu biher zan negu danerako...

Gaztaiña-Minttei ez da (dago) oso urrin be.

Eske gutako (guretako) orduen ez eguen urrin ezebe.

Errekatzikiñeko Martzelin. Tomas Uriarteren bigarren emaztea, Idiazabalgoa.

Gu astuakin faten gitzan, eta gaztaiñia batu eta... Batzuk koskolakin, eta besta batzuk, lurrien egoten zien sueltuak, eta hareik lenengo jateko. Eta lenengo jaten geben egositta, eta gero ya sikaketan zanien gaztaiñia, danboliñien erreta.

Ba, gabetako afaixa izaten zan gaztaiñia eta beakaz-saldia.

Gaztaiñarik geuk ez geuken. Baiña gu faten gitzan leku hori zela zan nere amen anaiena... Ba guk libre geuken hara fatia. Eta hara faten gitzan.

(Mariangeles, Elortokua)

Gaztainak, Manuelek kontatua

Lenaako zaharrak, Araotz alde hontan behintzet, piñurik ez euen sartzen.

Baiña gaztaiñak bai, e!

Eta errazoia eukein!

Jaateko ona da, eta ez zau asperketan gaztaiñiak.

Lenengo barrittan egositta hoba, gero erreta.

Gaztaiña matxarrak astuai emuten xakon.

(Manuel, Gerneta Etxebarrikua)

Gaztainak, Bittoinak kontatua

Eta gaztaiñak, nondik ekartzen zenituzten?

Gaztaiñaak geuken, hemendi errekaraiño fan... Eta "Ibartzeta" esaten gotzan gaztaiñaak egozen lekuai. Gero, hurrengo, Agérre Gaztáiñeta, eta gero urriña be bai, zeien, hor, Aldáskortan be bai.

Bastante geuken orduen gaztaiñaak.

Eta gaztaiñaak koskolien gordeten zien, kamaraan, koskolien gorde t'egoten zien usteldu baarik. Alien ifiñi ezkerro ya gogortu ero egitten dira. Eta koskolien oso ondo.

Eta ba, urte ixa gehixenien, ba, illunkaran, gaztaiñaak.

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Gaztaiñiak koskolien aguantauten dau. Alien ez, alien egitten da alperrik galdu.

(Eugeni, Gerneta Etxebarrikua)

Gaztainak, Ojala Txikiko ahizpek kontatua

Gaztaiña Mintteín geuken zelai bat, sagarrakin eta...

Zelaixa eta gero gaztaiñak egozen behien. Baiña Gaztaiña Minttúi Errámuena zan.

Gu gaztaiña-batzen Lurgorrittara birien, Boliñotik aurrera fan, eta ezkerretara. Ha zan guk batzen geben gaztaiñia.

Gaztaiña Minttein be batzen gittun, baiña gure gaztaiñarik ez...

...Guk betik ezautu geben danboliña etxien.

(Ojala Txikiñeko ahizpak)

Agia, Gerneta

Etxebarrikoek kontatua

Urritxa, zenbat luziagua...

“Hantxe xak agia egitteko moukua” (esaten genuen). Eta ebai ipurdixen, ekarri itxera, eta lau-ero, bordeko... “Kamáuria” esaten xakon, hola zea bat goixen egindda egoten zan...

Eta bordeko kamauraan egoten zien haik, agaak, gordeta, betiko, sikuak, joteko... Geuk be kanpuen ez gittun izten, beti kamarara. Kamara erdixa baiño apur bat gutxitxuua... Egur haundi bat hol’ifiñi eta danak hantxe, ostien.

Agia izaten zan gaztañaak eresteko, keizak be bai batzuetan, harrapo ezin dien lekuetatik. Hoi agioi eukitten geben bordien, kamauran, zea bat, goixen egoten zan, eta horri esaten xakon “kamáuria”, eta kamauran eukitten geben.

Agia izaten zan urritxa, luzia. Al-dan luzetxuena topauten ibiltten gitzan, goorenguak botateko.

Zeu joaten zinen aga bila?

Bai, bai, agian billa... Eta sillaak egitteko urritxa ekarri, eta tximitxak etara hari, eta sillaak egin be bai.

Oin eginddakorik bape ez dakot hemen baiña sillaak holakuak egitten nittun, pittin bat berotu sutonduen, eta gero tximitxak kendu, eta silla-ipurdixak harekin egin.

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Agia, Benittok kontatua

Agiakin?

Gaztaiñiak normalien bi metroko altueria eukitten xok eta gero adarrak. Gora igo eta hurrekuak hiru bat aga eukitten gitxuan. Bata igual bi metrokua, hirukua, bestia laukua, besta bat oso haundixa; han haundixa biher izaten zuan, bost bat metro bai, eta gehixaa igual, e!

Horreik kamaraan egoten zittuan gordeta, e! Hurrengo urterako kamaraan. Kamarako sapaixen illaraan hantxe egoten zien gordeta, gaztaiña-agaak.

(Benitto, Ojala Haundikua)

Gaztaiña eskortaak, Jabierrek kontatua

Nondik ekartzen zituzten gaztaiñak galdetu diogu Jabier Mugartzari:

“Tantáixa” esaten xaa (leku izena)... Añabarrako zeien. Han geuken gaztaiñuixa.

Gaztaiña egitten geben lenengo batu eta... Eskortia, erreondoko zeakin, lenengo hara batzen gittun, eta gero astixa geukenien ekarri...

Terreno hori geria zan, baserrixena...

Ixa gehixenak eukein gaztaiñaak, baserri gehixenak.

Noiz batzen zenuten?

Gaztaiña? Uráazkenien.

Gaztaiña helduko da, oktubre aldien-ero... Agiakin botaten gittun, arbolien gerriraiño igo eta handik agiakin, batzuetan adarrera igota be bai... Agia zan makilla luze bat, 5 metrokua ero, batzuk lurretik... aillauten zana, eta bestela arbolara igo, asientua baeguen adarrera igo eta harekin (agiakin) bota...

Lurretik mordazakin batzen zan.

(Jabier, Etxeberri Txikiñekua)

Gaztainak, Jesusak kontatua

Ni gaztaiñaak batzen na ibilita, “Koóstola” esaten xakon lekuen, Mariuzdik aurrera fanda, bastante urrin, e!

Han egozen gaztaiñak Azpiko terrenuenak, gure etxien gaztaiñak egozen, eta haik gaztaiñak batzen gittun, gaztaiñak oso onak!

Egositta uraazkenien bastante jaten zan gaztaiña...

Koostola da (dago) Gernetatik aurrera. Mariuzdik aurrera, hor herri-terrenuak daz asko, eta hor da (dago) pistia egindda, lendik be biria zana, eta handik aurrera, bastante aurrera fan biher da, eta han da (dago) Koostola.

Amak esate'skunien: “Gaur eurixa egin xon eta...”. Ero: “Haizia ibilli don eta gaztaiña egongo don ba!”.

Eta fan eta, baiña seguru gaiñera, gaztaiña! Eta botakin, ero abarkakin, aletu, eta zakukaatxua ekarten geben.

(Jesusa, Aizkorbe Azpikua)

Gaztainak, Goittikuak kontatua

Gaztaiñak, erreta, egosita?

Neri egositta ez xatien gustauten. Amak egositta, amak beretako lapikotxua egositta, hak betik egositta. Nik neuk be jaten nitxuan egositta. Erreta guraa, baiña egositta be jaten nitxuan. Baiña amak ezta pentzau be ez, erretakorik, haizia eukitten euela asko eta ez dakitt zer eta badakitt zer. Eta ez xuan jaten.

(Juanito, Goittikua)

Gaztaiñak?

Hemen, guk hemen geukan gere gaztaiñaak.

Han (Lurgorritatik aurrera) ez xuat uste gaztaiñarik géukenik. Hau Kórtako Ittúrrixa, beraa Ezkíbe; horri harruorri “Ezkíbe” esaten gitxan. Eta gero goraa Kórtako Ittúrrixa. Harroska hortan xazen gaztaiñaak, eta igual gere gaztaiñaak (arbolak) hamar, aldekuak beste hamar. Beste beziñuanak beste hamar. Eta baikotzak bere gaztaiñaak errespetauten gitxuan.

Auzo-terrenua dok, baiña arbolaak zittuan, baikotzak bere arbolaak. Eta han handikaldien be, hor Lurgórritta aldien be, hor be gaztaiñaak.

(Joxemai, Goittikua)

Gaztaiña-eskortak, Florenek kontatua

Arraskilletan beste auzotarrrik ibiltzen zen gaztaiñak batzen?

Ez. Geuria zuan...

Ni akordauten nauk, geure terrenuen, “Barrutixa” esaten xakon terrenuen, han akordauten nauk Elortokuak eukeilla hiru gaztaiña (arbolak). Gure aittak, zenbat aldiz, “horreik gaztaiñok ez ttuk guriak, Elortokuak ttuk”.

Baiña geure terreno barruen xazen... Nik hari ardixentzako ez nitxan antzik hartzen, eta hau zetako egindakua ete dok? Eta, ba, seguramente ha izango dok bat hortarikua (gaztaiña eskortia).

Gaztaiña eskortaak?

“Erdiko Zabala” esaten xauen lekuen eguena, ha gaztaiñaak eukittekko izango zuan. Ha eskortia Zumáaldekoa zala esaten xuain. Oin harrixak bakarrik xazek. Erdiko Zabála. Badakik zein dan Erdiko Zabála?

Añabarrako itxabolak baiño beraa, han baxak ba puxkatxo bat leundu egitten dana, hantxe goittik bera gatozela, ezkerretara xak...

Han iria ebaten gixuan guk, iria batzen gixuan han guk garai baten...

Han xak holako zer bat, ha seguramente gaztaiñantzako izango zuan. Gero beste batzuk xazek, antzeakuak, ardixentzako (betiko eskortak).

(Floren, Jausoro Garaikua)

Gaztaiña-eskortak, Jabierrek kontatua

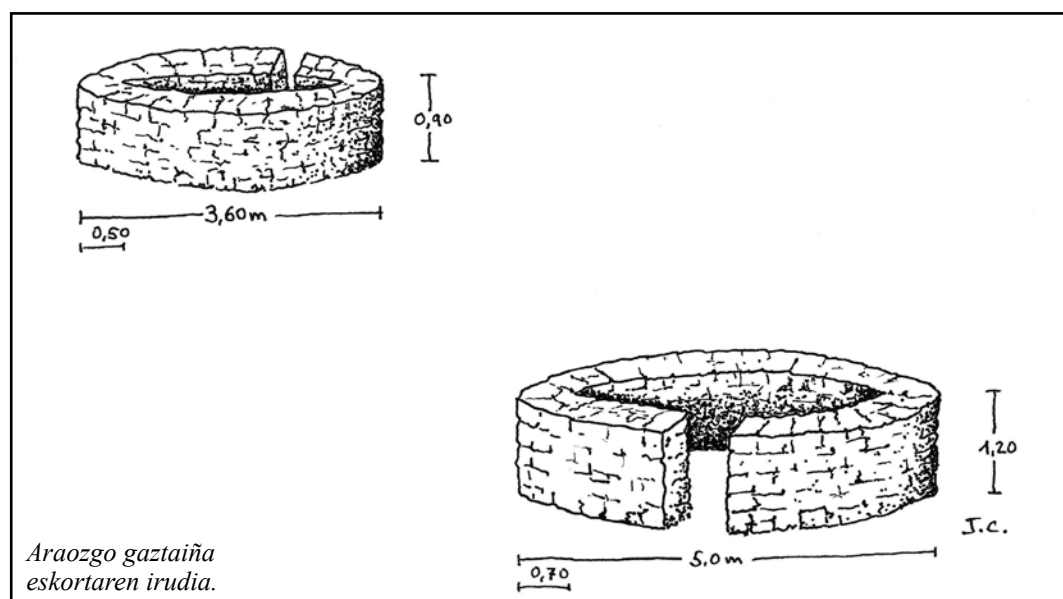
Eskortia garbi egoten zan...

Gaztaiña han botaten zan, eta iriakin-ero tapau, eta gero al-zanien ekarri handik etxera, burdixakin. Zenbait egongo zien, lau biaje-ero?

Eskorta gehiago baziren han?

Uste dot Errementerikuak be albuen uste dot baeukeilla.

(Jabier, Etxeberri Txikiñekua)

Gaztaiña-eskortak, Bittoinak kontatua

Gaztaiña eskortak ezagutu zituen galdetu diogu Bittoinari:

Bai, geuk kamarara ekarten gittun, baiña besta batzuk baeukein arbolak hola, ipurdi zabala eta zulua eukeiñak, eta hantxe gordeta be eukitten zittuen; urrin eruen biher zittuenak, e!

Araotz hor behekuak, ba, hementxe basuen euki, horti horrutzatxuaa, errekia baiño harutzatxuaa, eta hor igual eukitten zittuen puska baten, gero etxera erun arte.

Araozgo gaztaina eskortia.

Gaztaiña (arbola), beak barrua hutzik, berez egindakua izango zan; hantxe gordeta guk ikusten gittun.

Gu ardixak eruetera goiezenien-eta, banakaan bat hartu, eta gaztaiña jan! Ira haundirik be ez euen eukitten, urte danien be ez euen eukiko, denporaletxuen euko zittuen (zituzten), erun arte, eta guk gaiña hutz-antzien ikusten gosten.

Hori zan Neskien-Egi onduen.

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Gaztainak, Benittok kontatua

Guk bi gaztaiñui geukan... Zati bat Araozgo presiak harrapo'skuan, baiña artien gaiñetik, onddiok han xak terrenua.

Han gaztaiñui haundixa, han euko gixuan zazpi-zortzi burdikaa igual egitten zittuan.

Gero besta bat geukaun Añabarrako Aldáskortan.

Gaztaiñiak alien ez xuan aguantauten, koskolien aguantauten xuan, eta gaztaiña eskortaak ikusitta dakok? Honeik redillok.

Aldaskortan geukan gaztaiñui bat, Añabarratik eskumara, enda han gaztaiñuixen bertan, onddiok han xak, gure illobiak harri batzuk ekarritta xakok baiña han xak, holako, "eskortia" esaten xakuan, holako harrixakin egindako zee bat, altuera hontakua ero (metro bat), eta han igual sartzen gitxuan dozenaerdi burdikaa.

Koskolak... Heltzen zanien agiakin bota, enda batu eta danak hara (eskortara), gero gaiñien iriakin tapau, eta haik negu danien egoten zittuan ondo, e!

Gero handik ekarten gixuan...

Iriakin ondo tapau, eta gaztaiña ondo konserbauten dok bere koskolien. Etara ezkerro berriz berihela sikaketan dok.

Hamen oingo gaztaiñerriak-eta jaterik be ez xok mereziu, horreik ximelduta egoten ttuk.

Eta gaztaiña koskoletik etarata, egoten dok fresko-fresko beti.

Negua... Gabon osterarte behintzet... Burkájiakin faten gintzuan eta manastiakin kargau eta gero etxien biher zana pittin bat mazuakin jo, kendu eta gero apartau eta...

Eta gaztaiña txikitxuak txarrixendako eta bestiak geutako.

(Agarekin jo) eta behien neskatilla-mutikuok, manastara batu eta...

Mordazia badakik zer dan? Nik baxaukat bat rekuerto... Harekin taka-taka-taka batu manastara, eta gero manastatik, esan douna, zeera, eskortara.

Nik egindda ezautu nixuan (gaztaiña eskorta), baten batek egingo xuan. Baiña ez zuan guria bakarrik e, asko txakuain (askok xakuain) hola.

Guk geure gaztaiñuixan geukan hori, besta batzuk euren gaztaiñuixan, leku askotan xazen horreik, eskortaak.

Hor hariarrixa xak, eta hariarrixakin egindda, guria oso dotoria zuan gaiñera.

Gure illobiak etxien obraan bat, paretaan batzuk egitteko ekarri, eta ez xakixat, honezkero gastauta igual egongo dok eskortioi.

Iria mordua eukitten xuan, e!

Iria zuan konserbauteko eta tapauteko, baiña han mundu danak xakixan zer eguen, baiña ez nauk akordauten sekula ostu oskunik, guri behintzet.

(Benitto, Ojala Haundikua)

Araozgo gaztaina eskortia.

Frutaak, Bittoinak kontatua

Okaanak, pikuak be bai, eta sagarrak be bai. Ezautu gittun gure ume-denporan. Keizaak be bai. Horreitxek.

Abarien ortuen be beózen, eta beruzkutan batzuk harrapo, listuenak igo, batzuk bota lurrera eta, okaanak. Maillaak egozen. Orduen pasauten gitzan, eta mutiko listoon batek banaka batzuk bota eta jan eta itxera.

Sagarrak-eta egozen lekuen be, domeeketan be... Txantonbalduenak (sagar arbolak) baxazek kamiño onduen. Mañara biria hartzen dan lekuen, azpikaldien da (dago).

Handik be, ba, neskailla kuadrillia Saneliasetik bueltia egittera fan eta gero handik sagarrak harrapo, eta jan bixen bittartien, eta...

Itxe baikotzeko zortzi-beraatzi, hamar-hamaika, ume zien bai, eta haik danak...

Hemen guk geukenak, Gazía, Maala, Mutur-luzia eta Errege-sagarra. Horreitxek. Eta Urtebetia, Urtebetia besta bat... Errege-sagarra eta Gazia gozuenak. Garratz-samarra Maala. Urtebetekua be, haundixa, oso sagar ederra, gogortxuagua.

Kamarako bearretan zuluak egin, eta hantxe eukitten gittun. Eta okaanak be berdetxuak ekarten bagittun, ba bearretan holoko zulo bat egin eta hantxe puska baten euki, orduen ez eguen frigorifikorik eta holoko trasterik. Puska baten euki eta gero jan.

Nork zaintzen zituen arbola horiek?

Horreik zainttu ba aittajunook eta zeok. Ezer asko egin baarik egoten zien, e. Nun

egozen haik, ez xat ahazketan, ondo dakitt nun egozen. Beheko souen. Hemendik (Gerneta baserritik) oso behien. Bai. Eta keizaak be, keizaak be hantxe.

Asko egon be ez, frutia, asko euki be ez. Oin gehixaa frutia, baiña dana txorixak jan, zeak, keizaak eta. Alerik be itxi ez. Heldu baiño lehen, gorriketan hasi orduko, jan eta kitto.

SanBernardo eguna... Faaten gitzan Arabara. Guk hantxe jaten geben mahatza, hantxe erosi eta...

Azeitunaak be, ba gure anae zaharrena... Lenengo Paula, gero Maria eta gero Pedro zan... Eta Pedrok ba Tiro pitxon ero holokoon baten etara eben holoko botillatxo bat zea, azeitunaak.

Eta (gu) inbiixa baten, eta: "Harrapoko txanau?". Hiru neskailla ero, eta: "Harrapako txanau?". Eta erei geben, eta: "Asko be ez txanau hartu biher, e!". Eta biña ero hartu gittun, sartu geben agora, eta "txu", "txu", okaanak ziela pentzau! Eta gero gaatza. Itxúka baten.

"Ze zakarra. Horreik okaanok ze zakarrak!"

Eta azeitunia izan. Bai. Sekula ikusi baarik!

Platanuak, aittajunendako ekarten zittun...

Amandria errekauiak egittera faaten zan, Mañako Maria hori. Aittajunendako platanuak ekarten zittun. Eta gero, hortxe erdiko kuartoko komora gaiñien gordeta eukitten zittun. Eta gero aittajunak: "Umé, fan eta pánpano bat ekarri". Platanua esaten be jakin ez! Eta aittajunai ekarri eta hak muturtxoon bat ero: "Aiba, aprobauteko" emute'skun eta...

Bestela platanorik ezautu be ez

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Iketza Araotzen

Agustin Txomeenak esan zigun, elkarrizketa egin genionean bera “*basuen ikezgiñen*” ibilitakoa zela. Gero jakin dugu araoztar pila batek jardun zutela “*ikezgiñen*”.

Ikezgiñak hor basuen danien ibiltten zien, nire gazte denporan. Oin aspaldixan ez baiña...

Ikezgiñak, neu akordau egitten naiz hor itxeko basuen hor zela aitta eta anaia eta zela faten zien... Txondorrak zela kargauta egozen, eta sua zela emun otzain, eta iketza zela etaraten zan eta hoi danoi ikusittta na neu be.

(Amparo, Mañako Azkoittin-Haundikua)

Maña-tti Goikuak iketza egiten. Gizona Juanito Beitia.

Ikatzaz egiten zuten zure aittajunak-eta?

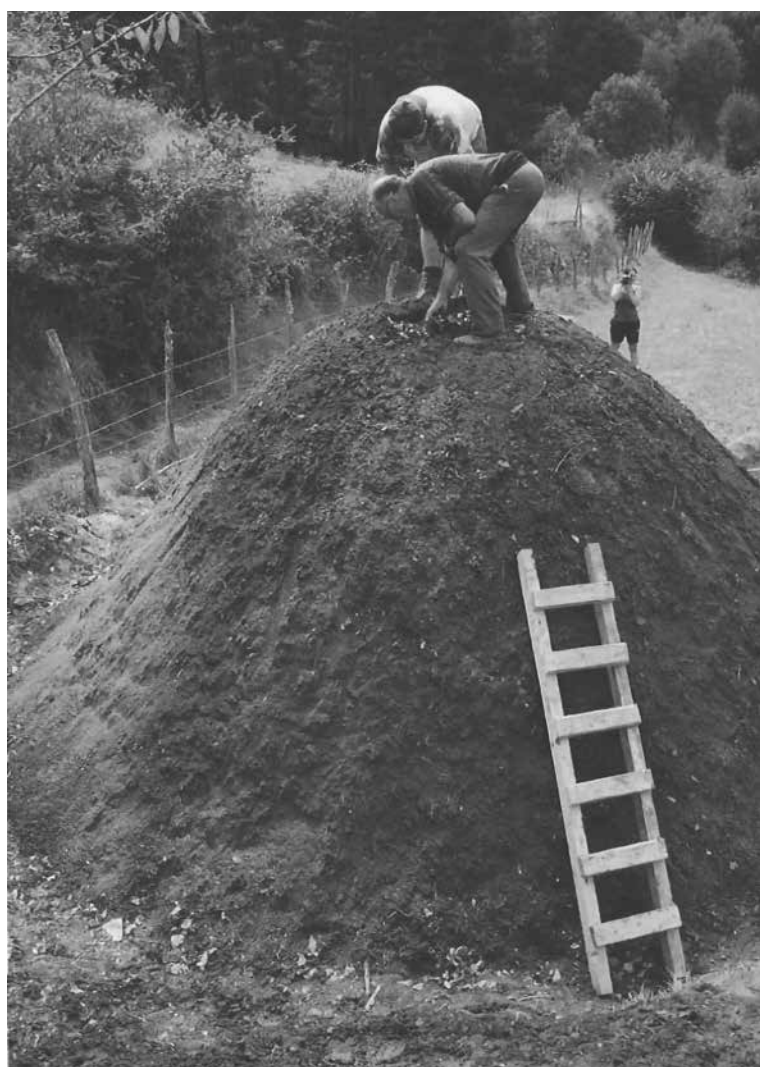
Bai, aittajunai entzunda dakot, eta aitta bea be, uste dot ikazkin egindda daguela. Potóskuetatik gora, eta gero Uéstei aldien be bai, Uestein han Degúrixa alderako zeien, pendiz hareittan, hantxe; aitta be uste dot baietz, esan ebela ibilitta eguela ikazgiñen... Potóskueta da (dago), Mariuzko gaiñera aillauten zara, eta handik Zamálbide aldera.

(Jesusa, Aizkorbe Azpikua)

Iketza, Fermiñek kontatua

Maña-tti Goikuak.

Araotzen iketza asko egin zuan; hainddako ardua ekarten ibilitta nak ni; euren itxabolatan itxi eta... Itxerako be bai zeozer, itxerako gutxiaa baiña...

Itxabola bat... Eurak egindda, egurrakin egindda. Naparrak be asko ibili zittuan; bestela bertakuak, Aráozkuak bértakuak. Nere anaiak bi ibili zittuan, bi... hiru-be bai, Páulo, Leónzio eta Matías.

Ni nak ibilitta anaezaharrenakin, Eujéniokin, iketza ekarten, zeetik, Mikéletetxetik gora fanda, mendixen, Añábarratik gora fanda.

Astebete osua Eujéniokin.

Hamar astokin.

Neuk hamaika urte neukela, iketza ekarten handik Araozko kargaderora, Máña-Zubittara, Jáuregiñien lo egindda, Jáuregiko baserrixen lo egindda... Jausitta xak, onddiok paretak-eta baxazek baiña...

(Fermin, Borjena)

Iketza, Florenek kontatua

Bai hoixe, nik han itxabolia xakuat oin. Ítturritan egitten xuan. Ítturritan ez xaguan bireik eta ezebez. Biria bai, óiñezkuantzako biria, baiña burdibireik ez, eta orduen ekarri biher izaten zuan astuakin horraiño (iketza).

Gero hor burdixa kargau eta .. Ítturritta xak Arantzazu aldera, Añabarratik gora bertan.

Maña-tti Goikuak.

Nik txondorra ez nixuan ikusi, baiña akordauten nauk, iketza egin eta geruaa, gure aittak handik suegurra ekarri xuan, eta ibilli gintzuan, bea, Ínes, nere arrebia, eta hirurok, ekarten, zea, suegurra.

Irixakin lenengo kanaleraiño etara, eta gero handik burdixakin. Baiña lenengo irixakin arrastaka, tronkúak, paguak, ekarten gitxuan.

(Floren, Jausoro Garaikua)

Iketza, Jabier eta Joxeanjelek kontatua

Aitta zana eta anaia ikezgiñen, akordauten naiz horrekin, Ugastegin. Basua geuken han eta hango zeakin iketza egitten.

Degurixa aldera be bai, eta Urkúlu aldera be bai. Iketza, dirua etarateko. Iketza saltzen zan Orbegozori, Zumarragako fabrikan.

Maña-tti Goikuak iketza egiten.

Zu ibili zinen aitari laguntzen?

*Gutxi, baiña bai, zeien be bai, Andarto aldien be bai, eta Urkulu aldien be bai;
bueno, ni mutikua, eta esnia eruen eta, ogixa eta...*

Lo egiteko lekua nolakoa izaten zen?

*Itxabola eskas bat, kamáña-zar bat, eta lapiku bat egosteko beste zer bat. Eta
desastre bat!*

Egurraikin egin, eta gero iria eta soíxa ifintten xakon, ura-eta sartu ez dein...

Ekarten zan keé-usain bat!

Peligrosua zen?

*Bat hil zan... arbolia botaten ebillela, Degurixan uste dot, arbolia harrapau
ebela.*

(Jabier, Etxeberri Txikiñekua)

Odolustu egin zan.

(Joxeanjel, Gerneta Etxebarrikua)

Ikezgiñen, Juanitok kontatua

Zenbat ziren Joxe Txiki-eta?

Zeléstino, aitta, Juáne, Julian, Justo, arrebia... Sei.

Arreba bat txakuain bakarrik, bea moja fan xatien, eta kitto.

Ezkerretik, Agustin Guridi (Txomena), Joxe-Txiki eta bere anaia, Selestiño Atube, ikatza egiten basoan. Inguruan izango zen txondorra.

Hori (argazkikoa) Uéstei aldia izango zuan, Uastei basuen seguramente...

Ni ibilitta nak iketza egitten, aittakin Eráunen.

Iketza egitten. Egurra!

Amorraketan egoten nintzuan sua noiz agertuko (txondorrean), sua agerketan bazan, hautzakin tapau egin biher hian. Eta haxe tapauten ibiltten nintzuan gustora!

Suak urteten ebenien, hartu banastatxua, fan haus-pilla bat hartuta eta “rraa!” bota eta zuluak zerrau eta...

Zortzi bat urte ero, hamar bat ero euko nitxuan.

(Juanito, Goittikua)

Ikezgiñak, Benittok kontatua

Txondorrik martxan ikusi zenuen?

Bai; hor Añábarratik gora urtiak, gerra ostien, mendi danien ibilli zittuan ikezgiñak...

*Agustin Txomena, Joxe Txiki eta bere anaia Zelestino. Neskatilla mutikoak bazkaria eramatera-
edo joango zirela pentsatzen dugu.*

Hondatu ttuk, paguak jausten xazek, oin haundixei egin ttuk, baiña orduen, horreik danok pagoixok garbittu zittuan; bueno, garbittu ez zittuan egin, orduen be aurrerako adarrak itxitta, baiña orduen horreik hartu xuain pasaria!

Akordauten nauk, ni pastore, Añábarrara ardixak jaiztera fan, eta han bertan lo egitten nixuan, eta han goixen ikezgiñak, honeik Txoméénak eta... Ekipuak ibiltten zittuan, eta igual zazpí-zortzi txondor martxan egoten zittuan.

Lana baltz egindda, e!

Goizetik gabera, haik egur-pillak eta...

Txondorrak akaberan egur txikiñak biher izaten xok, betegarrixak... Danetik biher xok, lenengo haundixak be bai, baiña gero politto-politto txikiñak eta...

Lana gogorra dok hori!

Araotzen, gerra-ostien mutil danak, lenengo hor hasi zittuan lanien.

Urtiak izan zittuan, ba, mendi dana, hasi hemen San Juándik eta .. Gero Arantzazu aldien igual; orduen Orbegozok...

Orbegozo enpresarixo fuertia zuan, eta horrek dana iketzakin egitten xuan labe-asuntua. Eta horrek zenbat tonelada eruen eben!

Iketza egitteko normalien pagua, ametza be bai, baiña pagua. Ametzakin be egin zuan zezer, baiña normalien paguakin egitten zuan.

Sustorik egon zen ikatza egiten?

Bai, nere anae zaharrenen lagun intimo bat, Andártoko... Andártora bi lekutatik igoten dok, eskumatik eta ezkerretik... Hezátien ikezgiñen ebillela paguak harrapo, eta etxera orduko odolustu zuan.

Mutilla majua, Benitto, nere izenekua zuan gaiñera, araoztarra, Txópena; Araotz-Urtiko Etxatxotik hurrengo daguen etxetxua, oin hutzik xak, Txópena.

“Hezátia” xakok izena (lekuak).. Hantxe hil zuan, ni mutikua nintzala, nik hamabost bat urte euko nitxuan...

Paguak be batzuk ipurdittik botaten txuain, enda holakoon bat gaixki kalkulau-ero eta iztarra-ero harrapo otzala eta ba, handik behera ekarri orduko...

Orduen ez xaguan ez pistarik eta ezebez, dana bixkarrien ekarri biher eta...

Txondorrak ezagutu zenituen? (Beste elkarrizketa batean)

Bai, nere anaia ibilli zuan; neri ez xatian tokau, artien bastante mutikua nintzuan eta, baiña zela funzionauten eben horrek ikusi nixuan...

Txoménak eta Emíamenak eta (ikazginen).

Hoi lanoi egitten zuan, ba, normalien baso-mutillak akabauten xuain setienbre oktubre, txondor-lana akabo egitten zuan, eta gabon-inguruoi atzera jai hartzen xuain, eta gero atzera, hurrengo urabarrixen ekitten txain beste sail batzuk hartuta.

Egurra dana ikezgiñerako...

Orduen artien Araotzen ez xaguan piñurik, banakan bat bai, baiña ez xaguan piñurik.

(Benitto, Ojala Haundikua)

Karoixak

Maña-Zubittan, 1942xan.

Lanien, anaiari lagunketan, baiña bertan ez, e, ha baiño puxka bat áurreratxuaa, Jáuregiñien. Baserri ba'txauan (bat xauan) Jáuregiña izena eukena.

Txandaka, asteleneti hasi eta domekara arte, baiña hamabost egunetik behin, e! Hamaika urte neuken. Hárrezkero ez xuat ezautu nik Araotzen (karoirik).

Nik xakuat ikusitta kargauten, eta gero suakin nola egon zan astebete inguru.

(Fermin, Borjena)

Aurretik karoixak erozein lekutan.

Gere itxia baiño harutzatxuaa be karoixa egoten zan, goikaldien eguen zea bat, karáarrixa esaten xaku, tontor bat, eta gero handik beraatxua zea egoten zan han, e, zea daguen lekun, eskortako ankéten atzenien, karoixa egon da hantxe.

Eta gero beste leku askotan egoten zien karoixak. Andartoko bire azpizen... Besta bat Neskien Heixen be bai. Eta besta bat zeien, Telleixan, hantxe be bai.

Bastante lekutan.

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Guk hori ez dou ezautu (karoixak martxan), baiña karia ekartia etxiak zuriketako...

Ni Uesteira fanda na. Uesteiko Erdiketxeak... Han ero Andarton, ez dakitt nun

egingo eben... Eta ni fan, astuakin, eta zure osaba (Fermini esanda) oso zan zea, eta hak bardin-bardin ifiñi... Eta asto-zestuetan, bixetan (bi zestoetan) igual-igual ifiñi eta neskaillia bialdu itxera.

(Eugeni, Gerneta Etxebarrikua)

Karretero, Rikardok eta Xeberik kontatua

Irixakin ni ibilli nintzan karretero. Badakitzu zer dan karretero? Aida, akulua sartuta!

(Rikardo, Agerrekua)

Irixak-eta egoten zien orduen, besterik ez eguen eta...

Gero irixak be kendu zien...

(Xeberi, Agerrekua)

Irixak kendu egin biher, ni fabrikara fan nitzanien.

(Rikardo, Agerrekua)

Irixak, Manuelek kontatua

Lanerako irixak dira.

Lanerako onak izanda be, behixak behixak dira, baiña irixa lanerako dakozu bakarrik, handik ez da (dago) ez txahalik, eta ez esnerik.

Baiña iri ona bada, espeziela da.

Iri pare onaaz, uezaba pazientziakua bada, irixari irakutziko xaa, berba egitten ez, beste dana. T'enjéneral irixak euskeraz, bai, baiña erderaz, irixak beak hobeto hartzen dau, “vuelta atras”, ero “vuelta adelante”...

Bittara egingo xaazu, baiña erderaz hobeto hartzen dau.

Txakur-konkurso baten ikusitta na, euskaldun pastoria txakurrai dana erderaz ainddu otzana. Eta zerbaitteatik ainddu otzan!...

...Irixak fuera, eta tratoria! Hemen adelantua biher zan!

Esaten da “Irixak ona’tia” (onak dira),

Baiña ez da (dago) tratoria lako iririk!

Horrei bota ezker bere alimentua, gasoilla...

Eta irixai jaten emutera goizien goiz jai biher. Eta tratoriai jaitten zaien

momentuen gasoilla bota eta “ya estoy listo, arranke, adelante!”.

Eukitta na, gehixen euki doanien, ixa hirurehun ardi, eta beste hogei bat ganau ittuan.

(Manuel, Gerneta Handiketxekua)

Ikez-karriuen, Agerrekoek kontauta

Ni mutikua nintzala, hamasei urteaz, irixak hartu, goizien lauretan urten, eta seiretan bihar dan lekura aillau ezindda; han kargau, beheko kanterara ekarri, eta atzera gora, eta nunbaitten bazkai pasaran bat egin eta atzera beste biaje bat.

Gabeko hamaiketan allau ezindda itxera. Eta goizeko hiruretan, lenengo irixai jana emutera, gero lauretan jai, lotu, eta eguna zabaldu orduko...

Hemen mendi danetan na ibilitta ni irixakin, “áida voy!”

Jarri burdi gaiñien, eta “áida!”.

Hemen bire txarrak e, oin meiorauta daz baiña. Baiña irixak ez pentzau okerrik erueten euenik, e! Zuzen.

Betibe geldiketan zien txixa egitteko ero, eta apur bat itxoin, eta “áida!”.

Neri akúlua galdu burdi gaiñien, atzera jai, eta akulua topau biher. Baiña lenaa irixak oso onak euki gittun. Onak!

Hor Aixkorben be, goixen, aurrez itxi eta beheko kantamera arte, eurak aire!

(Rikardo, Agerrekua)

Baiña lenaako bizimorua kanbixau badakitzu zeñnek egin eben? Honeik tratoriok-eta!

Bueno, lenaako bearretia, eta gaurkua!

*Iketza karriuten ibiltten zien honeik; basuen, mendixen egitten euen egurrakin
iketza eta honeik gero karriuen, zakueta sartu eta karriuen.*

(Xeberi, Agerrekua)

*Bixkárka erreka zulotik jaso egin biher burdixa kargauteko. Ehun zaku eta
gehixaa; eta zakuak berrogei kilo baiño gehixaa.*

(Rikardo, Agerrekua)

*Bai, bizimoru gogorra; baiña hori ez zan urte guztian egoten; urabarrixen
lenengo egurrak preparau biher izaten zittuen.*

*Bastante tardauten euen hori egitten, eta gero ointxe, garai hontan-ero (udan)
egitten zittuen txondorrok, eta honeik karriuen, Génetako gure aittajuna-eta,
Errastikua eta, hau (gizona) eta, Errémenterikua eta, ibiltten zien irixakin, mordua
orduen be.*

(Xeberi, Agerrekua)

Hargiñak Araotzen

Aitta, neria, hargiña zala esate'stain.

Gripiak harrapo eben eta .. Noiz izan zan gripe-zar hori? Dieciocho ero dicinuevekua ero... Hor hil zan nere aitta be, eta orduen hemen banaka bastante hil zien hola...

Aittajuna be larogei egin baarik hil zan. Ha be hargiña zala esaten euen.

Gaiñera ikusten geben hormaak-eta egitten.

Araozko hargiñak. Ez dakit denak Araozkoak diren, ez dugu lortu izenik.

Dana'tzien (danak ziran) hargiñak gurien, itxuria, orduen.

Tiuak be, behintzet bat ero bi, hargiñak izan zien.

(Mielen Txikiñeko Marijoxepa)

Hamen (Araotzen) hargiña eguen asko.

(Enkarna Txomena)

Hargiña gurien aittajuna be bai, aitta be bai, eta tiua, hil zana be, hargiña ha be.

(Agustin, Txomena)

(Sesiñenian) Zu fijau ziñan sekula, ha sukaldia, lengo sukaldia, fregaderia, harrixa harenarrixa; hola baju-bajua, ondo egindda bai, e, hargin kuriosoen batek egindda eguen.

Úrik-baako fregaderia...

Kantua kantauten daue ba hor, rádiotik... pentzauten dou lenaako kontuak diela, baiña ez oso urriñak onddion, zeatik neuk be ezautu dot eta urik baako fregaderia...

Eta gero lezi-potua, eta suan-harrixa, sukaldien daz!

(Miren, Emiemena)

Errekatxikiñeko Tomas Uriarte Oteizarekin. Argazkia lortu dugun errekortean hau jartzen zuen; "Tomas Uriarte Arantzazuko hargin maisua, Oteizarekin, bere bi laguntzailerekin (Pedro semea eta Nikolas iloba) eta bisitan joandako bi alabekin (Miren eta Pilar). Oteizak honela idatzi zuen Tomasi buruz: "Mi homenaje al gran compañero y maestro cantero, y maestro en humor vasco y hombre bueno y viejo gudari".

Nere aittajunak, eta aittak, egin zittuen baserri ederrak, Murgialdai, horreik baserrixok. Hargiñak zien nere aitta difuntua eta aittáuna, bixak.

Pasauten zien etxera Landetako ateti, eta amandriak, Lándetakuak (Berezao): “(Mutil hori) ezkondua dok ero soltero xak?”. Eta: “Horrek ez xan beiketan neskairi, harrixak doblauten bestetan ez xakin!”, aittajunak esan otzala. Eta: “Hemen xaukau ba lau!”, lau neska. Hamazazpi urtekua hartu eben, eta itxoin otzain hemezortzi kunpliu arte, eta hemezortzi urtekin eruen euen Araotzera, Txantónbalduenera. Kuttaua.

(Txantobalduen Eustaki)

Hargiñena (baserria), Gorrenan kontra bada ba ollateixa, han eguen Hargiñena.

(Otal Txikiñeko ahizpak)

Gure amen aitta hargiña zan, eta aittajuna be bai. Amen aitta gripiakin hil zan, 31 urtekin, 1918an.

(Mielen Txikiñeko ahizpak)

Txantobalduen aita nola hil zen, Eustakik kontatua

Gazterik, aitta berrogeta bat urteaz ero hil zan.

Hargiña zan aitta, harlantzailia, eta esan otzan Don-Básiliok: “Santí, gogorra haiz, eta biziko hintzake, baiña arnasia zeaz harturik ez dakok!”.

Nik, onddiok, pentzauten dot, txistrua (arnasa nekez hartzen), beana, entzun egitten dotela!

Txantonbalduenak. Hor agertzen da Eustakiren aita.

Eta jaixo zan, umerik txikixena, aitta hil zan bezperan ero, nere ahizpa txikixena. Bikaiña neskatillia!

Ohien eguela, komadrona egitten ebenak eruen otzan (umea): “Santí, begiratu zelako erregalua ekarri dotzun oin be zuri andriak!”.

Eskutxotik obatu, eta: “Bai, baiña nik ezin lagundu. Baiña munduak erabiliko dau”.

Hamalau urtekin Garaiñien sartu zan bai kriara (bere ahizpa txikien hori), eta emuten eben hamalau urtekin hogetalau urteko neskia, zan tremendako neskatillatzarra. Eta ezkondu arte danien egon zan hantxe kriara, handixe ezkondu zan.

(Txantonbalduen Eustaki)

Hargiñak, Enkarnak kontatua

Beste bi hargiñen istoixa bat, ez dakitt ondo esango doten, e...

Bi anae, hargiñak, fan zien Larráa, labia egittera, ogixa egitteko labia...

Eta labioi egin daue, labioi akabo daue, eta in'ste (egin doste) ikara, eta batek esan otzan bestiai, anaiai: "Hik eutzi xok honi, nik dirua kobrau arte", eta diruoi hartu dau eta: "Bueno, hartu xuat dirua eta itxi bertan behera eta gauzen aguro".

Eta atzetik diarka nausixoi: "Simon, que se ha caído el horno!". "Nada, ni caso, guazenak aguro hemendik!". Eta artien diarka: "Simon, que se ha caído el horno!". Eta: "no era para siempre", kontestau xaue eta aide, Araotzera.

Mendixoi pasau eta listo, oin ez'kue kenduko behin mendixa pasau ezkeror dirurik eta...

Hamen lenaa nola egozen hargiñak asko, horreik errefranak, ez dakitzu?

(Enkarna, Txomena)

Harginen txakurtxoa, Bittoinak kontatua

Guriek-eta oso hargiñak zien... Hargin-lanetan Naparruan ibilitta egozen...

Hemengo gizonak, nire birraitajuna-eta Artajonan-eta lanien ibilli, eta hango txakurtxo bat, han baten batek sobra eukiko eben, eta gerera ekarri txakurtxua.

Baiña eurek fan txakur baarik eta astien “da!”, hemendik txakurra fan, usaiñian igarri, nundik fan. Artajonara fan, txakurrak hoixe i’stela (egin ostela).

Hori beti goguen eukitten dou.

Txakurrak listuak dira gure aldien, txakurrak eta animalixaak.

Txakurtxo bat ekarri euen oiñez Naparruatik. Handi hartutako txakurtxua generako. Eta eurek fan zien atzera. Eta txakurrak atzera ihes egin, bertara fan, euren atzetik!

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Bideak, Xeberik kontatua

Biriak, gaur hobiak daz baserrittara, gero eginddakuak dira honeik.

Kalerako bidea zein zenuten?

Játurabetik atajua eguen. Zubixan akabera, hor sendatxua gora... Oiñez handik ibiltten giñan.

Bolo-bolo ibilli zan era batera, egingo zala, egingo zala... Olatera, kamiñua egitteko proiektua egon zan... Presa-barrenetik Olatera.

(Xeberi, Agerrekua)

Bideak, Benittok kontatua

Danak burdi-biriak! Eta goraa, eta eskasaguak. Behien tira, baiña...

Auzolana, oin telebisiñuan hainbeste entzuten dok auzolana .. Auzolana urtien hiru lau aldiz egitten gixuan guk, biriak arreglauten.

Manastatxua eta atxurra hartu eta, burdixa fateko pittin bat bardinddu eta lurra

Aizkorbe auzouneko gizonak auzolanean, bideginen.

bota eta... Gero bestela iria ekarten-eta burdixak itzuli eta kristonak egitten gitxuan jasoten, e!

Bedarretara joatean burdixa itzuli ezkerro?

Beziñuak... Han inguruen egozenai diar egin eta danon artien jaso. Ezin bazan, deskargau egin biher. Irixak be asko xazen, eta iri-paren bat erantzi eta tiratu eta atzera jaso eta...

Lenengo sokakin ondo lotu, eta gero zurríxaria, sokia, bueltan, estuketako; hiru zurríxara eruaten txuan burdixak goixan lotuta, harekin estuketan zuan ondo.. Hiru zurríxarakin ondo estuketan zuan, bestela ez xaguan ekarterik.

Zumatraitza... Ha be burdixa hara aillauten zanien, burdixantzako ez zuan ona, zumatraitzien betik behixai “kontuz, e!”.

Zumatraitza peligrosua izaten zuan, eta derrigor biher zuan, berriz; bestela urak tremendako okerrak egitten xuan.

Burdiñazko txirrinkak; eurak egurrezkuak, baiña gero atzenien llantia burdiñazkua. Horreik kanpotik ekarten zittuan txirrinkak.

Gero horreik bi txirrinka horreik bat egitten xuain... Ha arotzak egitten xuan “burtzilla” esaten xakona. Burtzilla, haik ondo kolokau biher izaten xuain, haik zuzen kolokau biher izaten xuain, bestela txirrinkia mobiu egitten zuan, ha zuan oso lan delikaua, e!

Zeatik arotzak... orduen sasi-arotz asko xaguan Araotzen eta .. Ha, arotza, ondo neurtzén ibiltten zuan, bestela txirrinkia ondo sartzen ez bada burtzillien, ha okertu egitten dok, eta hak zuzen fan biher xok!

Hak, Gérgnetako Pátzik, esaten xuan: “Hau delikaua dok, ondo neurtu biher xok!”.

Arotza zuan, burdixak-eta egitten zittuna, burkamak eta egitten zittuna...

Nere aittajuna be bai, nere amen aitta be arotza zuan, Ximon, hak be egitten txuan burdixak.

Uztargiñak... Araotzen bertan uztarrixia egitten ebenik ez xaguan; zeatik iri-pariak eta, uztarrixia barrixa biher izaten xuain danak, eta uztargiñak etorten zittuan.

(Benitto, Ojala Haundikua)

Auzolana, Benittok kontatua

Auzolana? Guk egitten geben auzolana

Hik Otala badakik nun daguen ondo, ezta? Ba Otalaa bire-zar neargarri bat xaguan, enda urtien dozenaerdi bat aldiz arreglauten gixuan! Eta atzera horéi-zaparradaen bat etorrenien lur danak erueten txuan eta atzera arreglau egin biher. Hori bai, illunkaan ondo zelebrauten gixuan e, Lópenien bokaillua eta Mantxúenetik pitxarkaa bat ardo ekarri eta bersúetan egindda itxera faten gintzuan betik.

Auzolana izaten zen?

Auzolana; bertako alkate egitten ebenak esaten xuan: “bueno, bixar goizien auzolanera”, eta manastatxua eta atxurra (hartu eta ...)

Guk Zubikuak egitten gixuan... Zubixan be alkate mouen egoten zuan bat, hak erabaitten xuan... han Lurgórritta aldien zelái batzuk bageukan orduen, oin piñudi dienak, eta harako be biria arreglau egin biher izaten gixuan, bearra ekarteko be. Egurra samurtxuaa ekarten zuan, baiña bearra.. burdixa itzuli bestela egitten zuan, e!

(Benitto, Otala Haundikua)

❧

Bideginen, Benittok kontatua

Argazki hauek erakutsi dizkiogu Benitori;

Hau auzolana izango dok.

Eugenio, Paulo, Andretako Patxi, eta ezkerrekoa ez dakigu nor den.

Eta zeintzuk diren esan digu;

Hau neretako Andreetako Patxi dok (eskumakoa), Francisco Goitia. Hau berriz Mielen Txikiñeko Paulo (erdikoa); hau Eujenio izango dok seguramente. Honeik Paulo eta Eujenio anaiak. Eujenio nere koñatua zuan, nere arreba zaharrenakin ezkontuta xaguan.

Andretako Patxi ezagutu zenuen?

Bai, bai, honek Itxétxokua xakuan andria, Joxepa; onddiok biziko dok. Andretara ezkondu zuan... Horreik (Patxi-eta) anae pillia zittuan, Patxi, Patxin hurrengua Legazpira fan zuan... Eta Joxe, gero Zeferiano eta Paxkasio; horreik danak anaiak zittuan. Horreik danok ni baiño zaharraguak.

Patxik lana non egiten zuen?

Horrek, fabrikan atzenien Garaiñien akabauko xuan hak, baiña aurretik beste danen mouen baserrixen. Berrogei bat, berrogeta hamar bat ardi eukitten xuain, eta bost sei behi, eta bai, ezkondu eta urte askotan be bai artian baserrittik bizi izan zuan Patxi.

(Bento, Ojala Haundikua)

Labaderua

Ni zuen Leónziori entzunda nenguen (bere gizonari esanda): “Enée, oingo labadoriak baiño makiñatxo bat usain ederragua lenaako puxetiak!”.

Sutako hautzak ze gauzia dakon, e!

(Enkarna Grisaleña)

Joxemai Altube, Goittikua, labadero ondoan.

Dako inddarra izugarrixa!

(Xeberi, Agerrekua)

Hau izaten zan (alberga) Ugaraneko andraak batzen zien lekua. Erropaak garbittu be bai, baiña hemen zenbat kontu kontauten ete euen! Eske orduen, holako lekutan juntauten zan jentia. Akordauten naiz hamen erropaak garbiketan ibiltten gitzala.

Zenbat puxeta jo ete dira hamen. Hamen auzouna askok dakoi albergia. Zubixak dako albergia, Araotz-Urtik dako albergia, Aizkorbek dako albergia, Uxartek dako albergia...

(Mariangeles, Elortokua)

Erropia garbiketan, Bittoinak kontatua

Akordauko haiz zer egitten geben? (ahizpari)

Etxien jabonau, eta gero subana ifiñi. Eta gero gaiñien trapu gogor bat ifintten gixonan eta sutako hautza bota hara... Eta gero urari irakin erain, eta gaiñetik behera bota...

Eta mantxa danak ondo kentzen txonan, e!

Erramu-hostro bat ero beste be botaten gotzan...

Gero erre kara fan eta errekaan jo! Mai bat hola atzekaldien hola hankaak eukena izaten zunan, eta gero errekaan sartu eta hantxe jo.

Gu gaztiak gitzenien, sasi-gaiñien isei erropia... Gero puska bat eraretu gitzanien, alanbraak ifiñi gitxunan, baiña aurretik sasi-gaiñetan ifiñi eta...

Puxetia jotera... Astuan ifiñitta, lenengo errekaan, eta gero uran oso gutxittuta erreki oi hemengua, eta hurrengo errekaraiño fan biher, oso urrin, ixa Lurgórrittara. Uráarbe. Gaztaiñaak be bageuken han, eta gaztaiñaak batzeera-eta be faaten giñan.

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Erropia garbiketean, Otala Txikiñeko ahizpek kontatua

Bai. Jabonauten zan etxien... Subana zer dan badakitzu, ezta? Jabonau alaz (ahala) erropia, botaten zebeu subanera. Eta dana akabauten zanien, trapu bat, hola ehunezko telia badakitzu zein dan? Bueno, ba hori jarri, eta gero fan biher zan urr-berua botaten...

*Gorren Kontxexion. Kontxexion
Lazkano.*

Sutako hautza botaten zebe eta erramu pusketa bat.

Usain gozua itxitteko izarairi, erramua.

Ura berua, kontinuantemente egon biher zihan botaten.

Eta gero, euker txorrotxo bat, subanak, (ura) urteteko... Urten egitten eben urak holoko harrizko potolo zee batera. Puxetiak botaten eben ura hara faten zan...

Gero labaderuen akklarauten zan, eta gero sasixan ixei.

Labaderuan deretxua izaten zenuten?

Bai. Zubiko danak. Bueno, Epaantzakuak ez. Epaantzakuak eurak eukein. Ederra gaiñera. Haik maiorazko haundixa'tzien (haundixak ziran) eta... Mahasparrien azpiken...

(Otal Txikiñeko ahizpak)

Erropaak, Bittoinak kontatua

Erropaak orkatilletaraiño ebalten zittuen (amandreak eta).

Kamixia, eta gero gerrittik zea bateaz lotuta goittik behera beste gona bat. Eta gero soiñekua artien, ebalten euen. Holakotxe luzia. Eta ba kulero baarik be, ba tapauko zien. Txixa egitteko mouen, pittin bat hankaak zabaldu ezker.

Gere kulerotxuak be pittin bat hankatxuak hola, erdixa ereitta, lenengo in'skuenak, lenengo erosi zienak.

Gero ba gomia ero sortu zanien, laister gonatxua gerrixen ifiñitta, hori eztakaiñak (ez dakaiñak, daukainak)

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Lenaako jantzixak

Abarkak egiten ziren etxean?

Baitta. Neu be egindda na, eztenaaz jo zeien eta...

Gerra denporan horreik berez ikesten zien. Gurien orduantxe behi bat akabo zan. Larrei janda ero hazi ero egin eta errebentau ero egin eben. Eta haren narrua... hartantxe aprobau geben guk. Ol bat, aittajunak-eta ebalten euena izango zan... Ol bat abarkien neurrizkua, eta gero eztenaaz josi-josi egin, uhela pasau hari, eta neuk be ikesi neben abarkia egitten.

(Mielen Txikiñeko Marijoxepa)

Erropak nolakoak ziren?

Amandria jazten zan izurrakin, eta behera vuelua esaten xakona... Eta gero buruko pañuelua. Ha zurixa ebalten euen, buruko pañuelua zurixa.

Jantzixak ointxe ezkutau dira hamen, guk ezautu dounak, danak ezkutau dira.

(Xeberi, Agerrekua)

Nik goguen dakot, gere tia batzuk egozen Madrillen... Eta boda batera etorri zien, eta etorri zien aittajuna eta amandria oso zahartuta. Baiña amandria abrigo zúuri zuríxakin.

Enee, estraiñauta danok! Paula-eta ezkondu zienien...

Oin etorri da hori (jazkera hori) hona.

Baiña hori kapitalien baeguen, e!

(Xeberi, Agerrekua)

Pañuelua ibiltzen zenuten?

Bai, bai pañuelua segiru. Eske bestela kalera fan eta zea, gu morena-morena eta kalekuak igarri itte'skuen baserrittarrak gitzana, eta mangaak be luziak ebalten gittun uran. Eta gero pañuelua ero bestela lastozko sonbrerua, ebaalten geben.

Ni oin (orain) hutzik ibiltten naiz, baiña orduen, ba horreik ebaalten gittun, baserri antza kentzeko, kalera fan eta bestela e...

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

— — — — —

Lenaako jantzixak, Txomenakuak kontatua

Aittajunak egitten zittun abarkaak... Ganauen narrua kurau bai, eta hareaz egitten zien. Baiña gero bustitten zienien eta sikatu, danak bihurrak eta gogorrak...

Oso txarrak,e. Eta labanketan zien...

Ezkerretik, Laude Fidalgo, Maria Arana, Mariaren alaba moja, Tomasa Arana, Euxebio (Mariaren semea), Emilia Arana Gesaltzara ezkondua eta Luxia (Tomasaren alabia, Laudereren emaztea). Barzelonan egin zuten bizimodua.

Gero etorri zien gomazkuak eta ba...

Gerra denporan berriz, basora guk faateko, jantzitta barrixak, baiña beste pare bat eruen egin biher, e!

Sarrittan artian be ortozik etorri!

(Agustin, Txomena)

Lehen nola jazten ziren?

Amandria pañoluakin, oin dantzarako erueten ttuen estilora. Eta lanera aurrien lotuta, kanpuen lan egitteko eta hola.

Goixen erueten euen, "txánbria" esaten xakon, blusia, eta behien gonia.

Eta barrutik erueten euen ehunezkua, kamíxia, mangaakin eta kamisoi baten moruen, eta hori zan gogorra eta geldiketan zan bueluakin, eta horrekin ibiltten zien.

Mielen txikiñeko souan. Amadria Leona, Mari Tere Zumalde Madina eta Ana Mari Zumalde.

*Eta abarkak kaltzakin, horreik abarkatxuak, oin umiak eta ebalten daue,
holakuakin, eta kaltza-zurixak, plazara eta fateko, errekauek egittera eta fateko.*

(Enkarna, Txomena)

Lenaako jantzixak, Amparok kontatua

*Tomasa Arana eta
Bernabe Igartua,
Amparoren gizonaren
gurasoak. Tomasa
bertakoa eta gizona
Arrikruzdik etorri eta
ezkondua.*

Zela jazten ziren lehen?

Buruko pañeluakin, gonak tarras lurrien. Afraketan batzuk orpuan sartu barik tarras...

Oingo moruen ez, oso diferente.

Barrutik gona-gorrixakin eta zeien. Barrutik gona-gorrixa eta gero beste illun bat, eta aurrekaldien betik poltxikoia.

Oin kalien baserritar jazten dira, baiña lenaako baserritarrak moruen ez...

Buruan pañelua eta dotore moiñua egindda.

Kaltzaak etxien eginddakuak, belauneraiño gaiñera, e, goraiñokuak.

Ardixen uliakin eginddako kaltzaak.

Umeak ortozik ibiliko ziren?

Askotan, kanpuan be. Oin, neri ez xaten sekula gustau izan ortozik ibilttia. Umetan be ez, eta oin be ez. Ortozik ez.

Hemengo aittajuna be, konparaziño baterako, behixai azpizak etaraten ibilli eta frakak goraiño jaso eta horra pozura faten zan hankak garbiketara, urik ez eguen etxien-eta. Ittuan ortozik ibilli eta gero hankak garbiketara hara beheko pozura. Ortozik fan eta ortozik etorri. Aittajuna Mártin.

Gizonak nola jazten ziren?

Txalekuakin beti. Frakak maunezkuak, barradunak.

Abarkak trallak ondo lotuta, dotore.

Narruzko abarkok aittak, nire aittak etxien egitten zittun, behi-narruakin.

(Amparo, Mañako Azkoittin-Haundikua)

Ganauzain, Zumaaldeko Eugenik kontatua

Zelaixak batzuk oso urrin egoten zien, Árgarai geuken zelai bat, eta batzuetan hara bialketan gindduen ganauakin. Eta hara faten nintzan, eta erlojurik-eta ez geben ezebe eukitten, eta noiz etxera ekarri biher nittun jakin biher neben. Ba, tontor-punta batera etorri biher izaten neben...

Etxien aurrekaldien egoten zan ira-pillia bai, eta tiak behixak noiz ekarri biher nittun jakitteko, ifintten nontan, ira-pillaan, izara zuri bat.

Eta faten nintzan, eta “Jo, onddiok ez xok ifiñi!”. Eta halakon baten...

Batzuetan enkontrauten ziñan... Beste neskatilla-mutikon batzuk be ganauzain ebitzela, eta orduen entretiñauten ziñan.

Baiña askotan igual bakarrik tokauten xaten ibiltia, en aquella zona... iñobez, e!

Andárto azpixa zan gero ha, e! Urteten neben zelaittik, eta tontor-puntatxora faten nintzan.

Eta handik ikusten zan etxia, eta etxe-aurrekalde dana.

Eta etxe-aurrekaldien oin badakitzu, jardiña eta loraak dakoi, baiña orduen ira-pillak egoten zien.

Eta han, metaan, trapu-zurixa ifiñitta.

Eta “Ala, ointxe ifiñi xuai” eta...

(Eugeni, Zumaaldekua)

Komunikazioa, Manuelek kontatua

Hemetik Lurgórrittara... Hoixe eukitten geben beziño moruen, beti bistaan... Eta lanien ebitzenien be ganauakin-eta dana ikusten zan, bearretan eta danera. Haik gu, eta guk haik. Gero hon'urten ezkerro (etxe ondora) auzua dana bistan hartzen geben hortik... Hareikin (Lurgorritakoekin) gu izaten giñan beziño, eta eurak guaz.

Eta hemetik ganauak okerrien-ero ikusten bazeben, hemetik llamadia egitten gosten, behixak pasau dira holako lekutara, ero artotara, bakarren bat iñoiz.

T'eurak be hamen okerrera sartzen bazan...

Llamadia izaten zan eupara gogorra. Telefonua hori zan. Bestela izara zuri bat, kontarseña, baiezkuu bada izara zurixa jarriko dot...

(Manuel, Gerneta Handiketxekua)

Erropa zuria, Enkarnak kontatua

*Lenaa ez eguen telefonorik, e! Abixuun bat zanien erropa zuri bat ifiñiko gebela,
eta hor senaillia eurak etorri bihar euen a ero gu fan biher douna ero...*

Jarri izan duzue halakorik?

*Bai, guk geuken koñatia han Mañan, eta hareinddako behin baiño gehixaatan...
Guk hortxe zelaixen ipintten geben, eurak etorteko, ero zerbaitt pasau zala, senaillia...*

Eta etorten zien, ze pasauten dan etorri egitten zien orduen.

(Enkarna, Txomena)

Izara, Benittok kontatua

Mañakuakin tratu haundixa euki gixuan. Eta abixuak-eta izariakin egitten zittuan Mañaara; eta baitta, gero, geuk itxeukuok be bai.

Igual bat faten gintzuan bearra iartuta eguen ikustera ero, buelta emutera, eta hara enterauta fan biher gintzuan, gertu bada (badago) ba burdixakin etorteko, ero ez etorteko.

Eta ba, izariakin egitten gixuan hori, izara zurixa ifiñi, eta ez ero bai harekin enterauten gintzuan.

Izariakin lan asko egitten zuan, e!

Izariakin, eta kanpaiakin be bai,.. Ura-denporan, keiza-denporan akordauten nauk keizak batzeko joten xuan orduan, oso kanpaa diferentia: “Mutikua, ala, fan keizak batzeera”.

Gu souen lanien eta hamabittardittan beti joten xuan keizak batzeko kanpaia be. Eta gero ba, hil-kanpaak eta su-kánpaak eta..

(Benitto, Ojala Haundikua)

Izaria, Bittoinak kontatua (1)

Lurgorritta hor daa zeien. Oin dana arbolia, eta ezebe ez da ikusten. Baiña orduen dana soua eta zelaixa, dana ikusten zan.

Eta hemen errekaun bat dakounien, ba izaria ifintten zan. Gero eurek ifintten euen atzera, eta “akordau ttun izaria ifiñi douna”. Eta gero, ba, notiziaen bat bageuken, ba diaar egin...

Bittoina Goitia.

Gutako tio Pedro eta tia Fermiña...

Fermiña zan hamengotxe alabia, han eguena. Eta holaxe errekaue zeaketan zan, bata bestiai diaar egindda eta... Bestela aurretik esanda be igual: “Hau pasauten bada, zea ifiñiko dou”. Behin (behiren) bat txahala egin ezindda ero, tirak egittera etorteko ero. “Txahala egitteko da (dago) eta astien ero suértauten bada ero, ifiñiko dou izaria”.

Eta orduen etorri egitten zien. Eta umeen bat beti abixuka eta zeaka artien.

Izaria hortarakotxe.

Eta ganauzain be, fan igual hor beheko soon batera ero, bistan egon ezkerro, eta gero hor souen, soo goixentxora fan eta ifiñi han be trapu-zuritxo bat, “ointxe ekarri” esateko.

Telefono mouen, ba hoixe izaria, holaxe ebaalten zan.

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Izaria,

Bittoinak kontatua (2)

Horreik be ba, hementxe latxe, haik be beraatzi ero zien, gérokuak be bai, eta aurrekuak be beste hainbeste izango zien...

Orduen urte bittik umia ekarten zan.

Hemengo alaba bat Lurgórrittan eguen, Lurgórrittara ezkondata, eta zerbaitt, notiziaan bat geukenien ero zeean bat eguenien “ifñiko dot izaria” esanda egoten zan aurretik.

Eta izaria ifñi, eta eurek ha ikusten eunien, eurek be ifñi egitten euen beste bat, eta gero diáar: “Gura badozue etorri, eztixa etara dou eta apur bat eruetera”, ero beste milla gauza, ero gaixotu egin dala, ero milla gauza, eta diaar egindda entzun egitten zan.

Eta oingo aldien, oin dana piñua eta dana tapauta daa, baiña orduen dana soua, zelaixa eta zea, eta orduen diaarra be hobeto, eta ikusi be hobeto alkar.

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Etxeko ura

Guk geuken depositto haundi bat, txintxiñeko urana. Eta eraateko ekarten geben goittik, baiña bestela harekin arreglauten giñan.

Pitxarrien ekarten geben; pitxarrak badakitzu ba zelakuak dien, lurrezko pitxarrok.

(Rosario, Beittikua)

Zerrajeriak hori kanaloï egin eben, eta urik sekula ez dou falta izan. Oin, garai baten, kaldariakin uretara fan biher, etxien ez eguen urik!

Posaerarik?

Posaerarik ez, gure auzuen (Araotz Urtin) posaerarik ez. Aurretik ez dakitt, Saatxo (kanala) egin aurretik zela arreglauten zien urakin, beheko errekararero!

Teillatuko ura... Beittikuan bakarrik uste xuat eguela deposittua, e!

(Jabier, Etxeberri Txikiñekua)

Gure aittari gustauten xakon itturriko ura.

Epaantza ezauketan dozu? Ba Epaantzako itxe azpixen, erreka onduen, han eguen itturrixa.

Eta ha ura diferentia zan. Eraateko ura handik zea egitten geben. Betik etorten egoten zan han (ura). Oso ur ona zan...

Metal-ura Lurgórrittatik aurrera (iturri batean), gorrixa... Gero beste bat eguen, Otalako suertien, iria ebaten zan lekuen, hantxe be urteten eben metal-ura. Lurgórrittatik harutz fanda.

(Otala Txikiñeko ahizpak)

Etxeko ura, Ferminenk eta Eugenik kontatua

Mántzenien, oiñez dabillela... fregaderako urak-eta faten zittuan pozu batera, ortura. Eta hantxe jausitta itto zuan, Mántzenien.

Hoi baserrixoi ya botata xak. Mántzena.

Úxarten xaguan, Erréstikuen onduen, Erréstikua baiño lentxuaa...

(Fermin, Borjena)

Posaerarik baduzue?

(Aixkorbe Azpikuan) bai guk baxakuau posaeria, eta Bórjenien be bai. Azpikuen ikaragarriko posaeria, oso ona.

(Fermin, Borjena)

Aldekuek eukein ortuen, eta harriz bete xonain (Gernetan).

(Eugeni, Gerneta Etxebarrikoa)

Ura, Benittok kontatua

Ura gu'txaku (guk xaku)... hor Saatxoti'txaku (Saatxotik xaku) ura, baiña hamabost-hamasei urtera arte ero, gurien ez xaguan urr-kórrienterik, han beziñuenetik ekarten gixuan, beziñuak baxaukain, han Epaantzako baserri inguruan baxaukain, eta handik ekarten gixuan ura, baldien...

Benitto Barrena Pedro anaiarekin.

Gero depositto bat egin zuan, eta nik hamabost bat urte ero néukela ifiñi gixuan guk baserrixen ura, Saátxoko ura.

Saátxon egonda hago sekula? Handik badakik zela datorren kanala, eztok? Joxé-Txikin etxe onduen; handik xatok mangera bat nere jaixotetxeko baserrixen ondora, eta han nere aitta zanak-eta egin xuain deposittua, depositto haundi bat xak, eta oin harek emuten xok Zúbi dānerako ura.

Enpaantzan posaeria zegoen?

Ez, Araotzen, Zubíxa-eta ez ttuk posaera lekuak. Aixkórben-eta bai, eta Gernetan be baten bat bazuan, baiña posaera gutxi xak Araotzen.

Dana haitz lekua dok bai, eta hor urak ihes egitten xok. Zubíxen-eta ezin lekek posaerarik egin sekula be.

Aurretik be horraiño etorten zuan Saátxoko ura. Eta nire aurrekuak, hori ekarri aurretik, beheko errekatik.

(Benitto, Ojala Haundikua)

Sorkixa, Gerneta Etxebarriko ahizpek kontatua (1)

Oin, len esaten jardun dou... Nik lenaako aittajuna eta amandriai ikaragarriko baloria emuten xat.

Eurek etxien, arotzerixan egitten euen... Aldeko osaba, arotza zan... Ez iñun ikesitta.

Telláatuak arrelau biher zien? Eurek egitten zittuen. Arotzeixia biher zan... eukein euren... hantxe Clauriok be baxakonan bere bordetxua.

Aittajunak eta amandriak hain adelanto gutxi eukein...

Euren suak, euren gauza danakin, taluakin...

Soora, hartu, sorkixa buruan ifiñi, eta buruen jarri otzaria eta zuti-zuti, pitxarra eskuetan dala, zuti zuti. Eta egongo zittonan ba maillaak, e, eta zuti-zuti-zuti fan eta famelixa danai jana emuten osten. Buruai ikera egin baarik, han erueten zittun. Armosua, e!

(Eugeni, Gerneta Etxebarrikua)

Bai, eta Hándiketxe kuak ura, zeak ekarten eben itturrira fanda, eskuetan bi zea, bi ontzi, eta buruen besta bat, sorkixakin ifiñi, eta itturritik itxeraiño...

...Emakumia, sórkixakin emakumia.

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Horreik aittajun-amandriok dakoi baloria!

Kanpoko jentia esaten da, baiña hamengo amandriak... Ni akordauten naun, handixek begira, sendatxuen, eta tente-tente zeien, eta haik amandriak eskuetan ura, eta buruen...

(Eugeni, Gerneta Etxebarrikua)

Hori ezautu dou. Ni akordauten nauk amakin. Amak hola erueten eben.

(Fermin, Borjena)

Mielen Txikiñekoek:

Sorkixa, amen amandriak-eta ebalten euen hori, ura ekarten euenien, etxien urik ez eguenien.

Hori zan buru gaiñien pixua erueteko.

(Mielen Txikiñeko ahizpak)

Sorkixa, Bittoinak kontatua

Sorkixa, gure amak-eta ha buruen ifiñi eta... Itturritik hona ura ekarri biher izaten zan eta...

Ni akordauten naizenetik txorruen euki geben baiña gero uraan igual agortu egitten zan hori orduen ba itturritik ekarri biher.

Eraatekua handik beti.

Posaeria be badakou hor. Jakingo dozue zer dan.

Ba hori txahalai-eta emuteko-eta, bertan sortzen dan ura, baiña zikintxuagua ero zeatxuagua.

Baiña frigorifikorik eta ezebe egon ez eta, billotzak be hiltten gebenien, hantxe ifintten geben, ura baiño goraatxua eseitta, freskotan eukittek, zortzi bat egun ero irauteko.

Hor gatzarkia egoten zan gero. Gatzarkia esaten xakun (zitzaion) urdaixa, zea, txarrixen iztarra, hirugixarria, burukixa, buruan dakona... Horreiri danairi gatza emun eta arka bat izaten zan, gatzaaz tapauta, harrizkua izaten zan.

Eta hantxe sartu eta hantxe konserbauten zien horreik gauza danok.

Eta gero handik etara eta garbi-garbi egin eta gero pipar-hautza uretan urtu, eta gero pipar-hautzaaz igortzi. Dana pittin bat gorritu, pipar-hautzaaz igortzi, eta sukaldien esei.

Eta hortxe sikaketan zien, eta gero biher danien ba apurtxo bat ebai, eta jaateko

be, babiai...

Erdikua izaten zan gizenagua, gixarria, eta ha erdikua holoko pedazotxo bat ero, baikotzendako.

Babiai bota, eta haaxe jaaten zan gaiñien.

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Beste elkarrizketa batean, Bittoinak:

Buruen zeak, ura ekartera eta... Orduen ura etxien be ez euen eukitten.

Horreik aldekuok ez eukein txorrorik be etxien. Eta ifintten zan buru gaiñien sorkixa esaten zana.

Sórkixa egindda be banáa neu.

Holakotxe erreondoko gauza bat. Ha ifiñi eta buruen ifiñi posalen moukua.

“Edárria” esaten zan, edarria.

Posala buruz behera mouen, ipurdixa zabala eta goora estutxuagua.

Eta haaxe gaiñien ifiñi eta eskuetan beste bi posal igual eta heldu baarik, e (burukoa), halaxe ekarri.

Hori ikusitta dakou, honeik beziñuok...

Bestela neuk txorrúa ikusi dot beti.

Ez holoko inddartzua baiña txorrótxua beti.

Deposittua hor atzekaldien egindda aittak, eta hori euki dou.

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Beheko sua

Sua normalien, neguen, sekula ez zuan itxungitten gabien be; bi alboko horreik juntau pittin bat, hautzakin bete ha brasia, eta ha hurrengo egunien be hantxe egoten zuan.

Atzera aispuakin putz egin, ifiñi atzera erregaixa eta... Lenengo mehetxuak, sua inddarketako mehetxuak, eta gero senduaguak atzera, bota, egurrra...

Egurra danetik egoten zuan, mehiak (méi-ak), senduak danetik. Lenengo mehiak... gero sendua eta gero tronkua, hak denpoalia egitten xuan gero.

(Benitto, Ojala Haundikua)

Ion Guridi tia Mirenekin, Emiemena baserrian.

Suari ze botaten zenioten?

Egur haundixak eta txikixak eta abarrak eta danak, abarrak be bai, dana aprobetxau biher izaten zuan. Su-bájuan abarrak be bai, ekonomikan egurra, baiña su-bajuan tronkuak be bai eta abarrak eta, han ebai-baako egurrak asko...

Lenengo ifintten zuan, “albókua” esaten xakuan, su-albokua, aldemenetik ifintten zien bi tronko, eta hor apoiauta, azpittik sua emuteko egurrak...

Incluso, kuriosua dok, han su-bajuan egoten gitzanien gu beroketan-eta, aitta egoten zuan sillan jarritta, eta gu mutikuak han tronko gaiñien. Eta itte'skuan, aittak itte'skuan, puxkatxo bat apartau gaittezen, suai emun inddarra, eta biheko apartau! ..

Esate'skuan: “Ez zatezai hain barrura sartu!”

(Floren, Jausoro Garaikua)

Subilla, Bittoinak kontatua

Abarrakin lenengo sutxua egitten hasi... Baiña egoten zan egur bat, hola luzia, “subilla” esaten xakuna. Ha alde baten, eta gero bestaldien lenengo mehetxuak emun eta gero sendotxuak.

Gero, ba, egur bateri hola jo, eta erdibittu. Eta gero mehiaguak egin, eta gero ba zeatu... Subillak suai eutzi, eta bestia zeatu.

Eta artien, pospororik ez gastauteko subilla sutako hautzaaz tapau, ixututa daguena, sutako hautzaaz tapau eta hurrengo goizien sua egoten zan.

“Atzo itxungi, ez nixuan ondo tapau!”.

Baiña bestela, ba, posporuak gastau baarik, sua.

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Guk “su-álbotikua” esaten gotzan.

(Fermin, Borjena)

Len esan douna, sutako kontuak, tximiñan, goixen egoten da holako burdiña bat. Gero handik eseitten da geláatzua, eta gelaatzuak behien dako holako ze bat, han kaldaria-eta izteko.

Gurien esnia beti hantxe egosten zunan. Baitta txarri-janak eta be bai... Esnia goizien amak beti hantxe.

“Burdin-kaldaia” esaten gotzan, holakotxe kirten zea bat eukitten eben, eta bea apal-samarra izaten zan, apal-samarra, hola hueco haundixa izan baarik, pittin bat apaltxua.

Gero amak taluak egin eta (esnearekin jateko).

Eta gerra-denporan etorri xakun Hernanittik primaak.

Ordun gosia egoten zan kalien eta... Gu baiño apurtxo bat zartxuagua zan ha, Justíta, eta já'skun (jan oskun) bost talo!

Guk bi-ero jaaten gittun. Gosiak egonda!

Eta “bost talo jan txun!”, guk.

Baiña gustora jan zittun!

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Sukaldea

“Eseiko haut neskatillia, geldáatzuen!” , esate’skuen, okerren bat eginddakuen...

(Rosario, Beittikua)

*Txantomalduenak:
Maxima Zumalde,
Jaione Uriarte
(Juliaren iloba), Juli
Bergara eta bere
alaba Amaia Agirre.*

Babia egunero, illunkaran patatia, leka-patatak ero porru-patatak ero; eta garbantzua domeeketan.

(Joxemai, Goittikua)

... Tximinixatik behera katae bat etorten da, eta harek dako gaintxo bat (gancho).

Eta kriaria da, berriz, beste zee bat, ha be burdiñazkua da... lapikua kolokauteko.

Eta ipintten zebe kriadia, eta gaiñien esnia egosten eta...

(Otal Txikiñeko ahizpak)

Su-bajuen aitta, asko egoten zuan. Geu be bai, baiña aitta asko.

Etorten zuan mendittik igual busti-busti egindda eta ez aldatu eta ezebe egin barik, hantxe, erropak sikaketan bertan suonduan.

Ricardok zenbat aldiz: “Aittá, kendu izu horreik erropa bustixok, eta jantzi beste zeozer”; bertan sikaketan, suonduan sikaketan! Lurruna daixola!

(Floren, Jausoro Garaikua)

Sukaldea, Jabier eta Joxeanjelek kontatua

Ugasteiko gure aitten-eta baserrixak ez xakuan tximinixarik; eta bankuak eta baju bajuak eukitten txuain; keia egitten zuan, eta zenbat eta beraa egon, kee gutxiala egoten zuan.

(Joxeanjel, Gerneta Etxebarrikua)

Txomen baserria, sukaldea.

Ze jaten zenuten?

Jan? Ze egingo geben ba? Babia eta patatia!

(Jabier, Etxeberri Txikiñekua)

Beheko sua, gurien onddiok be ez da (dago) ekonomikarik...

Ama ibillten zan, ifiñi lapikua goizien eta...

(Jabier, Etxeberri Txikiñekua)

Sutonduen xaguan jasarteko lekua. Eta behien, barrote batzukin, kapoiak, gurien holaxe xaguan, kaponaiña esaten gotzan.

(Joxeanjel, Gerneta Etxebarrikua)

Mari Sol Lazkano eta Joxenjel Urkia, lehengusuak. Marisolen ama Paula Goitia, Bittoinaren ahizpa zaharrena.

Petrako, Otxuena

*Orueta ttuk, hak ez xakixat zela euken... Otxúenetik etorritakua izango zuan
(Zumaldera)*

(Juanito, Goittikua)

*Ni mutiko txiki-txikitxua, eta Ándramaixara xoién, hau Pétra, eta: “Hori horra
faateko, ez dok ba normala, eta zainttu egin biher xuat”.*

Susatara xoién!

*Eskumakoa
Petrako, Otxuena.*

Mutiko txiki-txikitxua, e, eskolan nabillela, pentzau ik ze eskolia buruen, e!

Eta zainttu nixuan, eta fan nintzuan hurrengo egunien, eta susa-lekua!

Petrai ikesi nitxan Ándramaixan.

(Juanito, Goittikua)

Pattar apur bat, egoten zan kostunbria, e! (bedarretan egiteko).

Mezetara fateko be, anisa kopakaa bat hartu eta... komulgau biher ez danetan, zea, anisa eranda.

Akordauten naiz, gure ahizpa zaharrena-eta, kopakaa bat anis hartuta fan mezetara eta... Hor, Otxuena ero zan, Petrako esaten otzain, hola aguro gauzak esaten zittuna, eta: "Pattarra eranda etorri haiz?". Harek usaiña hartu!

Hori mezetarako egitten zan, komulgau biher ez bazan pattar apur bat eranda fan, bai, egitten zan hori.

Petrako zan, izatez Otxuena. Eta gero, Otxúen alabia eguen Zumáalden.

Zumáalde, badakitzu zein itxe zan? Bai, ezta? Hantxe eguen ezkontuta.

Eta Otxuenetik horra Zumaaldera etorten zan. Tabernako jentiaaz-eta tratau egitten eben, eta hola gordin samarra... Atrebidia zan. Gútako lótzabaia. Baiña holokua zan Petrako hori. Pétra zan izena, eta gero Petráko.

Atrebidia-eta nola zan... Kriara-eta kanpuan-eta egonda, eta badakitzu, lotzaak galduta.

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Andraak sukaldien, Benittok kontatua

Urte haittan, tximiixiak eukitten xuan goittik behera gelaatzua.

Eta han ifintten zuan esnia ero mookilla ero...

Eta baba-lapikua berriz, han txingar onduen ifiñi, lurrezko lapikua. Eta babia gozua urteten xuan han, e!

Ezkerrekoa zein da?

Epáantzakua. Epáantza badakik baserrixa. Hau nere ama. Hau Txantonbalduen Juli eta honein amandria. Leona dok hori. Eta hau Juliána, López Juliána.

Txantónbaldueneko tximiixapeien xazek honeik.

Leona zuan Berezaukua, beheko itxekua, hango baserriko alabia dok, Araotzera ezkonduakua. Bere gizona Bergara (abizena). Honen gizona nik ez nixuan ezautu. En cambio, haren ama, Frantziska, ezautu nixuan, baiña honen gizonik ez nixuan ezautu, Txantonbalduen Frantziska.

Hau Pláximo abariak, ointxe hil dok puntuan etaratako fotografia dok.

Ha etorten zuan honeik androk bixittauttera, asko gura txain andra honeiri.

Átzalde pasa, egun baten gurien juntauko zittuan, hurrenguen Epáantzan, eta hurrenguen Txantónbalduenien, eta holaxe ibiltten zittuan, kafeesnetxoon bat ero hartzen xuain eta...

Tabernarik ez xaguan orduen, eta kafeteixarik be ez!

Epaantzakua, honen gizona zuan Euloxio Arregi. Eta hau beau zuan berriz, Errémenteiko alabia, beau Goitia, Rosari Goitia, Errémenteikua. Epaantzara ezkondu zuan.

Asko gura txain andra honeiri.

(Benitto, Ojala Haundikua)

Agerrekoak, sukaldean.

Umeak
sutondoan erreta

Umeak lehen gehiago hiltzen ziren?

Aitten arrebia, Uesteikua, garrotilluaaz-ero hil xaten hairi.

Banaka batzuk hiltten zien, e!

Itxe honetan ez, hemen ez zan tokau.

Txintxiliz, Juan Mari Ibabe Erostarbe (Agerrekua). Atzean lehengusuak; Rosa mari Igartua Erostarbe (aitta Mañakua eta ama Aratz Urtikua), eta Juan Mari Erostarbe (Aitta Aratz urti Garaikua eta ama Agerrekua)

Itxe askotan hau suau (beheko sua) lurrien egoten zan, eta umia trabau eta jausi ero zea, eta hola bastante hiltten zien.

Erreta bastante, Zubixen be bai, Maántzenien be bai, bost ero sei...

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Gure ama (Maria Uriarte) eta tia Eujeni sukaldien, eta gurasuak souen-ero ebitzen, eta akordau zan ama, neskatilliorri, tia Eujeniri, sóiñekuak sua hartu otzala...

Eta orduen, bea fan eta, ez dakitt izara batekin, ero manta batekin ero zekin, batu eben, eta itxungi zan.

Gure ama hiru urte zaharragua zan. Tia Eujenik, orduen euko zittun sei-zazpi bat urte, eta gure amak hamar bat urte.

Maria Txapelena, familiarekin.

Hori guri amak kontaute'skun.

(Anajesus, Ojala Txikiñekua)

*Umiak sutan erreten zien asko, Otálan erre zuan, zeien be bai, Aixkorben be bai,
Iñusentzin alaba bat ..*

(Joseanjel, Gerneta Etxebarrikua)

Ume asko erre zan. Otalakua hola erre zan.

Enporren gaiñien eguen, eta soiñekua erre xakon, eta...

(Ojala Txikiñeko ahizpak)

Umea erre, Benittok kontatua

*Jose Juakin Zumalde,
Amparoren aita, ilobarekin.*

Aittajuna hil zuan nik hiru urte eta piku néukela. Eta nik hiru urte eta piku néukela nere arreba bat erre egin zuan, Juanita.

Eta ha hil zuan aittajuna baiño hiru bat hillebete lenaa, baiña harena akordauten nauk, eta aittajunena ez.

Baiña dok oso gauza goguen eukittekua, zeatik sutonduen bixok geontzela, amantaltxuak sua hartu eta...

Ha akordauten nauk ondo!

Bixok sutonduen geontzen, ni Katalin izena euken bankutxo baten... Bankua txiki-txikitxua, mutikotxuendako, Katalin euken izena; zuan holako bankutxo bat uzkarra botateko zulua eukena.

Eta ni nauan bankutxuen eta albokua, badakik zer dan “albokua”?

Egoten ttuk bi egur senduak; beheko sua beti hola egoten zuan, bi albokokin. Haik gabien ez zittuan itxungitten, hautzakin bete eta haik hurrengo egunerako sua gorde egitten xuain, zeakin tapauta...

Eta albokuen gaiñien xaguan jarritta nere arrebatxua, eta ezkiñatik sua hartu xuan, eta akordauten nauk zela suakin fan zan zelaixan aurrera.

Nikolasa Zumalde, Amparoren ama, ilobarekin.

Handik hurrengo egunien ero hil zala esaten xuin. Iñor ez xaguan etxien. Aittajuna kamaran eguela... Eta hala galdu zuan! Zazpigarrena zuan, eta ni zortzigarrena.

Lau urte eta piku ero euko txuan.

Beziñuak, haik be Barrena ttuk, zeatik bi anae etorri zittuan Kóruetatik, eta haik be Barrena ttuk, eta gurekin bigarren primo egitten ttuk haik.

Eta han be (Otalá Txikian) neskátilla bat erre zuan. Ha be gurien inguruen ero lentxuaa zuan, esaten dauenez...

Orduen Araotz eta Atxabaletak, Kóruetak sobretodo, relaziño haundixa xakuain, orduen oiñez egitten zuan zee guztia, eta Araotzera urte haítan erromerixara-eta mutil asko etorten zuan hortik... Neuk be ezautu nixuan hori puxka bat mutikua nintzala.

(Benitto, Otalá Haundikua)

Umea erre, Otala Txikiñeko ahizpek kontatua

Gurien be bai, erre egin zan.

*Besua erre xakon eta amak esaten eben, medikurik ez, eta negua zan eta, claro,
eta hotza ebalten euen kalmauteko.*

Eta harrapo eben pulmonixa bat, eta hil egin zan, pulmonixiakin.

Goittikuak eta Emiemenak.

Neskatillia zan, 18 hillebete ero euken. Plasida euken izena.

Berihela hil zan.

Gu jaixoteko geontzen. Gure ahizpia zan. Hirugarrena izango zan. Pedro, Juanito, Maxima, Martzelin eta gero Plasida.

Bi neska horreik hil zien. Martzélín (Marcelina) be bai, hemeretzi urtekin. Leuzemiakin. Zazpi urte neuken nik (Juanita), eta nik hamar (Bttori)

Etxeberrianien (kalean lanean) eguen (Martzelin). Kalera bajauta eguen.

Eneruen hil zan amandria. Eta eukein onrrak esaten xaueiña Agustiñuetan.

Eta etorri zien aitta eta ama onrratara, amandrien onrratara. Eta fan zien armosautera Etxeberrianera, eta esan osten alabiak, ba ez eguela ondo, enkontrauten zala kantzauta eta hola.

Eta bueno, ba orduen ha fan zan medikuana, eta medikuak esan otzan ba dentistiana fan biher ebela. Hagiñak eukela zeien eta dentistiana fan biher ebela.

Baiña gerua okerraa, gerua okerraa...

Goittikuak eta Emiemenak.

Gero ya analisisakin eta gauzakin hasi zien eta ya ..

Eta hori zan eneruen, eta hil zan San Pedro egunien (29 de julio). Sei hillabetien.

Araotzen enterrau euen. Beak gura eben hilttia etxien...

Bixkarrien eruen euen.

Badakitzu Ojala Txikiña zein dan, ezta? Bueno, ba handik behera aberga bat da (dago), abergatik behera Uriartenera. Eta gero ya Mantxueneko ate aurretik goora ya Elizondora. Maillak egozen, elizbiria.

Oin mailla horreik kenduta daz. Pena bat. Oso politta zan elizbiria, oso. Baiña gero kendu egin euen.

(Entierro ostean bazkaria egiten zen) Elúteri “de cocinera”.

Akordauten naiz zela garbantzua egosten ifiñi eben sara barruen, ez dain apurtu, garbantzua osorik etarateko.

Elúteri zan Mantxueneko alabia. Gorrenera ezkondu zan. Eta Gorrenien eguen gure aitten arrebía.

Elúteri Bilbatua.

Goizien izaten zien entierruak.

(Ojala Txikiñeko ahizpak)

Demandak, Bittoinak kontatua

Lenaa demanda gogorrago egiten zen?

Umiairi bai. Ipurdikua! Soiñekua jaso eta ipurdixen emun eta, gogorraa egitten zan.

Eta gero guk eskillarapeia urdaixak ontzeeko eta hortarako geuken, ezta?

Gatzarkia hantxe geuken. Eta okertxoon bat egitten ebenien, kartzelara. Atia zerrau eta barrura. Eta han illunetan egoteko, gogorik ez zan egoten, e!

Eskillarapeia, ha kartzelia... Okerrak egin ezkerro, kartzelara!

Bestela hartu eta txarrixai bixkarrien ikutu erain, hankaakin. Txarrixaana bestela. Horreik kastiguok izaten zien. Eta hori ez egitteko listo ibilli biher, e!

Hainbeste ume errendiu be egin biher.

Amakin ixa ahizpa latxe, e!

Aittak artien... geuk errespetua eukitten gotzan, baiña bea zortzixen behin be batzutan ez zan aillauten etortera eta batzutan hamabost egun eta...

Etorten zanien .. danoi ulia moztu. Eta ondo itte'skun aittak, e!

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Ameikanuak

Guk geuken aitten anaiak Txilen.

(Eugeni, Zumaaldekua)

Zumáaldekuak, Juane-eta, Ameriketara fan zien.

(Txapelen Matilde)

Ezkerreko mutila Joxe Mari Guridi. Venezuelara joan zen. Esaten dutenez, diru asko egin zuen han. Gehiena gastatuta itzuli omen zen, hala ere, Araotzera.

Aittajunen arrebia fan zan Ameriketara, eta amen anae bi be fan zien, Pepito eta Anjel, baiña Pepito-eta birien galdu zien, izango zan barkuoi zelabaittekua-ero. Haik itxasuen galdu zien...

Aittajunen arrebiak han egin eben bizimorua, eta gu eskolaan gebitzela nere erareko bi be, hor behekuak, Zumáaldeko bi anae fan zien, bat nere erarekua; Juane eta Luix, horreik. Zumáaldekuak.

Gu eskolara fan gitzan, sei urte ixa zazpi egiñien ero hola, eta Republika denporako zea zan, eta banderan tremenduko sorgin bat, gorri-gorri jantzitta, haxe eguen eskolako banderan... Eta gero dantza erai'skun (erain oskun) agarrauen.

Ameriketara fan zan Juaneorri eta niri agarrauen dantzan, ez dakitt zel'ingo geben, baiña guk dantza egin geben, erein egin oskun.

Señorita sorgin bat zan, e!

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Zuenean bazen amerikanorik?

Gurien ez. Epáantzán bai, bat behintzet bai. Gero etorri zan, eta guk ezautu geben ha. Urte asko eruengo zittun han, e! Zahartuta etorri zan.

(Otalá Txikiñeko ahizpak)

Zuen familiakoren bat joan zen Ameriketara?

Bai.

Bi tia. Eta bat atzera bueltan etorri zan, eta gere etxien hil zan, 96 urtekin, Anastasia.

Argentinan egon zien ahizpa bixak, aitten bi arreba... Etxien hil zan tia hori, han ezkondu zan, baiña famelixarik ez eben euki eta gizona hil xakonien gero atzera etorri zan bere jaiotetxera, Etxeberri Txikiñera...

Aitta zanak esaten eben barkuan fan ziela, Bartzelonan hartu euela barkua.

(Jabier, Etxeberri Txikiñekua)

Maiñan ere izan zen amerikano bat, Mañako Azpiko-Txikiñeko Bartolo. Zortzi-bederatzi urtez ibili omen zen pastore, Nevada eta Oregonen (EEUU).

Edurra Araotzen

Akordauten nauk, egun baten, domeekia zuan, eta mezetara fateko, 800 zentimetro inguru edurra.

Orduko (ordurako) karreteria egindda xaguan elizara, Mantxuenetik elizara karreteria egindda xaguan.

Astuakin fan zittuan, nere aitta eta, Txantonenak eta, danak batera, Txantonen astua, gure astua...

Astua aurretik bota, biria erei daixen. Bestela ezin fan!

(Floren, Jausoro Garaikua)

Amparo Zumalde, oilloak gobernatzen, edurra oraindik guztiz kendu barik.

Edurra, Bittoinak kontatua

Edur asko egiten zuen lehen?

Bai, edurra oingo aldien asko.

Eta ardixak be gobernau egin biher artien eta... Beheko itxabola baten be eukitten gittun...

Edurra eguenien jazten gittun emakumiak frakaak. Orduen bestela frakaak jaztia oso gauza serixua zan.

Baiña, ba, gizakumeen batenak jantzi eta hemendik zeara bixkarrien zea hartuta. Eta ura be, emuteko, zelabaitt, posaletan ero, eta bear-iarra be, aurreti eruenda be eukitten geben batzuetan, eta bestela sendor bat hartu eta...

...Arbixa etarateko erueten geben lapiko baten ura, eta ha arbixa etara, garbittu, eta gero eskua ur-epeletan sartu, bestela eskua egitten zan ziharo hotzittu, eta gero minddu gaiñera, alátu, miñez eta batu-ezindda geldittu, egitten zan.

Oso hoz txarra izaten da, eta gero hantxe berotan sartuta aguentau; arbixa ganauandako ekarri egin biher!

...Bai, oró-otia esaten xakun (zitzaion), ota oso pikorra baiño, gutxitxuaa pikauten dana (dauena).

Hor Otákomaiñon-eta egoten zan eta horraiño erun-eta be egitten gittun; eta gero Ibártzeta esaten xauen lekún be beózen, eta hara be jareten gosten betibe...

Ardixak eta urtebeteko billostxuak Otákomaiñora eruten gittunak, urtebete inguru dakáinak.

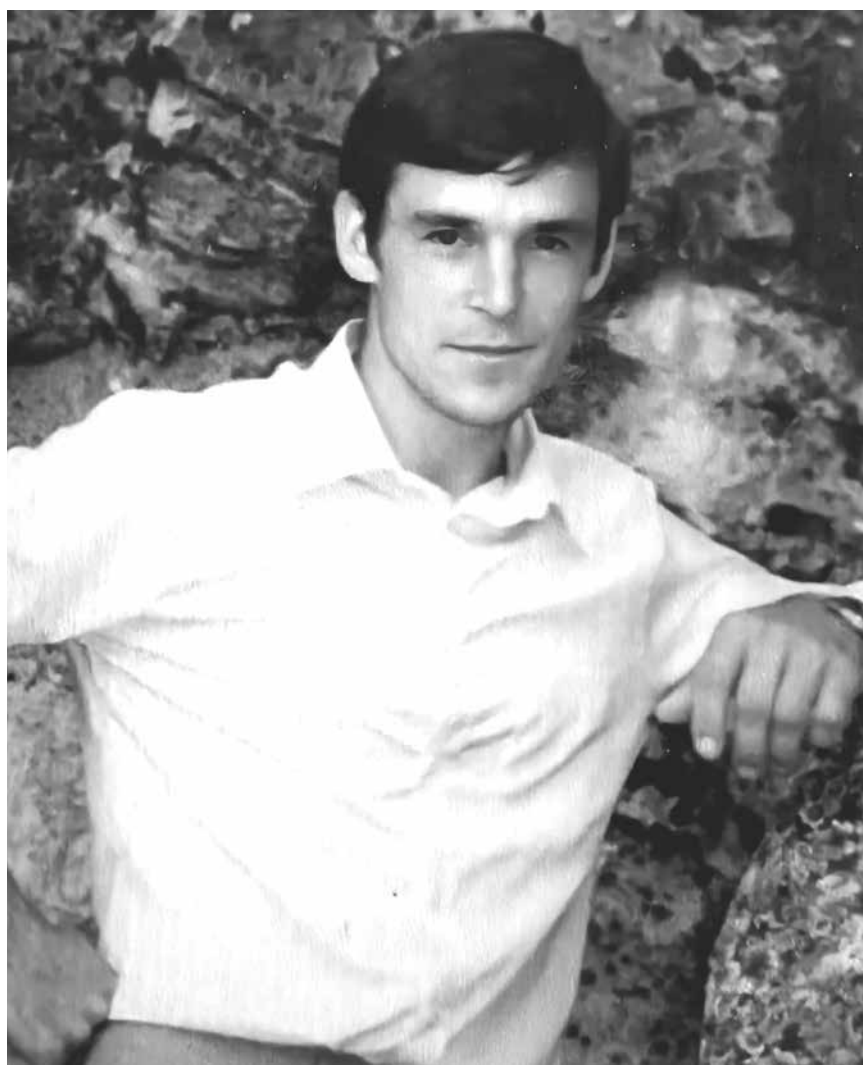
Oro-otia... Gutxiaa pikauten dau bestiak baiño.

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Edurra, Goittikuak kontatua

*Joxemai Altube,
Goittikua.*

Edurra kin lenaa, buenoo, hemendik horraxa, aldekorra faateko be... Akordauten nauk holakotxe edurra, eta sendia egitten aldekorra fateko. Uésteira? Antzik be ez!

(Joxemari, Goitikua)

Ittuan-eta urik be ez (edurrarekin)... Ganauai-eta ura ekarri egin biher, eta urik ez. Behixak Santúitturrira eruen biher, eta Santúitturrin hormia... Eta hormien parien biria dana bardin-bardin, bardin-bardin. Ezaun be ez bireik!

Han biria zelabait egin, eta Santúitturrira behixakin.

Enee, lenaa...

(Juanito, Goitikua)

Eta kaldaran ekarri be bai behixai ura... Edurra urtu, kaldaran urtu egitten gistian... Sutan ipiñi eta tarrrrrrrra bota, eta samurrena halaxe izaten zuan. Mutikuak kaldarakin sutara, edurra, urtzeko.

Edurtzarrak orduen!

(Juanito, Goitikua)

Santúitturri non dago?

Hori, hortxe gure etxien gaiñekaldetik horra erreka-arrora fan eta gero pittin bat goóratxuaa fan eta (hortxe)... Hortik manteniuten gintzuan aldekoa eta gu, Emiemenara eta gu, iturri hortatik...

Handik ez xaguan tuborik, oin be ezta, e!

(Joxemai, Goitikua)

Araoztara sendorrak, Eugeniok kontauta

Horrek egitten eben, hartu maletia eta taparra-taparra-taparra kanalik kanal Patxikuenera. Patxikuenien (Uestein), eurek prisa haundirik ez, eta horrek bapez.

Koonela eta Eugenio Zumalde. Eulogio Bengoa, "Koonela". Otxuena. Gerratik soldau trajiakin eta fusilakin uste xuat etorri zala. Egun baten mezetara sartu ei zuan. Eta baten batek esan i xuan: "Nungo koronela dok hori?". Handik aurrera betiko "koronela" (Joxeanjelen azalpena)

Eta gero eguna pasau, eta iñoiz zeeraiño, Epáantza errekaraiño. Errekiak ura gehixen han, eta... Gero taparra-taparra illunkaran tabernara. Eta gero ba, pentzauten ebenien Araoztara.

Horrek eneeeee, bizimoru ona!

Jornala hantxe euken. Jornala seguru.

Pentza izu, neri orduen hasarratu egin xaten. Neu ez nintzan fan e... Hoi mutilloi etxien, holaxen e, nik esan doan mouen. Bapez lanik.

Eta egin eben izugarriko edurtia. Eta eukein bi behi. Eta auzua jo, ganauak akabau egin biher xatela eta, bearra karriutera, Agerre Garaiñeko itxabolatik hara. Ni ez nintzan fan. Mekauen la letxe. Hola? Akabautia xakuai gura badaue behixok!

Ez xakok horrek beste lanik. Egunero sendor bat eruen daixela!

Bi behi eukitten zittun. Eta larrittu zien. Behixak janik bapez eta... Edurte haundixa eguen. Eta fan zien, danak ez baiña asko.

Hartu sendorra eta braup-braup, Haizgaiñera. Illaria.

Gero emungo'sten nahikua ardo, ta-aurréa!

(Eugenio, Aizkorbe Azpikua)

Aniseta oso kuriosia zan, eta famelixa galanta hazi eben hak han.

Illunkaran asto bateaz igoten zan. Oñatira astian behin fan biher izaten eben. Gure itxe ondotik, nere jaiotetxien itxe ondotik igoten eben (Otalá Haunditik).

Illuntabarrien, asto haundi bateaz maiña bat bider fan zan ha Haizgaiñera.

Behin eguna moztzen ebenien (moztzen, Oñatiko Euskara Zaharra) aguro illunketan eben-eta.

Oso urteixera tristia, e, urteixera tristia.

Preparauta ibilli biher!

(Pilar, Aizkorbe Azpikua)

Denporia batzutan txakurra be bai, e! (Eugenio)

Haizia-eta haundixa dabillenien gogorra da, e! (Pilar)

Holaxen hamengo kontuak (Eugenio)

Eztixa Araotzen

*Narciso Bergara,
Txantonbalduena,
zakurrarekin.*

Guk geuken itxabolatxo bat “erlateixa” esaten gotzana.

(Mielen Txikiñeko ahizpak)

Denpora baten gurien egon zien (erleak, eztia egiteko)

(Rikardo, Agerrekua)

Baiña lenaako esaeria da, bihorretan eta erlatan diru asko ez gastauteko. Hori entzunda dakozue? Hori lenaako esaeria da, erlatan eta bihorretan diru asko ez gastauteko.

Horrek ze esan gura dau? Ez diela seguruak!

(Xeberi, Agerrekua)

Gurien be hor eguen erlateixa.

Etixerik gehixenetan, askotan, erlateixak egon. Oin baiño samurraa lenaa erlaak. Lenaa gaitzik be ez eukein eta, baiña oin akabo egitten dira.

Erlaak, bestela, lenaa, ixa itxe danetan erlateixak. Ezti mordua etaraten xaten, baiña honeik botikaakin-eta jentia hasi zanien, erlook galdu zien, eta ..

(Maximo, Maña-tti Behekua)

Eztixa zuek?

Guk ez, Úntzun-Txikiñekuak bai, gure aldamenekuak bai.

(Fermin, Borjena)

Gere alabia eguen Úntzutzen-Txikiñien ezkondata. Harek ekarte'skun guri be, eztixa etaraten euenien, ba, ezti-pedazo bat, hola argixai eta guzti, holoko pedazo bat...

Eta tio Felix, guk euki geben, operauta-eta be egon zan eta berrogei urte inguruaz etxien...

Eta: “gaur majo, e, chupar de bote gaur, e!”, esate’skun guri, eta gu pozik!

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Horreik gure tiuok-eta erlateixa, euko xonain erlateixa...

Baiña horreik (erleak) mendixen ibiltten zien asko, basuen egitten euen horreik... Eukitten zittuen lekutan (leku jakinetan).

Ikusi egitten zittuen nun dakoin zea. Horreik hola zuzenien hartzen euen. Ez dot uste erlateirik eukeiñik. Baxakonain?

(Eugeni, Gerneta Etxebarrikua)

Bai, Árgaittik hortikaldetxuen, hantxe kobapetxo baten. Eurak kalera fan zienien geuk ardixak-eta ebalten gittun han.

Eta nik ordun ikusi nittun.

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Gurien erlateixa baxaguan, baiña neu ez nauk akordauten egitten zanik.

Aurretik eukittako lekua baeguen.

(Fermin, Borjena)

Eztirik bazenuten?

Geuk eginddakua ez. Beziñuak, Txantónenak, egitten xuan. Oin denpora gutxira arte euki xok eztixa.

Ez xakixat oin dakon erlarik.

(Floren, Jausoro Garaikua)

Umetan bezinuarena bazenuten?

Ez, orduen eurak be itxerako lain etaraten xuain. Oin egoten ttuk erlauntzak ya eginddakuak, baiña orduen enpor bat...

(Floren, Jausoro Garaikua)

Ez zuan ezti asko etaraten. Orduen enborren (enborraren) barruen egitten zuan eta itxerako lain etaraten bahuan nehikua.

(Joxeanjel, Gerneta Etxebarrikua)

Eztixa, Bittoinak kontatua

Erlaak eukitten daue, hau argixaixau. Eta argixaiola, ol, kuadroko bat izaten zan, eta hantxe batuta eukitten zan, ixututa, gero...

Geuk, mezetara goiezenien ixututa. Eta gero, zeaketan zanien, gastauten zanien ixa-ixa honaiño, ba atzera beste bat.

Zertarako zen?

Animairi argi egitteko. Bai. Oin animaak ez dakitt nun dien!

Argirik egin baarik animia dakou zerura faateko.

Erlairi eztixa kendu, eta argixaixa geldiketan da. Gero ha argixaixa bota uretara, bigundu dana, eta urr-gaiñera igoten dau argixaixak.

Eta gero hareaz argixaixaaz, ba egin holaxe, pittin bat apáltxuaa, apáltxuaa.. (apala, zapala).

Eta erdixan sartu haritxo bat, eta gero hola lotu eta gero holaxe, gero holakotxia egin. Hor dako harixa barruen.

Zu eginda zaude?

Bai, bai, neuk egitten neben. Eta gero, kandelia egin biher zanien senduagua.

Eta gero ha ifiñi argixa faaten zanien-eta, ba haaxe haritxua ixutu posporuaaz, eta gero haátxen (harexen) argixaaz ba bizitten giñan.

Erozein kazuelatan berotu eta beak goora igoten dau, eta ha hartu, pittin bat hotziketan itxi, eta gero hareaz argixaixa egin. Neu egindda naa. Eta gaur be egingo neuke nik, baneuko, bai bai, gaur be egingo neuke.

Erlaak geu'takou (geuk dakou). Geu'takou erlateixa.

Orduen egoten zan asko, kandelia eta argixaixa. Elizaan biher izaten zien-eta.

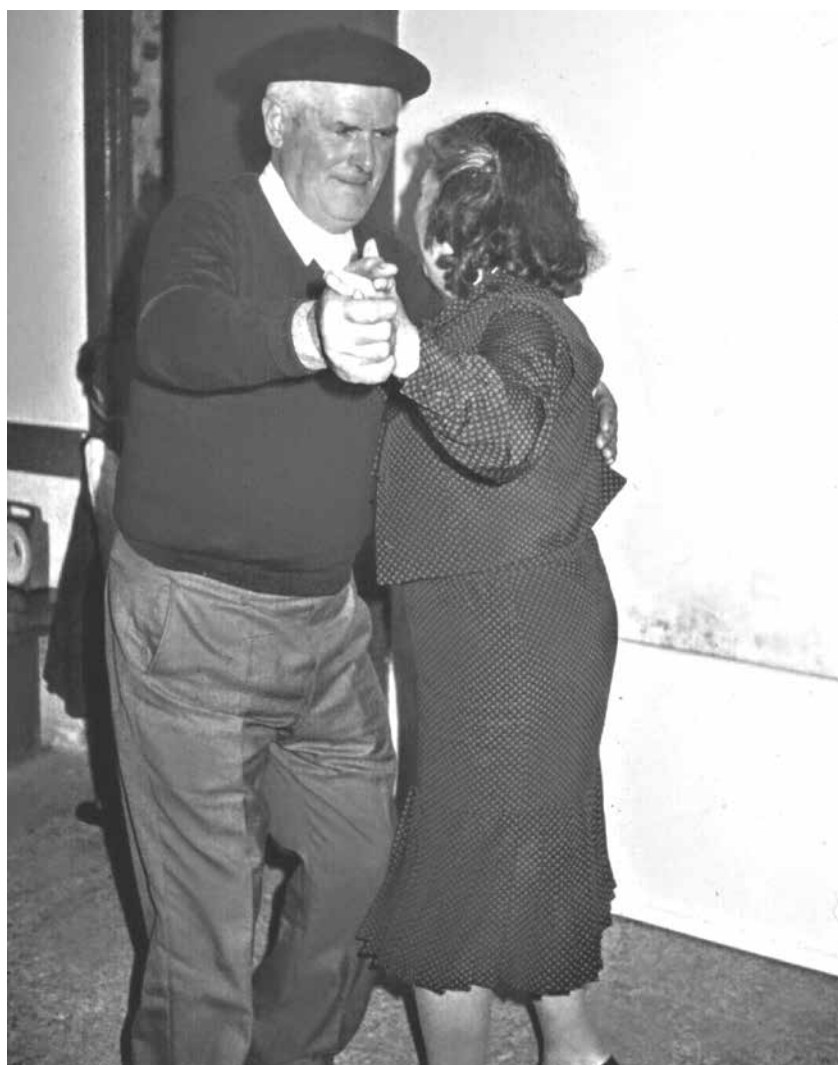
(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

— — — — —

— — — — —

Eztixa, Txantonbalduen Julik kontauta

*Narciso Bergara,
Txantonbalduena,
dantzan.*

Onddiok erlateixa hor da (dago).

Beak (Narciso Bergarak, euren aitak) itxittako mouen da (dago), erlauntzakin-eta. Aittak egitten eben erlauntzetan...

Orduen izaten zan, urabarrixen urteten euen erlakumaak. Eta erlakumia faten zan erozein lekutara... Eta orduen pendiente egoten zan...

Eta gero, illunkaran, ba, eguen lekuen erlakumia, jaaso egin biher izaten zan.

Normalien geraketan zan arbolaan baten ero. Eta eskillariakin, ero al-dan mouen...

Gu, neskatillaak, juaten gitzan aittari lagunketara, keiakin eta. Eta aitta batzen, erlauntzera sartzeko.

Erlakumaak estimau egoten zien, e!

Hori izaten da urabarrixen. Artua jorraketan eta ibiltten gitzanien, orduantxe, denpora horretan.

Etaraten osten urabarrixen, eta urazkenien, eztixa. Segun. Udia ez bazan ona izan, oso sikua eta zea izan bazan, igual itxi egitten osten apurtxo bat, eztixa, negua pasauteko.

Erlauntzak, Txantonbalduenak.

Eta gero urabarrixen atzera beitu.

Saldu be egitten zan apurtxo bat, ezaunen artien.

Etxien egitten geben argixaixa. Eta nik uste dot argixaixa be amak... Zapatutan kalera faten zan eta nik uste dot argixaixa be eruengo ebela kalera be, zeatik etxien hainbeste ez geben gastauko, zeatik urtero egitten zan argixaixa, eta hainbeste ez geben gastauko.

Geu be egindda gaz.

Lenengo eztixa egitten geben urtu... Beheko suen eukitten geben epeletan.

Eta pittin bat epelduta eguela, egitten geben hartu, eta estutu, eta eztixa urteten zan... ontzi batera botaten zan, eta bestia beste ontzi batera.

Eta gero ha egitten zan urtu.

Eta gero urtuta eguela, pasauten geben holako tela, zaku-tela mouko baten. Eta han kentzen xakon zikiñik haundixena. Gero atzera berotu eta pasauten geben fiñaguan. Eta egitten geben raziñotxua, argixaixa.

Likidua urteten eben, baiña hotzittu ala sikatu egitten zan.

Hori dana sutonduen egitten zan.

(Juli, Txantonbalduena)

Eztixa, Benittok kontatua

Txantonbalduena zuan oso... Hango Narciso zuan oso erlá-maistrua.

Erlauntzak egindakoa zara?

Bai, ibilitta nak hortan be; topau izaten zuan, esate baterako gaztaiña, pittin bat barruen zea, ustela; haik izaten zittuan samurrak erlauntzak egitteko.

Narcisok danak beak egindakuak xakuan, onddiok han egongo ttuk erlateixan pillia. Igual hogeta hamar ero berrogei, ez xakixat zenbat euko eben.

Araotz Urtin?

Bai, Goittikuen-eta, Araotzen leku askotan xazen.

Gero, Aixkorben, Andretan-eta oso erlá-maistruak zittuan horreik.

Eta horreik mendixen be eztixa etaraten xuain, basuen paguetara faten zuan uran, eta hortik Arabaraiño fanda ibiltten zittuan erlak topauten.

Keiak botateko zeakin ibiltten zittuan...

Úntzutenak saldu egitten xuain eztixa.

(Benitto, Ojala Haundikua)

Eztixa, Amparok kontatua

Erleak eduki zenituzten?

Bai, euki gittun, puntura arte gaiñera, e, onddiok zenbat urte dira ba? Aittajuna ibiltten zan hartan eta gero gizona be bai zeozer, baiña lenaa gehixaa. Honek beheko beziñuonek hor etxien eukitten zittun, etxe aurrekaldeko itxabolan.

Baiña erlak geiztua'tia (geiztuak dira), e!

Erlak ezin leke hola itxe onduen euki. Oin, eztixa-eta egitten euenien ba ondo, baiña...

Aittajuna asko ibiltten zan, nire aitta be bai, nire aitta oso ona zan. Eta hemengo aittak be, hak be asko egitten eben.

Erlairi esaten euen konbestaziñua egin biher xatela, personiai letxe; esaten osten, "Alde hemendik!", ero "hau egin biher dot", ero "hau neria dok", ero...

Beti zeozer esaten erlairi, ibiltten zien, hartara konfiantziaia hartzen daue norberakin ero, neuk ez dakitt...

Erleek eztia bakarrik ematen zuten?

Eztixa, eta gero hari kentzen xakon argixaixa be bai, emuten euen.

Lana egin biher ha etarateko be.

(Amparo, Mañako Azkoittin-Haundikua)

Eztixa, Juanitok kontatua

Etixerik gehixenetan, Txópenak eztixa xakuain, Garáikuak eztixa xakuain, Txétxikuak (Etxatxokuak) eztixa xakuain...

Etxerako lain hartzen zuan orduen, bakarrik, eztixa, gutxi. Samurra ez, izan be, e! Orduen eztixa hartzeia zailla zuan. Oin panelak eta kriston zeak xazek; lenaa egur-zar batzuetan...

Hola barrua hueco eukein egurrak, alde batetik zerrau, eta bestetik hola zerrauratxo bat egin, eta erlaak sartzeko lekua egin eta barruen eztixa,

Hola egitten xuain... kristonak egitten xuain lenaa eztixa etaraten.

Txantónbaldok han euko txuk onddiok.

Goiko Etxekuen hartzen xuain eztixa asko... aitten baserrixen. Uestein.

Ni eta Tomas segiru faten gintzuan hara, mutikotxuak.

Ezti-denporan, goizien jaiki, lenengo lana “viaje!”, eztixa jatera Uesteira.

Eta Tia Justa mekáuen-dios-baten hasten xakuan: “mutiko diabru honeik .. Atzera be etorri zai hona?”, ez dakitt zer, badakitt zer.

Eta amandria, amandria zaharra bizi zuan, eta: “Horri ez egin kasorik, neuk emungo dotzuet eztixa”. Eta “da!”, platokaa eztixa emute’skuan.

Platokaa eztixa limpio egitten gixuan guk, e!

Zenbat ezti!

Eta haik be bi lekutan xakuain erlaak, baiña zelako erla-pillak!

Han arbelien, eta gero Andartoko zeien. Eta danak holako egurrak, huecua dakoin egurrakin... anportuta.

(Juanito, Goittikua)

Kazarixak

Ezautu zenuen kazaririk?

Etxátxuen Tómas-eta kázarixak.

(Jabier, Etxeberri Txikiñekua)

Ezkerretik: Jose Mari Azkoitia Maiñako Azpiko-Txikiñekua, Maria Lezeta Txurdinena, Txantonena (izena ez dugu lortu), Meltxor Urkia Ugastegiko Bekoetxekua.

Pako Elkorobarrutia, Milena; Agustin Bolinaga, Beittikua; Felix Elkorobarrutia, Milena; Pedro Joxe Erostarbe, Araotz Urtiko Garaikua; Pedro Madinagoitia, Mañako Azpiko-Haundikua, eta Benito Barrena, Ojala Haundikua.

Basaurdiak-eta ibiltten zien harrapoten edurra daguenien, eta harrapo-guran banakan baten, neu ez naiz akordauten hemen harrapotakua.

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Hemen basaurdiak agertu zien 1968 inguruan; aurretik bai, baiña gure garai danien, hemen ez eguen basaurderik; ipuiñak asko, amandriari eta entzundakuak.

(Joxeangel, Gerneta Etxebarrikua)

Arrastuak ikusten zittuen eta gero haren ondorien kasan faaten zien eskopetiaaz.

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Kasan be ibiltten gitzan, galeperretan, hemendik oiñez fanda! Arabara, betibe.

(Rikardo, Agerrekua)

Gure aitta oso kazarixa zan; aittajuna be bai.

Gure aittajunak, akordauten naiz egun baten, ya bihotzetik-eta bastante fastidixauta eguen, eta ni nintzan zaharrena, eta ni izten ninddun bea zainketan, eta, ikusten dot, neu bakarrik nenguen, eta astua preparauten, eta: "Nora zoiez aittajuná?", eta: "Bueltatxo bat egittera noia".

Eta etorten da illunkara aldera, eta bi usokin. Eta ez da bi uso harrapotia, ha pozik etorri zan tiro batekin bi uso harrapo ebelako!

(Mariangeles, Elortokua)

Pako Elkorobarrutia, Mielena; Agustin Bolinaga, Beittikua; Felix Elkorobarrutia, Mielena; Pedro Joxe Erostarbe, Araotz Urtiko Garaikua; Pedro Madinagoitia, Mañako Azpiko-Haundikua, eta Benito Barrena, Otala Haundikua.

Zutik ezkerretik; Julian Urkia (Ugastegi, Behekoetxekua), Angel (Beittikua), Zelestino Altube (Ugastegi, Goikoetxekua), Juan Urkia (Ugastegi, Behekoetxekua), Esteban Mugarza (Etxeberri Txikiñekua), Gregorio Urkia (Ugastegi, Erdikoetxekua), Juan Zelaia (Elortokua), Juan Erostarbe (Agerre Etxeostekua), Agustin Guridi (Txomena), Rikardo Ibabe (Agerre Garaikua), Pedro Joxe Erostarbe (Agerre Etxeostekua), Agustin Erostarbe (Etxetxokua), Jesus Unzurrunzaga (Etxeberri Haundikua), Severo Urkia (Ugastegi, Behekoetxekua), Antonio Arregi (Enpaantzakua), Angel Goitia (Untzutena).

Makurtuta ezkerretik; Joxemari Goitia (Gerneta Etxebarrikua), hurrengo Ugastegi Erdikoetxekua, baina ez dakigu izena. Antonio Bolinaga (Beittikua), Meltxor Urkia (Ugastegi, Behekoetxekua), Felix Elkorobarrutia (Mielena), Bartolo Azkoitia (Maiñako Azpiko Txikiñekua), Bittoriano Elorza (Lurgorritakua), Geronimo Lezeta (Txurdiñena), Patxi Goitia (Andretakua).

Urritza, Benittok kontatua

Hesixa, hori dok urritz-makillakin egindako zea; hori dok billotzak-eta preso eukitten zien kaixolia.

Komeni izaten zuan billotzak gauza zikiñik ez jaatia... arteixan egoten zuan normalien.

Joxe-Txiki, Mariano Altube (umea lepoan), Juana Guridi Agirre, bere ama Florentina Agirre Zuasti eta alemana. Urritzez eginda hesixa ikusten da Joxe Txikiren atzean.

Holakuak (argazkikoa bezalakoak) borobillian egitten zittuan. Guk be eukitten gixuan. Hori dok, "hesixa" esaten xakok horri.

Makillak efintten ttuk, eta altura hontakuak egitten zittuan. Urritzakin egitten zuan hori, normalien urritzakin.

Zimitzez eginda dago?

Zimitza esaten xakuan banastia egitten danari, hairi mehai, honeik ttuk makillak osuak.

(Benitto, Ota Haundikua)

Paretak zimitzez, Bittoinak kontatua

Lenaako paretaak... Sibítta osúaaz egitten zien.

Tximíntxa etara baarik, zior osuaaz egitten zien, senduaguak, paretaak egitteko, gorapillak etara baarik (zimitzezko paretak)...

Billosteixa-eta be bai, ardixakin apartauteko, holoko erreondoko bat egitten zan. Eta han egoten zien saltzeeko billotzak. Esnia eraan eta denpora danien atxintxika ibilli baarik, ba geldi euki, gizenketako, eta gero saldu.

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Sillaak egiten, Bittoinak kontatua

Sillaak eta be neu be askotan egindda na. Urritxa esaten xaku (zaio), hurra eukitten dan (dauen) arbolia.

Hari holako azaltxuak etara, pittin bat sutonduen berotu, berotutxo bat emun, eta gero hor hasi etaraten azaltxua, eta gero belaunaaz etara luze-luze, zurittu, azala kendu ondo, eta holakotxe erramatxuakin gero sillaak egin.

Honeik espaldook gizonak egindda. Baiña horreik, ipurdixak eta horreik, neu askotan egindda na.

Tio Felix eta aittajuna Fedérik, horreik egindda aurretik.

Sibittiai kendu bai zea, holoko mehe-mehia, liso-liso egin eta gero holakotxe dibujuak egin.

Hau be neuk egindda da (dago).

Gaztaiña banastaak-eta egitteko, senduagua. Baiña hau urritxakin.

Hari etara erain eta silla asko egindda na holaxe. Gaztaiñiai zabala, baiña urritxai mehetxua.

Hari kendu eta sutan apurtxo bat berotu eta...

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Erromaria

Erromaria dok hori (argazkikoa).

Langária hirugarrena jausitta xakok. Honeik langáarak ttuk.. Erei egitten dana dok barreria, eta hau dok erromaria. Honi, ereittek, honeik danok (langak) etara burdixa pasauteko, zeatik honeik normalien burdixa pasauteko izaten zien.

Honeik izaten ttuk haundixak, honeik eukitten xuai bi metro ero, batzuk hiru be bai. Hori dok “erromaria”, eta ereitten dana “barrera”.

(Benitto, Ojala Haundikua)

Enkarna (Txomena) ilobekin; Jesus Mari, Jabier, Purita eta Jose Luis. Erostarbe hauen apeliua.

Ezkerrekua Garbine Goitia (Manueltxoren arrebia) eta eskumakua Esther Urkia (Joxeanjelen argazkia).

Garbiñe Goitia, Manueltxoren arreba. Atzean daukana bórdia da.

Isuskixa

*Isuskixa zan illarrien erramiakin eginddako,.. Makilla bateri lotu... Bi lekutan-
ero estuketan zan, eta... Hori, gehixen be, zorua eguenien desberdiña...*

Eskobia baiño gogortxuagua zan. Gari-joten eta, ebalten zan...

*Egin hola egitten zan. Oin, guk zela geuken, erositta ero etxien egindda, hori ez
dakitt.*

*Benedikta Ibabe Elorza eta Araxeli
Elkorobarrutia, nere ama eta ahizpia
dira, Migeleneko larraiñian... Atzien
ikusten danari, beheko partiari "bordia"
esaten gotzan eta goikuari berriz, "borde-
kamaría" (Lurdesen azalpenak).*

*Kirtena izaten zan makilla bat. Makilliai ipintten xakon buelta danien illarria...
Eta gero puntia egitten osten moztu, zeagua izateko.*

Gure itxetik Haizgain aldera egoten zan (illarria).

(Otal Txikiñeko ahizpak)

Isuskixa zertarako da?

*Zorua garbiketako. Larraña-eta garbiketako, isuskixa. Illarria eguen asko hemen
mendixen, asko, eta hor batzen zan. Eta etxien egitten zan hori, etxien eginddako
isuskixa... Onddio bada (badago) gurien. Ikusi dozue isuskixa?*

*Geuk ekarten gittun... Isuskixa etxien egitten zan, geuk egitten geben. Egindda
be saltzen zittuen, beózen Araban isuskigiñak beózen.*

(Enkarna, Txomena)

*Isuskixa, holakua egoten zan itxe danetan, kanpua garbiketako-eta. Illarriaaz
egindda .. Horreik etxien egitten zien, holaxe lotuta eta eskoba lekuen. Sukaldien ez
(ez zen erabiltzen), baiña kanpua eta zea bai, bordia eta horreik gauzok.*

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Isuskixa, Benittok kontatua

Isuskixa zer da?

Eskobia dok hori, isuskixa; hori dok mendiko illarriakin egindako eskobia, kirten sendo bat eukena; hori dok illarria. Illarria badakik zein dan, eztok? Illarriakin moltzua egin, eta gero kirtena ifiñi, eta... Hori ebalten zuan larraiñian, garixa trillan-eta jotzen zanien, han garixa batzeko-eta ebalten zuan, isuskixa.

Ittuan-eta?

Baitta ittuan be, hola gauza zikiña ero fuertia garbittu biher zan leku danien ibiltten zuan isuskixa; oin galdu ttuk horreik...

Horreik hemen Kastilla aldetik etorten zittuan, hortik etorten zittuan isuskixak, bastante haundixak, zabalak; eta haik ba asko batzen xuain.

Baserrian egiten zenituzten?

Bai, guk baserrixan egindakuak euki gixuan. Baiña atzenera kanpotik ekarten zittuan. Honeik zeok, eztixa saltzera-eta etorten zienak, horreik ekarten xuain. Bueno, hamen, dendatan be egoten zittuan horreik saltzen, e!

Zuek illarria nondik ekarten zenuten?

Illarria Haixgaiñetik guk. Haixgaiñetik ekarritako illarriakin... Baiña hamen kalien hobeto eginddakuak egoten zittuan saltzen.

(Benitto, Ojala Haundikua)

Narcisa, Araozko parteria, Bittoinak kontatua

*Paulo
Madinagoitia
emaztearekin.
Emaztea Calixta
Ibabe Ochoa-
Aizpurua,
Aramaixotik
etorri ziren
Maiña Garaikora
errentero. Zenbat
aramaixoar
agertzen diren
Araotzen!*

Eta persona biher dan moukua'tzien, e.

Gure amandria be zan, bueno, hak iñor torten bazan ezer emun baarik be ez eben itxiko. Amandria, amerikano batzueri be mendira ardixa hil eta bialdu osten, zeak, ardixen odolostiek eta ardikixa egindda-eta, gero mutikuekin bialdu hara eta.

Oso zan koziñeria eta oso biher dan mouko andria, e! (amandrea Mañatik Gernetara ezkonduakoa).

Paulo bazan ba, aguazilla, begixa tapauta eukena. Haa be horkotxia zan, Mañako Azpiko Haundikua, horkotxe semia. Osaba Ramon anaia, eta itxera ezkonduakua.

Errotabarrixen be ahizpia... Badakitzu, lenaa hamar-hamaika ume, danien..

Madinagoitia, Azpiko Haundikuak, oin Pedro ero holokon bat izan biher dau horkua. Ba horkotxe alabia hemen eta hor, oin erreta daun (daun) itxe hortan be, horkotxe alabia. Hemengua Maria. Horkua Justa. Eta Errotabarrixen Teresa. Eta zea, Eugénion ámioi, ama ez, amandrioi, Narcisa. Et'hoi zan umiak eukittekota-eta lagunketan ebena hemen. Bai

Neu be hartuta naa hemen hiru-ero eta Lurgorritan beste bat, e!

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Paulo Madinagoitia eta bere semea, Jose Luis. Paulok 36ko gerran galdu zuen begia, Urkiolan. Oñatiko aguazilla eta pregoneroa izan zen.

Narcisa, Araozko parteria, Jesusak kontatua

Ni jaixo nintzan Aixkorbe Azpikuen; jaixo be hantxe, e!

Eta atendiue neure amandriak.

Amandria zan Araozko parteria, Narcisa. Danai beak atendiute'sten, araoztarrai gehixenai.

Orduen ume asko jaixoten zan.

Hak apuntauten zittun, ze baserrittan zein eguen estauen, ze andra. Ántzuen Mariaixabel, Txantónbalduen Josepa, Erremitteriko Niéves (Ni-é-ves), Rubio Errastikua, Jabier Jausorokua, eta danera fan biher.

Eta ni juniuen jaixo nintzan, eta ordurako ya, uste dot, amandria ez zala larrei gauza; gauza bai, baiña ibiltteko nehikua lan, eta tio Leónsiok, aitten anaiak, eruaten ebela, atzenaldera, astuen ero... lagunketan otzala beak. Astuen be ez zan fango, baiña behintzat tio Leonsiok lagundu eta faten zala zéra.

Ni jaixo nintzanien bastante bajauta eguela, baiña beak atendiue biher ebela, eta beak atendiue biher ebela amai beak atendiue! Handik lau hillabetera hil zan, ni jaixobarrixa nintzala.

(Jesusa, Aixkorbe Azpikua)

Partera kontuak, Eustakik kontatua

Zilla lotzen zan liñuzko harixakin, ha basotxo baten alkoletan eukitten zan egun batzuetan.

Ya bazekitzun noiz etorriko zan eta ha eukitten zan gertu-gertu. Gero urepeletan garbittu, begiratu ondo dagueen. Eta gero aguro amen ondora. Danak bularrakin hazten gittun.

Bittoina gizonarekin.

Batzuk iñure eramaten zituzten?

Ni be gura izan ninddun eruen Don-Jósemariak iñure. Alegin haundixa egin nostan. Zeatik alabarik zaharrena ya jolasen ebillen altzuan, eta nere ama zana etorri zan itxera, eta ifiñi nostan neskatillatxuak sillia eta: “Ama, emun titi!”. “Ze esan dau horrek?”. Eta ez emuteko.

Eta hasi nintzan ez emuten, eta ezin egon, bixkarra eta dana gogortu xaten eta...

Harek majo jaten eben, eta titixoi ahaztu xakon, eta ezin nintzan egon, eta fan nintzan Don-Jósemariana eta: “Ai, Don Jose Maria, titixa kentzeko. Gure amak demanda egin dost eta neskatilliari titixa kendu xat eta ezin dot arnasarik be hartu”. Eta: “Ene, pobre mujer, trae una sábana”.

Eta emun nostan holako botika bal-baltz bat, dana untau ninddun, eta egin nostan etara (esnia), eta baso baten geratu xakon zeoi, nere bularretik etaratako esnioi, eta: “Oye, te voy a buscar una casa estupenda, ¿quieres ir a ella?”. “El padre en la mar, y la madre de aiña, dónde voy a dejar las hijas?”.

Nere ama zana be bai; gu hamabi bai, eta guk ez geben titixa... Eta zopatxuak, eta amandriak egindako áitxua... esniai ur pittin bat botata egitten oskun. Baserrittan orduen esnia fuertieixa ume txikiñandako, eta ur pittintxo bat bota, eta rebajau esnia eta titixa holaxe kentzen xaten umiairi.

(Eustaki, Txantonbalduena)

Aiñak, Bittoinak kontatua

Aiñak ezagutu zenituen?

Amai eta entzunda, ezautu ez dot nik egin. Áiña-seka ero ez dakitt holoko zeean bat esaten xakon.

Eta hor Beázau aldeko andra bat zeara eruen euen, hor Aiuntamentu ondun

Ezkerretik; Leona Ugarte, Borjena eta Euxebi Larrañaga, Bittoinaren ama.

bada etxia, aiuntamentu ondun dagueña. Erregia ero zein xaguan hor? Erregia be ez... Dukien etxia. Hara erun euen kriara.

Eta gero áña láná hor egin ebela, baiña gero erregiak, horri áña-sekiorri umia erain, eta gero ha itxi euen, eurok gaixua-ero eukeilla eta gero horren áña-sekiorren semia euren nausitzarako itxi euen.

Horreik esaten zittuen.

Hori amak-eta kontauta neri.

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Ama hil xakun (zitzaion) hemen soiñujoilletxo bateri. Kojotxo bat eta txikitxo ba'tzan (bat zan), eta gero hemen hazi zan.

Hemengo amandriak, amandria Mariak hemen hazi eben, titixa eukiko eben, umeen bat eukiko eben beak be eta beai be emun eta hementxe, gerien hazi... Teofilo Txiki Erreka Txikiñekua zan, hortxe Mantxúen onduen, hantxe bestaldetxuen, Mantxueneaz pegauta daa hoi etxioi, Errekatzikiñoi.

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Jaiotzeak, Enkarnak kontatua

Lehen etxean jaiotzen zen jendea?

Bai, honeik be (alabak) etxien jaixotakuak dira.

*Amandria bat egoten zan parteria. Luix Zumalde ezauketan dozue Luix Zumalde?
Haretxen amandria, bigarren amandria (bisabuela); ibiltten zan hemen itxerik itxe.*

*Laister izateko euela umioi eta ha gertatuta egoten zan itxeti urteteko, erropak,
amantala-eta dotore ifiñitta egoten zala... Umiai etorten zanien zilla lotu, eta
garbittu umia, eta...*

(Enkarna, Txomena)

Aiñak, Jabierrek kontatua

Neu esaten daue Enpáantzako Rosariri titixa erandakua naizela.

Ez nintzan haundixa hazi!

Baserri haundikua zan Enpaantza, baiña gutxitxo emu'stain!

Antonio zan urtebete gaztiagua, eta itxuria estauan eguen ámioi, eta itxuria titixa lenaa etorri xakon, eta... Haundixa ez nintzan hazi, e!

(Javier, Etxeberri Txikiñekua)

Jaiotzak, Marijoxepak kontatua

Bai, neuk be baserrixan euki nittun. Amandriaaz danak. Nere gizonen amandria zan partera ibiltten zana. Bórjena zan.

Hiru hareaz, amandriaaz, euki nittun. Eta gero, beste amandria bat be ibiltten zan hortikoz hemetikoz eta beste bixak honekin (amandre horrekin).

Mielen Txikiñekoak. Zutik, Nati, Leona Ugarte amandria, Paulo, Marijoxepa, Ana Mari. Makurtuta, Eugeni, Mari Tere, Esther, Arantxa. Leona izan ezik beste danak Zumalde.

Ondo etorri ezkerro, eozein lekutan...

*Amandriak atrebidak be bazien e, zillok lotzen eta... Ezebe ez ekixen karrerarik...
Holaxe ibiltten zien amandriak. Bi ero hiru amandria ezautu nittun nik hola ibiltten
zienak.*

(Mielen Txikiñeko Marijoxepa)

Partera kontuak (1), Bittoinak kontatua

Lagunduta be banaa ni, e! Nere ahizpa zaharrenari. Neskaillatxo bat neuk hartu notzan. Eta hemen aldekuen, hiru-ero hartu nittun. Eta beste bat Lurgórrittan.

Ba, nere ahizpa zaharrena... Ba, hona medikua aillauteko denpora asko biher zan, eta andra batzuk lagunketan euen gaiñera.

Nere amandria Marien (Mariaren), Azpiko Haundiko alaba bat, Justa izena eukena, ha ibiltten zan hortan lagunketan. Baiña ha aillau baiño lenaa eukitteko biria euki ezker...

Gure ama “enee, ez xakiñat nik, hau hau... segiraan egin biher xon honek” eta larrittu zan ama, “ni ez naixoien horra, ni ez naixoien horra!”. Ba, ama larrittu. Eta nere ahizpia, Paula zan zaharrena, “etorri hona Bittori, etorri hona!”. Eta fan nintzan, eta ba laistértxo neskaillatxui jaixo zan. Baiña, ba, neuk lagunduta puska bat, eta zea.

Billotzak-eta be asko ikusitta jaixoten, e! Eta hari lagundu notzan, eta gero honek beziñuonek, hemenguonek, ba bea eukitteko eguenien, ba neri abixau. Eta “bueno, bueno, ba, hartuko dotzut, nik hartuko dot”.

Eta ba, faateko, faateko umioi hartzeera, eta hango neskailla-mutikuak atxintxika kuartora, han zaratia entzun euenien...

Eta haik bialdu, eta gero alde batetik bertako amandria, eta alabia, izariai holaxe eusten, umia ikusi ez daixen, umia jaixoten, nundik ikusi ez daixen. Eta hairi eusten eta mutikoi atzera ereitten eta ni lagunketan.

Guk eukitten geben, tazatxo baten, alkola eta alkoletan bi haritxo, eukitten gittun

ba eukitten danerako aurretik preparauta, e! Haitxek mesillanotxe gaiñien. Eta gero, umia jaixo eta gero etorten da... ardixai-eta esaten xako karéna, umetokixa, umetokitxua, bea egondako lekutxua.

Eta gero, umiai zilla lotu egin biher izaten xaku (zaio). Bestela handik odolustu egingo litzake. Umiai ziltxua lotu, bi lekutatik lotu, karenen aldetik eta umetxuen aldetik. Hor ebai, bixetatik lotuta, bi goapil egindda, fuerte-fuerte. Zilleti egoten da lotuta. Erdixen ebai.

Gero, ahizpa zaharrenen zearako medikua aillau zan, ba, zeoi, umien karena ero hori etorte orduko.

Eta orduen ikusi neben, medikuak apur bat hola tira egitten otzala, tira, tira, tira, tira... barruen geldittu ezker, gero gaixo txarrak pasau biher izaten dira. Hol'in eta "da!" urten ebela.

Eta gero ikesi egin neben nik tira egindda zeaketan. Eta gero hemen be, ba apurtxo bat tiran tiran tiran, ha kendu eta... Baiña alde bittatik lotuta. Hori egitten geben.

Umien zilla, eta bea egondako poltzatxua jausten dira. Eta haitxek ebai egin biher. Eta poltzatxuo gero hartu biher. Bai. Baiña horreik egindda naa.

Umien aldia lotu ezker nahikua da, bestia odolusteko ez daa peligrorik. Baiña segurantziaatik, bittatik lotu.

Hortikaldien bizi dienok be, eruen nindduen. Baiña tripako miñak eukela, ez dakitt zer eukela, badakitt zer eukela... Beittu notzan baiña ez zan agiri hurrien ezer. Eta gero amandria hangiak esan nontan: "Umiak eukittek miñak dira horreik?". Eta "ez, ez dira horreik onddiok. Horrek onddiok itxain egin biher dau". Esan notzan neuk, eta ba, eukiko zittun tripetako mintxoon batzuk, baiña handik zortzi egunera-ero euki eben.

Ordurako medikuek aillau zien.

Nik amandrien antza... Amandria Maria, eozein gauza egittek... Harek be hartu zittun, amenak-eta... Nere amandria Mañakua, Madinagoitia. Horrei'tzien gogorrak.

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Partera kontuak (2), Bittoinak kontatua

Zilla lotzeko, “karéna” esaten dana ebai egin biher izaten da, eta haritxo bat alkoletan tazaar ifiñitta egoten zan aurretik.

Eta gero ha haritxua hartu, eta hareaz lotu alde bittatik, karenen aldetik... Ha izaten da umétokixa, zorrua, umiena.

Eta bittatik lotu biherrik ez da (dago), norberen aldera moztu biher da. Baiña porsiakaso bittatik lotu, eta gero erditti ebai, eta ba umia hartu.

Billotz asko ikusitta, zea, billotza jaixoten. Txahalak be asko, jaixoten. Eta holakotxe iguala da bestia be, eta ba puska bat atrebiu.

Ardixak eta behixak eta asko ikusitta... “etorri, Bittoriná”, eta fan nintzan, eta haxe ikusi neben, eta “ah, hori neuk be egingo xuat!”... Egitten zan tazatxo baten alkola ifiñitta haritxo bateaz, ya jaixoteko ingurua zanien, eta gero urteten danien, behixenai-eta “karéna” esaten xako, bere poltzatxua, eta hori be karena, baiña egoten da lotuta tripako botoetik, zilletik, eten-barik zeara, karenera.

Eta gero lotu, alkoletako zeatxuaz, ondotxotik, eta “tásk!” ebai haxe, eta kitto. Eta gero zeari, karenari, pittintxo bat tiratu, apurtxo bat apurtxo bat, eta urteten dau eta egindda.

Hortan be ibilita naa.

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Medikua, Florenek kontatua

Batzutan medikua Urtiaaiñeraiño etorten zuan Arantzazuko autobusien, baiña, claro, itxoin egin bihar izaten zuan.

Orduen ez xaguan urgenziarik, e!

Eta Urtiaaiñera astuakin igual urten biher Don-Josemariai eta. Astuakin Urtiaaiñera urten biher! Urtiaaiñera autobusien ero nola ero hala etorten zuan, baiña gero handik Araotzera artian tiradia, eta astuakin “bai, bai, ni fango nauk, eta urten astuakin”.

Partuetarako xaguan andra bat Araotzen, izena ez xakixat, bastante espertia zuan Azpiko Leona... Gure Jexux jaixo zanien, akordauten nauk ni, bost urte neuken. Orduen uste xuat ha zala etorri zana.

(Floren, Jausoro Garaikua)

Narzisa parterria, Gerneta Etxebarriko ahizpek kontatua

Umia hartu biher daniel... tazatxo baten eukitten geben alkola eta haritxo bat, zilla lotzeeko. Urteten ebenien... ebai egin biher izaten da zilla.

Ardixenai-eta esaten xako “karena”, bere poltzia, umia poltzaan egoten da... Ha zilla eta zea ebateko, lenengo lotu, eta gero ebai.

Holaxe ziltxo bat urtenda egoten da. Gero bea osaketan da. Lotuta egonda, gero bea osaketan da.

Holaxe egitten gittun umé-eukittiak eta zeak.

Norberak itxequak hartu... Eta guk danok berriz gere amandria Marian ahizpa bat etorten zan. Amandria batzuk ikessita egoten zien. Zela zunan izena? Neuk goguen eukitten xonat, e! Narzisa.

Eta hori leku askotara ibiltten zan orduen. Eta gu pariente mouen, eta ba halaxe.

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Ibiltten zonan umiek Araozkuak gehixenak... Eta gero gaiñera entierrotako... Orduen egitten zan entierro ostien bazkaitxua.

Horreik janok preparauten be bea ibiltten zonan. Etxekoandretxua zan.

(Eugeni, Gerneta Etxebarrikua)

Ni akordauten naun gure ahizpa zaharrena, Paula, ba haren bodia gere bordien egin zan. Eta hori preparauten (Narzisa).

Eta arroza sekul'in baarik. Eta gure aittak irakutzi otzan, holaxe eta holaxe... Holaxe egitten da. Bere tia zan, gure aitten tia zan hori.

Eta egin euen lenengo bota arrozoi eta "gutxitxo izango ete da hau?". Gero gehitxuaa bota otzain arroza.

Eta gero zeak "oin esango dou hau urte batekua, baiña beste urtekua tokau xaku arroz hau zeau. Pittin bat gogortxuagua batzuei tokauko xatzue. Hau beste urtekua tokau xaku".

Hori gizurra (hori gizurra) asmau euen eurek esateko.

Baiña arroza orduen hain gutxi... Ikusi be egin baarik geuken guk!

Amak esa'skun zela pentzau euen "pittin bat gogortxuak batzuk ikusten battu (baditugu), esango dou urte bittakuak tokau xaku zeok!". Baiña gero iñok ez otzala igarri eta...

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Aittak esan txanan: "Apurtxo bat tostau egin biher dozu zea aurretik". Eta egin xonan tostau apur bat, apurtxo bat...

Orduen egin zan, bordien egin zan, e! Hiru eguneko bodia izaten zunan.

(Eugeni, Gerneta Etxebarrikua)

Araotz; auzo bat, hainbat auzouna

1149koa da lehen aipamena; Açena Garçia de Araoz. Bertan dira beste auzo gehienak ere: San Pelaio (Santipillau), Olabarrieta, Bidaurreta, Uribarri (Uriberrri jartzen du zehazki), Naarria, Olaalde, Murgia, Berezano, Ybarra, Urrejola, Santa Marina...

Hau da Oñati agertzen den lehen dokumentua.

Herria lehenagotik zegoela garbi dago, baina ez dago dokumentatuta.

Ondoko Arabako herrixkak San Millango Rejatan, 1025erako, hirurehundik gora agertzen dira.

Oñatin 1149an OlaBARRIeta eta UriBARRI izenek esaten digute lehenagotik zela bizilekua. Noiztik ez dakit.

Araotz, Oñati ordurako bazeudela pentsatu daiteke, eta askoz lehenagotik ere bai. Auzouneak ere, Araozkoak, asko sortuta zeudela pentsatu daiteke, baina horretaz ez dakigu ezer.

Historiagileek bi aro bereizten dituzte. Bat idatziz dokumentatuta dagoena. Bestea aurreragokoa.

Aurreragokoak ezagutzeko arkeologiara jo behar da. Bestela, hipotesiak egin daitezke, baina baieztapenak egiteko frogarik gabe.

Nire hipotesia hau da: Araotz Historiaurretik jendearen bizilekua izan dela. Historiaurrean bizilekuak izan zirela frogak badaude. Baina gero historiaurretik 1149ra artean inor ibili denik suposatu egin daiteke, baina baieztatu ez.

Araoztarrak. Ezkerretik, Eugeni Zumaaldekua, Mantzen Karmen (Lezeta), Lurgorritako Milagros (Elorza) eta Erramuen Teresa (Larrea).

Nik uste dut orain auzuneak direnak, herrixka, edo tribu-guneak zirela, tribuak edo familiak, edo familia arteko aliantzak, auskalo, baina bizilekuak behintzat.

Araotzen abeltzainak biziko ziren hasieran, nekazaritza jarduera apur batekin (ez dira lur lauak). Adibidez, Mañan, Gernetan, Agerren, Aizkorben... Kokaguneagatik esaten dut.

Gero, Parrokia eratu zen garaiak auzoaren norabidea markatuko zuen. Zentralizatu, hezi...

Aurretik ermitaren bat edo beste izango zen, baina ez dakit zeintzuk ziren, non zeuden.

Lehen kristau egiturak 500-1000 urte aldera iritsiko zirela pentsatu daiteke. Aurrekoen sinesmen erlijiosoak nolakoak ziren ez dakigu.

Trikuharriak, tumuluak eta enterramenduak pila bat daude Araotz inguruan (Degurixan, Mañako Nardakosten, Haitzgaiñen, Urtaon...)

Talde komunitarioak (egurrezko etxeetan) izango ziren, han eta hemen, batasun instituzional-administratibo gutxirekin edo batere gabe.

Degurixa, Haitzgain, eolikoen parajeak... erabiliko zituzten abeltzaintzarako, ehizerako, frutuak biltzeko, erlijio kultuetarako.

Abeltzaintza ibiltariagoa da nekazaritza baino. Nekazaritza noizkoa den Araotzen, auskalo, ez dakigu.

Abeltzaintzarako leku hobeak dira. Arabako lautada bertan edukita gainera laboreak handik ekartzeko modua zutela pentsatu daiteke.

Lehenengo baserriak zurezkoak ziren. Harrizko etxeak berandukoak dira (XVI. mendea). Baina zurezkoen aurretik oraindik eta oinarrizkoagoak (egur, lasto...) izan zitezkeen.

Kobak bizileku moduan noiz utzi zituzten ere ez dakigu. Seguruenez aspaldi, baina baliteke erabiltzen jarraitzea.

Araotz inguruetan enterramendu asko dago kobetan.

Historiaurreko agerpen gehienak duela 4000 urte ingurukoak dira Araotzen, Degurixan, Haizgainen, Madina aldean... aztarna asko geratzen dira: trikuharriak, tumuluak, kobazuloetako enterramenduak.

Haiek euskaldunak ziren edo ez, ez dakigu. Argitu gabe dago.

Araoztarrak.

Araotz 1149an agertzen da lehen aldiz dokumentu idatzietan. Baina probableena da kristo aurreko garaietatik etenik gabe giza taldeak izan direla Araotzen.

Ez dakigu haien ondorengo zuzenak diren XX. mendera arte iraun dutenek, ez dakigu.

Araozko auzouneak aztertuz

Araotz deitzen dioguna, hasiera batean, administratiboki auzoa eratu baino lehen, Elizondo aldea izango zela uste dut.

Hori pentsarazten didana Araotz Urrutia auzounea da.

Araotz Urrutiaren esanahia hau da: *“Araotzez bestaldera dagoen lekua”*. Eta bi gune horiek dira parez pare daudenak, Araotz (Elizondoa) eta Araotz Urruti.

Araoztarrak.

Araotz izeneko hasieratako guneak gero auzo-haran osoari eman ziola izena uste dut, zabalpenez (ezin dut baieztatu).

Herrien izenak ez dira jartzen mendi gainera igota.

Normalean gune txiki baten izendapena zabaldu eta gune zabalagoari (administratiboki eratu denari) jartzen zaio.

Oñati-ren izena ere nire ustez, hasieran leku zehatz baten izena zen. Eta gero haran osoari deitzeko erabili zen.

Araotz 1149an honela agertzen da: *Açena Garçia de Araoz*.

Açena Garcia izeneko gizon bat *Araozkoa* zena. Ez Araotz baserrikoa, baizik eta auzokoa.

Besterik ez da ezer agertzen Araozkorik.

Baina nire ustez ordurako Aizkorbe, Agerre eta Madina existitzen ziren. Horiek behintzat bai. Arrazoi hauengatik:

Dokumentu zaharrenetan agertzen direnak horiek direlako:

Lope Ochoa de Aguirre (1389an). *Joan Perez de Aguirre*, *Iñigo de Aguirre* eta *Martin de Aguirre* (1477an).

Pedro de Madina (1477)

-Kokaguneengatik (hirurak daude goi guneetan).

-Madina eta Aizkorbe izenek esaten dutenagatik.

Uriarte, Zubia eta Araotz Urrutia ere existitu zitezkeen garai zahar horietan, baina izen horiek zituztenik ez nago seguru. Berdina esan daiteke Jausoro eta Elortondorengatik (Elortondo, gero Elorto bihurtuko zena).

Auzouneekin jarraituz

Aizkorbe izena interesgarria da...

...Auzoaren bestealdetik izendatua dela ematen du.

Madinatik, edo Araotz Urrutitik izendatu zutela ematen du. *“Haitz Gorriaren (Andartoren) pean dagoen bizilekua”*, Aizkorbe.

Eduki zezakeen beste izen bat, adibidez “Araotz Garai”. Araotz (Elizondoa) erreferentzia moduan hartuta. Baina ez zuten hala egin, izena jarri zioten Elizondoko gunea kontuan hartu gabe, erreferentzia moduan gaineko mendia hartuta.

Aizkorbe izenak zerbait dauka zer den asmatzen ez dudana, baina pentsarazten duena zaharra dela.

Madina eta Agerreren presentzia, dokumentu zaharretan handia, nabarmena da.

Ugaran ez da agertzen dokumentu zaharretan. Elortondo bai.

Uriarte izenak esaten digu goi-behe “uriak” zituela. Horrek esan nahi du Elizondoko *“uria”* (Araotz) eta Aizkorbe *“uria”* eratuak zeudela ordurako, zaharragoak direla Uriarte baino.

Zubiak ere berriagoa ematen du besteak baino. Araozko (Elizondo aldeko) auzogunetik izendatua dela ematen du, *“Zubia dagoen lekua”*.

Izendapenak aldatu izana ere posible da. Leku izen zaharrak alboratu eta berriak nagusitu izana.

Agirre abizena, Araotzen XX. mendera arte mantendu da. Zubia ere bai, Uriarte ere bai. Beste batzuk galdu egin dira (Aizkorbe, Araotz Urrutia...)

Dokumentu zaharretan informazio inportantea dago.

1477an:

Sancho de Zubia.

1555an:

“Martin Ochoa de Araoz Urrutia; Joan de Otalora; Pero de Zubia; Joan de Uriarte; Martin de Errasti; Pero de Jausoro, Joan de Jausoro, Pero Saez de Elortondo; Martin de Elortondo; Martin de Errasti; Martin Ruiz de Araoz Urrutia”.

Baina dokumentu inportanteena 1489koa da...

1489ko dokumentua

Kale Barria erre zenean (1488) diru bilketa jarri zen martxan, eta errejistro zabala dugu orduko oñatiarrez (1489ko dokumentua. Irene Zumalderen *Colección documental del archivo municipal de Oñati -1149-1492-*).

Apeliduen bidez ondorioztatu daiteke ze auzoune eta baserri zeuden orduan Araotzen, garai haietan apelidoak jaiotetxearen arabera hartzen ziren eta.

Honela jartzen du dokumentuak:

“Ordenanza para el reparto de robles comunales entre los vecinos, para reedificar las casas destruidas por el incendio de 1488”.

Bertan agertzen diren eta Araotzekin lotuta dauden izenak hauek dira:

Oñatin, Araozdik kanpo:

Marina de Aguirre, Nulia de Aizkoitia, Juan Lopez de Araoz, Juan de Aguirre, Martin Ibañez de Aguirre, Pedro de Enparan, Juan Perez de Aguirre, Juan de Aguirre, Martin de Araoz Bueno, Yñigo Yuanes de Aguirre, Martin Ruiz de Otalora, Sancha de Aguirre, Juan Miguelez de Araoz, Martin de Unzueta, Aurina de Madina, Juango de Aizkoitia, Martin de Aizkoitia, Martin de Aguirre, Pedro de Araoz, Chartin de Aguirre, Pero Lopez de Aguirre, Pero de Enparan, Pedro de Madina, Chartin de Zubia, Juan de Aguirre.

Araozkoak:

Juan Zuri de Madina, Ochoa de Madina, Juan Miguelez de Madina, Martin de Zubia, Juan Martinez de Araoz Urrutia, Pero Estraña, Pedro de Aguirre, Martin de Aguirre, Rodrigo de Aguirre, Juan Martinez de Axcorbe, Ochoa de Axcorbe, Juan Saez de Axcorbe, Pascoal de Uriarte, Martin Lekaya de Uriarte, Martin Martinez de Axcorbe, Sancho de Araoz Urrutia, Juan d'Errasti, Juan de Jausoro, Pero Miguelez de Jausoro, Juan Garzia de Araoz Urrutia, Pedro d'Elortondo, Juan

Zabal de Uriarte, Juan Miguelez de Madina, Juan Perez de Araoz Urrutia, Pascoal de Zubia, Juan Lopez de Uriarte, Martin Gonzalu de Madina, Maria Martin de Uriarte.

Ematen du askotan auzounearen izena hartzen zutela, etxearena hartu beharrean.

Kasu gutxi batzuetan etxearen izena agertzen da (Unzueta, Errasti, Otalora, Azkoitia...). Beste baserriak izenik ez zutela, edo izen haiei inportantziarik ez zietela ematen pentsatu daiteke. Auzone askotan pilan elkarrekin daude baserriak Araotzen eta horregatik ere izan daiteke, etxearen izena beharrean auzounearena hartzea.

Gerneta ez da agertzen eta Ugaran ere ez.

Dokumentuan agertzen direnek bakoitzak bere familia izango zuen. 28 lagun kontatu ditugu, etxe bakoitzean 8 lagun bizi baziren, 224 biztanle zirela irtetzen zaigu.

Beste auzoetakoek (gehienak Kale Barrikoak, Kale Zaharrekoak eta Santa Marinakoak) ematen du Araotzen jaioak direla baina bizimodua handik kanpo egindakoak. Baina ezin dut baieztatu.

Aguirre ez dakigu Berezaoko baserriarenak zeintzuk diren.

Auzouneak

Araoz dana auzoka xak partiuta!

Nere koñatia Máñatik etorri zuan, nere anae zarrenen andria, Máñatik etorri zuan, enda ba...

(Benitto, Ojala Haundikua)

Araoztarrak.

Araotz dana auzua da, baiña Araotz da (dago) partiuta zazpi ero zortzi auzounetan. Eta guria da Araotz Urruti.

Eta nere baserrixa da Etxeberri Txiki.

(Jabier, Etxeberri Txikiñekua)

Bata Zubixa, beste lau bost itxe, eta Ugáran. Bestia Aixkorbe... Estados Unidosen dazen moruen!

(Eugeni, Zumaaldekua)

Gutxittan egon naiz Aátx-Urtin. Elízondora bai, baiña holako baserrittara asko ez... Máñara lenaa banakaan baten edo bestetan, eta gero ointxe oráña e gonda gaz; gaztetan gutxi, e!

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Araoztarrak. Apustua egin zuten Maximo Zumaldek eta Bixente Lopenak. Apustua zen astoari baietz eutsi ezetz eutsi. Bixente astoari aurrera egiteko makillarekin jotzen eta Maximo eusten. Eta eutsi egin zion. Afaria irabazi zuen kuadrilla osoarendako (Juanito, Goittikuak kontatua, han zegoen egun hartan. Maider Altubek pasa digun informazioa).

Elizatik gorakuak góittarrak zien, eta elizatik beherakuak behétarrak.

(Mariangeles, Elortokua)

Auzuneen artean ze harreman zegoen?

Danok ezagunak gintzuan, eskolan eta zeien, baiña auzouna baikotzak eukan herri-terrenotik geure partiak, bai iratarako eta bai egurretarako.

Bearra eta horreik propiedadiak zittuan normalien, etxeukuak ero erreteruak, baiña euren propiedadiak.

(Benitto, Ojala Haundikua)

Araotzeko auzune bakoitza herrixka txiki modukoa izan da (Madina, Araotz Urrutia, Zubia, Ugaran...), baikotzean 50-100 lagun bizi ziren, eta auzune hauen zentrua Elizondoa zen. Bertan zeukaten parroikia (bataio, jaunartze, ezkontza, entierro...). Bertan eskola, jolaslekua. Eta dantzalekua.

“Hiria” Oñati izango zen. Zapatuetan azoka. Eta hilabeteen behin feria (feria Mondrauen ere bai).

Auzune bakoitzean adin guztietako araoztarrak bizi ziren. Ume pila bat, baserriaren ardura zuten helduak, jakinduria gorde arren lan astunik egin ezin zuten zaharrak.

Auzune bakoitzean komunitate bat, “tribu” bat, familia batzuk. Ehundaka urtetan horrela.

1960 aldera jausi zen egitura, distantzia txikian emigrazio handi bat gertatu zen. Baserriak hustu ziren, auzoa hustu zen.

Araozko baserrien izenak

Baserria norena den esaten duten etxe asko dago Araotzen: Erramuena, Txurdiñena, Gorrena, Mantxuena, Txantonbalduena, Mielena, Txantonena, Popena, Lopena, Amiamena, Antzuena, Gontzaluena, Hargiñena... Hauetako gehienak gizon izenei dagozkie.

Hauek ez dira inoiz agertzen dokumentu zaharretan.

Hala ere, baliteke hauetako batzuk zaharrak izatea, baliteke auzo izena hartzea bertakoek (de Uriarte, de Madina...)

Amiamena baserri izenaren atzean Amiama apeliua dago. Ez da ohikoa. Normalean izenak hartzen ziren.

Txantonenaren atzean Anton. Txantonbalduena, Anton Baldo? Ez dakigu.

Auntzena Antso?

Txuanena, Juan?

Gontzaluena, Gontzalu. Hargiñena hargiñen bat biziko zen bertan. Górrena, norbait gorra?

Popena-ren atzean, ez dakigu ze izen zegoen?

Hasierako tx- hori kurioa da. Ez dakit Araozkoa bakarrik den edo Araozdik kanpo ere agertzen den. Txurdiñ izena 1489ko dokumentuan ya agertzen da (apelidorik gabe). Honen atzean Urdin gizon izena dagoela pentsatzen da.

Hala ere, gizon izena zen? Edo adjetiboa?

1489an honelakoak ditugu: Juan Zar, Juan Gorri, Morroe Zuri... Urdin ere hola sortu ote zen eta gero izen bihurtu? Urdin-en azalpen logikoena hau da, ulea zurituta edo urdinduta (urdin, gris) zeukanaren izena zen.

Mantxuena izenaren atzean “mántxua” dago, “mánko”.

Mántzena baserriak ez dakit ze izen daukan atzean, mantso?

Beste bat Jaturabe da, ez diot antzik hartzen ze esanahi izan dezakeen.

Auzounak, Jesusak kontatua

Auzuneak ondo ezagutzen zenituzten? Zubixa, Araotz Urti...

Bai hoixe, enee, horreik ezauketan ttut nik, Zubixa, gure amana, Araotz Urti, gero Agerre...

Agerren be beste hiru itxe egozen, oin bat da (dago) baiña bueno; Maña, Gérneta, Jausóro, hor daz hiru itxe, eta gero Aixkorbe, eta Uxarte. Elizatik gora lenengo Uxarte da (dago), eta gero guria, Aixkórbe.

Uxarten daz, Txoména, Ántzuena, Errástikua eta Garáikua, horreitek, Úxarte txikixagua da, Aixkórbe haundixagua.

Eta Maiña eta horreik be dezentiak, hor be, Mañan be zazpi bat itxe egongo dira igual, e! Eta Zubíxan be... Txantónbalduena, Górrena, gero Otála Txiki, Otála, Epáantza, izenak ahaztu... Hau markia hau!

Eta gero, Aráotz Urtíxen be, bastante daz, han be zazpi bat itxe egongo dira.

Elizatik gora lenengo daa Uxárte, eta hurrengo daa Aixkórbe. Ni betik Aixkórbeakua izan naiz, baiña Uxárten jaixua zan aitta. Aixkorben daz, Góittikua, Miélena, Miélen Txiki, Aldékua, Otxúena esaten gotzan baiña Aldékua, Andréta, Úntzutena, eta guria, zazpi baserri.

(Jesusa, Aizkorbe Azpikua)

Agerre auzunea

Agerre auzune txiki bat da, Gerneta bezala.

Jausoro eta Uxartek ere ez dute etxe askorik izan.

Hala ere, 1489an Aguirre pila bat agertzen dira. Horrek esan nahi du etxe dezente zirela, familia asko.

Agerreko semea zen Elorza Generala.

Bertakoa izan zitekeen Lope Agirre zerri errebeldea ere. Garai hartan (XVI. mendea) abizenak nongoa zen esaten zuen-eta.

Agerrekoak. Ezkerretik: Ricardo, Josefa (amandria), Beneita (umea), Josefa, Pilar, Nikolasa, Maximiano Elorza (aittajuna) eta Mariano.

Oñatin bi Agerre zeuden. Araotzen eta Berezaon. Bietakoa izan zitekeen Lope Agirre.

Mundu erdiaren jabe zen emperadoreari aurre egin zion borroka armatuaren bidez, matxino gisa jaikiz.

Eta Hegoamerika erdi Espaiñiatik “*desnaturalizatu*” nahi izan zuen.

Mugimendu askatzaileen aitzindaria Espartaco bezala. Injustiziazko burlaren aurrean kontraerasoa antolatu zuena, heriotzera arte (1561, urriak 27, Barkisimeto, Venezuela)

Zentsuratuta gutxietsita jarraitzen du oraindik ez bakarrik Españan, baita EH-n ere, baita Oñatin ere.

Agerre auzounearekin jarraituz, lekuaren izenak hau esan nahi du: “*Agerian dagoen lekua*”.

Leku argia da Agerre, agerian dago, ez errekazulo aiñubean.

Auzoune txikia ematen du, baina hiru etxe izanik, 30-40 lagun biziko ziren hor ere.

Nik Agerre ezautu ttutenak hiru izan dira, Agérre Garáikua, Agérre Azpíkua, eta... (ez da ulertzen). Eta gero beste bi baserri be baegozen, baiña nik han ez ttut ezautu bizi izaten. Bost baserri.

Ezautu egin ttut nik han hiru famelixa, baiña beste baserrixa onddiok ondo da (dago), behekoa, eta bestia ez, Agérre Etxéoste ez, ha botata da.

(Jabier, Etxeberri Txikiñekua)

Gorrik edo itsurik bazen Gernetan galdetu diogu Bittoinari:

Ez, goórra, Agerre esaten xakon hortan baeguen, Daniél, goórra zan. Eta haik, ba, erreteruak be bazien, eta beti gixáajo, eta beti zea, eta umiak be mordua eukein, eta haik gaizkitxuaa (beste Agerreetakoak baino).

Orduen erreteruak garixa, hartzen euen gehixena be entregau egin biher, hareaz pagau biher izaten zan-eta.

Eta erreteruak gaizki bizi zien, haik pobre bizi zien beti. Hemen be hori pasauten xakon honi, erdikuoni (Gerneta Erdikoetxekoaz ari da).

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Non jaio zinen?

Agerre Itxebarrin. Oin jausitta daa baiña. Handik fan giñan Ántzuenera, famelixa dana.

Geuk itxi gotzan, itxe zaharra zan bai, eta eskolara fateko-eta urrin, eta “eskolia hurrien behintzet”, amak esaten eben, “eskolia hurrien”. Elizia be bai.

Antzuena hutzutu egin zan, haik fan zien zeera, horra, ur-saltora.

Geuken behixok eta geuken traste danak hartuta fan giñan.

(Eusebio, Antzuena)

Aita-amak nongoak ziren?

Aráozguak. Aitta Aráotz-Urti Garáikua, Benito Lazkano. Eta ama Kontxésion Lizarralde, Jausoro-Azpikua.

Zazpi anai-arreba giñan.

(Eusebio, Antzuena)

Agerreko kontuak, Agerrekoek kontatua

Aittajuna bertakua zan (Agerrekua).

*Gogorra, baiña oso gogorra, e! Harek ez pentzau billurrik ékenik, e! (zeukanik)...
Elorza. hemen zazpi alaba zien, semerik bapez. Eta apellidua kanbixau zan.*

(Rikardo, Agerrekua)

Alkate (auzo alkate) be egon zan denpora askuen, eta aittajuna oso gogorra, Elorza.

Agerrekoak.

Agerrekoak. Ricardon aittajuna eta amandria, aurrien jasarritta dazenak dira. Atzien 5 alabak. Eskumako andragizonak Rikardon aitta-amak dira Faustina eta Martzelo. (Lurdesen azalpenak)

Berékoixa akaberabaia, baiña gogorra... eske, lenaa, alkatiari errespetau egitten xaten. Gaurko kontua ez da. Hortik gaiñera, ze esango dou ba? Lenaa, halaxe zala pentzau ero. Danak ez zien gustora geratu baiña bueno, hak, lengo alkatiak, beak erabaitten ebena hola izaten zan, lenaa errespetauten zan, baiña oin ya...

(Xeberi, Agerrekua)

Kontuz e, hak esaten ebena!

Gaur ez da errespetauten?

(Rikardo, Agerrekua)

Jeneral Elorzaren ondorengoak zarete?

Bai... lenengo piñua beak ekarri ebela esaten euen. Hemengo amak-eta (Agerreko amak) esaten euen bea nola zaldí-zuri batekin ibiltten zan hemen mendixen, garai hartan.

(Xeberi, Agerrekua)

Aizkorbe auzunea

Aizkorbe auzunea dokumentu zaharretan agertzen da.

Aizkorbe-ren esanahaia gaizki azaldu zuen Mendizabalek: “*El significado de de Aizkorbe sería “en la parte baja del coto de fin o final” (Araotz, Historia y costumbres liburutik).*

Interesgarria da izena. Aztertu dezagun.

Haitz gorri behe>haizkorbe

“Gorri” hitzak orain “rojo” esan nahi du. Baina beste esanahi batzuk ere izan ditu.

Izagirrek bere Hiztegian honela jaso zuen:

Gorríttuta, que han dejado las ovejas la tierra sin vegetación ninguna (Izagirre).

Lurra gorrittu ariakin, quitar las hierbas de la heredad con el rastrillo (Izagirre).

Haizkorbe-rekin jarraituz, “*haitz gorriak*” ez du esan nahi “*gorri*” kolorea duenik iluntzeetako eguzkiarengatik. Ez du esan nahi horrelakorik.

Esan nahi du “*gorri*” dagoela, haitza besterik ez duela, soilduta dagoela, arbolarik ez duela.

Aizkorri, denok ezagutzen duguna, seguruenez ez zen ezaguna lehen Araotzen, urrun zegoen eta ez zen “ezertarako”.

Eta eurendako Aizkorri Andarto izango zela uste dut.

Eta Aizkorri-ren azpiko, beheko auzunea Aizkorbe.

Abizen moduan ere agertzen da dokumentu zaharretan (*Joan de Azcorbe*, 1555; *Antonio Aizkorbe*, 1650; *Maria Elena Aizkorbe*, 1690; *Manuel de Aizkorbe*, 1727).

Araotzen XVII eta XVIII mendeetan 75 pertsona inguru agertzen dira lehen abizena Aizkorbe dutenak. Aizkorbegoitia abizena ere agertzen da, baina gutxi.

Gaur egun ez da ageri. Igual hemendik kanpora biziraun du, beste abizen batzuekin gertatu den moduan.

Mielenak

Lurdes Elkorobarrutiaren azalpena:

Leonzio, aittajuna, Mielenien jaixo zan.

Amandria Leandra Aratzurtittik Mielenera ezkondu zan.

Leonzioren aitta berriz, Koruetatik etorri zan. Nire ama, Benedicta Ibabe, Agerren jaixo zan, Agerre Garaikuan. Bere aitta, Martzelo Ibabe, Aramaixotik etorri zan. Mañan eta Aratzurtin dazen Ibabetarrak be Aramaixotik etorritakuak dia, baina ez dia familixakuak.

Mielenak. Leandra Lazkano eta Leonzio Elkorobarrutia, nere amandria eta aittajuna dira (Lourdesen azalpenak).

Leandra Lazkanon gurasuak, Frantzisko Lazkano eta Katalina Madinabeitia.

*Lurdes
Elkorobarrutiaren
gurasoak.*

Gure aittajuna eta amandria, aitten gurasuak, Leonzio Elkorobarrutia eta Leandra Lazkano zien. Leonzio, Migelenekua eta Leandra, Aratzurti Garaikua baserrikua. Migelenera ezkondu zan.

(Lurdes Elkorobarrutia, Mielena)

Gure aitta, Felix Elkorobarrutia Lazkano, Migelenien jaixo zan. Ama, Benedicta Ibabe Elorza, Agerre Garaikua baserrixan jaixo eta Migelenera ezkondu zan... Amen amandria eta aittajuna berriz, Faustina Elorza eta Martzelo Ibabe zien. Faustina, Agerre Garaikua, eta Martzelo, Aramaixotik etorri zan eta Agerrera ezkondu zan (Lurdesen azalpenak).

(Lurdes Elkorobarrutia, Mielena)

Otxuenak

Hau da Susana Arregi eusko gudariaren amandrea. Otxuenien jaio zen eta Arrikruzera ezkondu zen.

Frantziska Goitia (ama) eta Bixenta Bengoa (alaba), Otxuena baserrikoak. Ama betik Araotzen bizi izan zuan, alabia kanpuen ibili zuan. (Joxeanjelen azalpenak)

— —

Aizkorbe Azpiko kontuak, Jesusak kontatua

*Eugenio Zumalde,
Jesusaren aita.*

Amandria?

Mañako Azpiko Haundikua. Narcisa Madinagoitia.

Bazenuten erlazioa Mañakoekin?

Amandriak bai, claro; amak betik, eta amandriak be bai, relaziñua, Azpiko Haundikuakin. Gure amandria etorri zan Azpiko Haundittik eta ezkondu zan Bórjenera, Cáittanokin.

Gero gure aittak erosi eben gu bizi gitzan etxia, baiña Bórjenian jaixua zan gure aitta. Gure baserrixa da Aixkórbe Azpíkua...

Txoména badakitzu nun daguen? Ba, onduen daguen etxetxo bat, hola etxe zar txikitxo bat, ha zan Bórjena. Handik gure aitta mobiu zan Azpíkora, goratxuaa, zeatik etxia zan txikitxua, zortzi semealaba euki zittun gure amandriak, e! Bórjenien.

Gure aitta-eta zien zortzi, sei anae eta bi arreba.

Zuen ama?

Ama, Pílar, zan Otálakua, Zubixa auzounakua.

Aittajuna eta amandria?

Amandria Leona Ugarte zan Bórjena, eta aittajuna Cáittano, Mañakua, Máña-tti Behekua, handik fan zan (Borjenera), ha zan Zumalde. Amandria ezkondu zan itxera.

Eta amen aldetik, Juana Odriozola Aixkirrikua, eta aittajuna, Santi Barrena, zan bertakua Otalakua.

Nik aittajuna ez neben ezautu... Aixkirri hándikua, handik gatozela lenengua, lenengo itxekua.

Aixkirri bi daz, Aixkirri handikua eta Aixkirri hemendikua; horreik ahizpa pilla bat zien, zortzi ahizpa ero zien, eta ezkondu zan Otalara.

Otalara faten giñan, han amandriakin meriendau eta... larrei ez, zeatik etxien egoten zan beti lana eta, baiña iñoiz amak bialketan ginddun ahizpa bixok, Marianjeles eta bixok.

Gure aitta egon zan kriaui Mondrauen, Zigarrolako baserri baten, eta esaten eben hain ondo egon zala, eta hain jente ona tokau xakola...

Sei urtekin ero bostekin bialdu euen, e! Eta egon zan hamar urtera arte ero; claro, orduen zortzi zien eurok be eta zaharrena, tripá-truke ero egongo zan...

Aitta-eta zortzi zien, eta aittak esaten eben betik, haxe andria, etxekoandria, hain zabala eta hain ona, eta gustora egon zan itxuria.

Gure baserrixa lan askokua zan, eta ibiltten zien lagunketan... Agérre Azpiko Dolores; ene, zan oso langillia, neska bat. Han be mordua egozen bai, etxien, eta ba gurien jan egingo eben eta... akordauten naiz, ni neskatiillia nintzan, eta bea ya neskia, igual euko zittun hamazazpi-hemezortzi urte, baiña oso langillia zan.

Aukérakua zan lagunketan. Hak bearrak gora jasoten-eta, segiakin be bai igual eta zer ez, danetik egitten eben.

Zuenean egiten zuen lo?

Batzuetan bai, baiña gehixenetan Agérrera bueltauten zan, handik goittik biria eguen eta faten zan, baiña iñoiz lo egitten be geratu zan, segun, oso berandu egin bazan ero, goixen ohia euen.

(Jesusa, Aizkorbe Azpikua)

Mielen Txikiñeko kontuak, Marijoxepak kontatua

Neu hemengua nintzan. Nik aittarik ez neben ezautu.

Nere aitta esaten daue gripe-urtien hil zala.

Ha hil Domu Santuetan eta ni martixen azkenengo egunien jaixo, amaandik. Nik ez neben ezautu aittarik. Anaiarrebak neuken aurretik...

Aittajuna ezautu neben. Ha be hil, aitta be hil. Ama berriz 47 urtekin hil xakun. Neuk hamabi urte neuken.

Geratu gitzen hiru anaiarreba... Mutil fan zan soldau Mutil fan zan soldau, gerrara eruen euen. Eta gaixotuta tokau zan. Guntzurruneko zea. Puska baten ingresaute ibilli zan, eta itxera etorri, eta urte pareen bat erdi gaixo, erdi zintzo, hamen zainttuta egon zan, eta gero hil, ha be. Eta gero bi ahizpa... Eta bat horra Txantónbalduenera ezkondu zan, eta ni hona ezkondu nintzan.

(Mielen Txikiñeko Marijoxepa)

Gizona nongoa zenuen?

Bórjena zan izan, elizia baiño beratxuaakua. Baiña hona etorri zien, Aizkorbe Azpikora... Eta gero hemen bizi izan gitzan, eta holaxe.

(Mielen Txikiñeko Marijoxepa)

Adarra, Mikelek kontatua

*Mikel Bolinaga,
amarekin.*

Pastoriakin dexentekin egon nauk. Bai Kargalekun, bai Degurixan, bai Uastegin... Baiña neri hori ez xatek... Eta ikusi be ez mutikotan adarra...

Nik lenengo zea egin nebenien, ya mutiko dexentia nintzala, Lurgorrittan, Joxe Antonio Elorzakin. Lelengo zea, hantxe. Harek xakuan, nik ez xakixat nundik etarata.

Onddiok be baxakok adar hori.

Eta gu eskolako lagunak Lurgorrittara fan eta han xaguan, eta ni orduantxe ibilli nintzuan lenengo aldiz adarrakin.

Nik xakuat entzunda Gernetan Lurgorritakuakin izaria ebalten euela.

Baiña nik adarren konturik... Nik hemen iñoiz ez xuat entzun. Eta pastore pilla bat ezautu txuat hor goixen, hor itxabolaan egoten zienak garai hartan, Matromai, Erguiña, Aranguren, Ursabal, Mendikurtza, Uesteiko Joxemai, Kargalekuko Arrupe, Juan Biaaso.

Iñori adar konturik ez xatek entzun.

(Mikel, Beittikua)

Mielen Txikiñeko Paulo adarrarekin

Dirudienez, Mikelek aipatzen duen belaunaldiaren aurrekoak ziren adarra erabili zuten araoztarrak.

Adarrarekin, Paulo Zumalde. Makurtuta ezkerretik: Pedro Arregi (Emparantza), Martin Zumalde (Azkoitin haundixa Maiña), Hilario Uriarte (Makinetxe, Jaturabe), Don Felix Ormaetxea, abadea (Arrasate), Fermin Zumalde (Borjena). Goian ezkerretik: Pedro Barrena (Otala txiki), Angel Goitia (Untzuten txikiña), Eulogio Uriarte (Uxarte garaikua), Pedro Jose Erostarbe (Aratzurti garaikua), Paulo Barrena (Otala), Paulo Zumalde (Borjena), Manuel Goitia (Untzuten txikina). Atzien astuakin daguena uste xuat, Eugenio Zumalde dala (Borjena) (Joxeanjelen azalpenak)

Adarra jotzen eben tia Marijoxepan gizonak, tio Paulok... Mielen Txiiñien betik egoten zan adarra, eta tio Paulok jotzen eben...

(Juli, Txantonbalduena)

Adarra jotzen ezagutu duzu?

Uesteikuak baekixen (bazekiten), gaitia eta adarra jotzen euen hareik... Ni hona etorri nintzanien, Aloñan jotzen euen illunabarrien, egunéro-egunéro.

(Enkarna, Txomena)

Adarra jotzen ezagutu zenuten?

Bai, hori jotzen euen illunabarrien, pastoriak-ero. Entzuten zan hori soiñu hori, gure itxetik entzuten zan.

Aloña aldetik etorren. Mañatik-ero izango zan igual. San Juan aldetik igual. Alde horretatik behintzet. Guri esate 'skuen pastoriak izaten ziela.

(Otala Txikiñeko ahizpak)

Adarra jo, egitten zan orduen e, nahiz Lurgorritan (nahiz ...)

Lurgorritta hor daa, hortxe, eta errekaun bat geukenien-ero, bai, adarra jo, ero diaar be bai, e! Diaarra.

Han hemengo alabia eguen, eta: "Fermiñáa!". Ero bestela haren gizonen izena, "Pedróo!", baten bat ikusten gebenien hemendikaldera, soora, Bélar euken izen zelai eta souorrek, eta ikusten gebenien diaarrakin entendi be bai.

Eta bestela ba zeoi, adarra, jo eta jo egin eta halako baten eurek: "Zerbait daa hor, adarra jotzen dabitz", eta Bélarrera urten horra, eta gero berbaz entendi. Geu be puska bat horra beraatxua fan, et 'ortik hola entendiuten giñan.

Lenaako telefonuak horreitze 'tzien (horreitzek ziran).

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Adarra, Gerneta Etxebarrikoek kontatua

Maximon anaia egoten zan pastore mendi gaiñien, San Juan Artixatik goora. Eta harek egitten osten señaia Mañakuai, ba ardixak jaitzi eta ondo eguela.

Eta guk hamendik erantzun egitten gotzan. Eta gero bea be jolasten hasten zan eta...

(Joxeangel, Gerneta Etxebarrikua)

Lenaa adarra beti egoten zan, gordeta...

San Bernardora goiezenien eta be mendixen jo eta: “Baxoiezek batzun-batzuk”.

Lenaa adarra beti egoten zan, adarra, jotekua, etxien. Lenaa egon egitten zan. “Adarra joko tzugu hau izaten bada, eta bestia”.

Ero bestela trapu-zurixa ifiñi. Guk be Lurgorritan parientiek eta ba, zerbaitt bada ero, ezta? Hau hola izaten bada ero... ifiñiko dou izaria.

Izara-zurixa ifiñi. Diaar be bai, diaar hemendik egin, eta haik erantzun be bai, hori be egitten zan.

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Maña-tti Behekuak, Maña-tti Beheko gizonak, Maximok, han ardixak ibiltten zittun bai, eta ha faaten zanien harek adarra joten eben.

Eta gero baserri urriñaakuai esateko eta, adarra jo eta gero diaarka entendi be egitten zien.

Zubixen ero zeien be jo, eta “adarra jo daue” eta diaar egin eta hola enterauten zien.

Ezagutu duzue?

Gure aurtxotik gehitxuaa, guk hoixe Mañako zea, mendira fan eta adarra joten ebena. Eta gero Saneliasetan bromaa egitteko eta hola. Baiña aurretik gehixaa ebalten zala.

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Baserria erre, Benittok kontatua

*Gerneta, baserria
erre zen lekua.
1964an erre zen,
neskatilla horiek
jaio ziren urtean;
ezkerrekoa Gerneta
Handiketxeko
Garbiñe Goitia.
Eskumakoa Gerneta
Etxebarriko Esther
Urkia.*

Baserririk erre zen Araotzen?

Bat Gernetan. Beste bat Txuánenien. Hori xak, Aizkorbe Azpikua nun daguen badakik? Hantxe harutzatxuaa xaguan hori.

Han ibilli nintzuan itxungitten ni.

Han eta Gernetan be bai, bixetan tokau xatian. Dana sutan xaguan gu fan giñanien.

Jai (domeka) gaba zuan, eta kanpaak jo txuain eta fan gintzuan danok eta... Baiña orduko (ordurako) ya etxioi gehixena erreta xaguan...

Beste elkarrizketa batean:

Ni ezkondu eta gero Aizkorbe Azpikua (erre zen). Han erre zuan ittoia eta kamara partia. Badakik zein dan ezta, Azpikua, Aizkorben?...

...Eskerrak, medialinea paretiakin xakuan eta gaiñera, hango (medialineako) atiak be burdiñazkuak xakuan eta salbau gixuan.

Jente asko fan gintzuan, e!

Salbau gixuan habitaziño partia. Kamaria eta ittoia dana erre zittuan, behixa be bai bat eta...

(Benitto, Ojala Haundikua)

Txuanena gaur egun ez da existitzen. Medialinea esaten duena lehen baserriek etxe erdian izaten zuen pareta da.

Pareta horri esker, sua pizten bazen, etxe osora ez zabaltzea lortu zitekeen.

Izagirreren hiztegian: “*Meéliña, la pared que separa dos viviendas*” (Izagirre).

Beste elkarrizketa batean:

Baserriren bat erre zen Araotzen?

Bai, nere akorduen bi. Bat nere koñatuena, eta besta bat, aldamenien, Txuánena, ha dana erre zuan.

Nere koñatuai erdixa erre xakuan, erdixa bakarrik. Ittoia eta kamaria erre xakuan. Jente asko fan gitzalako habitaziñuak salbau gixuan. Medialinea eukitten xok baserrixak, eta hantxe eutzi gitxan, baiña kamaria eta ittoia danak erre zittuan.

Txuanena...

Aixkórbeko Azpíkua esaten xakona, Koldon etxia badakik? Berihelaxe, hantxe harutzatxuaa. Dana erre zuan!

Bestia berriz, Txuanena, Mantxuenien gauzan (geundean) gu juergan, hamabost hamasei hemezortzi urte euko gitxuan.

Gabeko órdubittan fan gintzuan danok Mantxúenetik.

Baiña ha dana erre zuan.

(Benitto, Ojala Haundikua)

Zumaaldeko anai zaharrena “Txubanenien” jaio zen:

Gu danok han jaixo giñan... anáe zarrena jaixo zan, Txubánena euken izena. Lenengo, beste etxe baten bizi zan gure aitta, baiña gero bestiau, Zumálde erosi euen. Txubánenien anae zaharrena bakarrik jaixoko zan, eta beste danak Zumalden.

(Eugeni, Zumaaldekoa)

Mielen Txikiñeko Paulo adarrarekin

Araotz Urrutia. Izen honek esaten digu Araotz deitzen zela auzoko guneko bat, Elizondo ingurua seguruenek. “Urrutia”ren esanahia, leku izenetan “allende” da, “allende de Araotz” edo “Araotzez bestaldera dagoen lekua”.

Araotz alde batean utzi eta erreka bestaldera.

Araotz Urtikoak.

Euskaltzaindiak:

“La palabra “urruti”, aunque hoy significa “lejos”, tiene en toponimia el significado común de “allende”, “al otro lado de”” .

Horrek esan nahi du, kronologikoki lehenengo Araotz gunea sortu zela (Elizondoa), eta geroago Araotz Urrutia.

Dokumentuetan Araotz Urrutia agertzen da. Araotz Urrutiaga izango zen?

Elorrixa baserria:

Elorriaga>Elorrixa

Baina Araotz Urrutixa-rik ez da esaten, Zubixa berriz bai. Horrek zalantza eragiten du.

Araotz Urti-k herrixka txiki bat ematen du. Aurrekomendin, adibidez, baserriak aparte daude bata bestearengandik. Araotzen etxe-nukleoak ageri dira, batez ere Araotz Urrutin.

Mirari Guridi eta Esteban Ibabe, lehengusuak.

Olabarrietan biak. Batzuk aparte eta bakarrik (Auntzola, Auntzerreka...) eta beste batzuk “uri” moduan. Olazaran, Basauri...

“Uri” euskara zaharrean “*aldea*” edo “*herrixka*” zen, ez “*hiria*”.

Etxeberri Txikiñeko Jabierrek bederatzi etxe zirela esan digu auzounean. Bakoitzean 10 lagun bizi baziren, 90 auzotar. Herritxo bat.

Etxeak elkarrekin batuta egoteak ere herrixka itxura ematen dio.

Pedro-Haundi, Goittikua, Joxemaik kontatua

Goittikoei euren aittajunaz galdetu diegu. Aittajuna ezagutu zenuen?

Bai, Pedró-Haundi. Arotza zuan ha. Oso argixa zuan. Hau etxiau be harek egin xuan, hau aurre-partiau.

Ha oso argixa zuan aguria, Pedro Guridi.

*Pedro-Haundi.
Goittikua.*

Bere andria Agirre, Errekatzikiñekua. Haren ahizpia Txapelenera ezkondu zuan, Dominika...

Harek esaten eben: "be-rá-ka-tza", esan biher dozu, "be-rá-ka-tza!". Milak (Mila Altube) "beákatza", eta: "Beákatza" ez, "be-rá-ka-ta!".

Ni horreaz ez nauk akordauten, Juanito akordauten dok horreaz.

Goittikuak. Ezkerrian ta goixan nere amandria Juana Guridi Agirre, besuetan daguen umia bere anaia Iñaxio Guridi Agirre. Eta umia eusten daguena Juana eta Iñaxion ama Florentina Agirre Zugasti, aldameneko amandretxua Pedroren ama Mikaela Bergara Lezeta. Atzian daguen txapeldun gizona Bibiano Guridi (Pedroren anaia). Zigarruaz daguena Pedro Guridi Bergara, Florentinan gizona. Aldameneko bi neska horreik alemanak dira. Behian ezkerrian Joxemari Guridi Agirre, aldamenekua bere anae adoptaua Felipe Gorosmendi. Txapelaz besua altxauta dakona Roman Guridi Agirre, hirurak nere amandrian anaiak. Eskuman dagoen bi mutikuak ez dakit zeintzuk diran. Itxuria, Alemana, maixua, eta bere andria umia ezin hazitta egozen, hil egitten xaten, orduan Goittituan bi alaba itxi euen nere amandrian amak hazteko (umia besuetan dakon emakumiak). Orduan, harrezkero, aleman familixa hau urtero oporretan hegazkiñian gazteizerañño etorten zian eta han urtero asto berdiña hartzen euen, aldamen bakoitzian bi otzara haundi zittula ta lehenengo gaba Degurixan pasaitten euen, tiendia montaitten euen ta hurringo egunian Goittitikotik pasaitten ziran bixittan. Goittikuan ordu batzuk egin tea astuakin Oñatirutz faten ziran eta handik gero aurrera poliki-poliki, oporretan. Lenengo liburuan agerketan da argazki baten Jabier Altube asto batekin... ba hoixe zan astuoi (Maidar Altubek tio Juanitori jasotako azalpenak)

Txiki-txikitxua zala Mila (esaten zion hori).

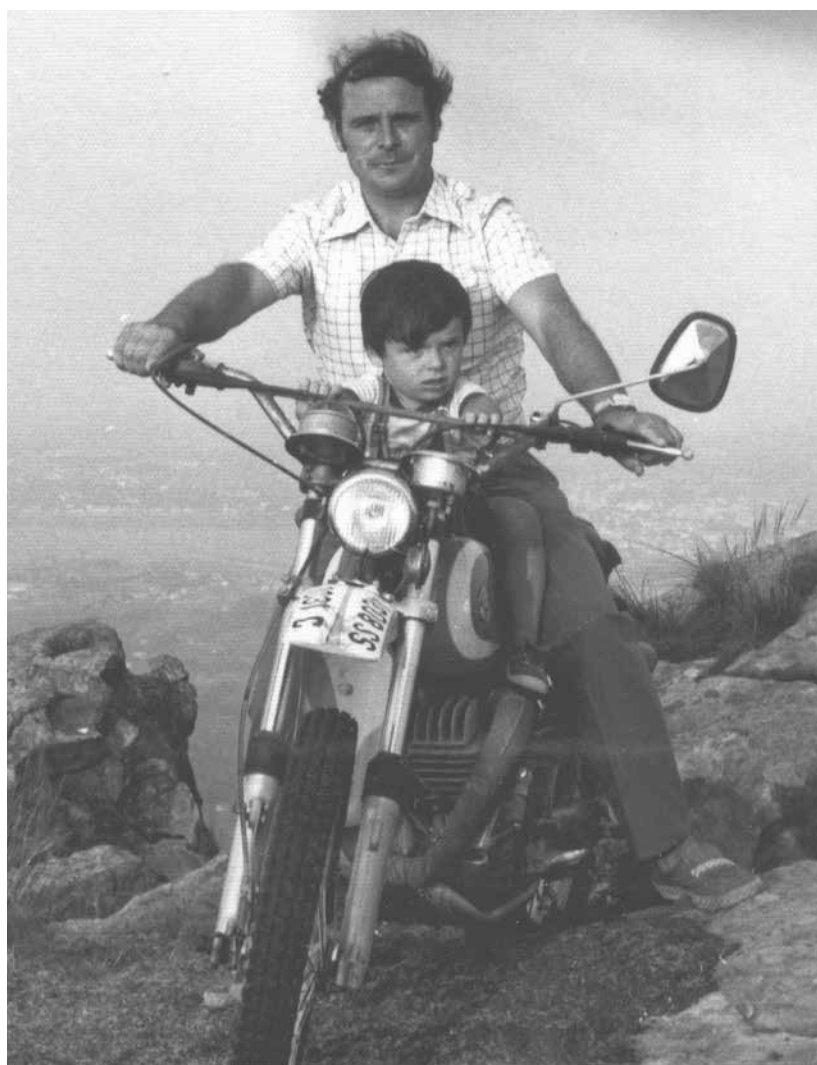
(Joxemai, Goittikua)

Hauxe dok (argazkiaz esana), amandria, geria.

(Joxemai, Goittikua)

Juanan ama zan Txapelena, gure amen ahizpia, Agirre.

(Txapelen Matilde

*Tomas Altube Iban
semearekin.*

Ikezgiñaren alaba, Matildek kontatua

Ni jaixo nintzanien, zeien, Lurgórrittatik gora, Luélan, ni jaixo nintzanien aitta ebillen ikezgiñen, han.

Eta ni beráatzigarrena ero hamargarrena ero nintzan, eta nere anaia, mutikua, behetik gora, eta: “Gurien book noberareen bat!”, aittak lagunoiri. Eta: “Aittá!”.

Goian ezkerretik Joxe Uriarte, Felix Uriarte, Nikolas Uriarte, Jesusa Uriarte umearekin (Begoña Urkia), Jesusaren gizona Julian Urkia (Uesteiko Beheko Etxekua). Erdian ezkerretik: Matilde Uriarte, Eugeni Uriarte, Maria Uriarte, Nieves Uriarte. Behean ezkerretik; Dominga Agirre, erdikoa ez dakigu eta Enrike Uriarte.

Eta: “Zeer?”. Eta: “Gurien umia jaixo da!”. Eta: “Ze jaixo dok ba, neskia ala mutilla?”. Eta: “Neskia”. Eta: “Hutza orduen, hutzen hurrengua!”.

Beste neska bat!

Pentza-izu. Beráatzi giñan, bost neska eta lau mutil. Eta aittak mutilla gura eben, beakin ikezgiñen-eta ibiltteko, eta: “Hutzen hurrengua, atzera neskia jaixo dok”.

Segura-Jauregik esaten nontan, gure aittak zela esan eben hori, hemen bizi zan Legazpin, Mañako Azkóttiña.

Umia jaixo zanien iketza egitten ebitzen batera.

(Matilde Txapelena)

Txapelenak, errenteruak, Matildek kontatua

Oillaaskuak kapautera faten nintzan ni. Oillaskuak hartu zestotxo baten, kapoiak egitteko, errentia pagauteko.

Zubia dentistiena zan gure itxia. Gu errenteruak giñan, eta Gabonetan errentia eta kapoiak, burdikaa bat ánpor, ez dakitt zenbat arrautza... Hori zan errentioi.

Eta horreik oillaaskuok hartu, eta Mañako Tomásak, Azpiko Txikiñekuak, egitten zittun kapau. Faaten nintzan, zestotxo baten erueten nittun, han oillaaskuak kapau, bizkarrazur eskiñatik ebai eta kentzen osten zeok (las criadillas). Askotan akabo egitten zien.

Behixakin bajauten nintzan Oñatira; burdí-anporra bajauta naa aittá-amairi emute'sten bazkai bat beak, eta ni atzera burdixakin Oñatittik, burdí-anporra hustu, Oñatin Zubianien, eta burdixaaz igoten neben.

Neskatillia, beraatzi-hamar urteaz, neu bur-kajan sartuta.

(Txapelen Matilde)

Aitta-amakin faten nintzan, haik geldiketan zien Garaiko Dionixiokin-eta, nausi batenak zien itxe bixak... Eta gero ni, behixokin goora, eta neu burkajan.

Eta akordauten naiz behin revuelta baten, Azkarragan, behixokin banendorren (banendorren), eta bizikleta bat Arantzazutik bera. Ez geben txoke egin ba... Han akaboko gintzan danok, e!

(Txapelen Matilde)

Txapelenak, Matildek kontatua

Aitta zan Enrrike Uriarte. Errotabarrikua be Enrrike Uriarte zan. Aitta harein primua zan.

Aitta hirurogetaberatzikin hil zan... Ama Dominga Agirre. Aitta zan Errekatzikiñekua eta ama Txapélana.

Nire lau anaa daz jaixota Errekatzikiñien, eta bestioak Txapelenien, zeatik fan egin biher izan zan Errekatzikiñetik, lau umekin amen itxera fan zien...

Aittajuna zan Frantzisko Agirre, amen aitta. Txapelena. Haren andria zan Zugasti, izenakin ez naiz akordauten. Nik ez nittun ezautu.

(Txapelen Matilde)

Ezkerretik Dionisio Erostarbe eta Martzeliña Lazkano, Araotz Urti Garaikuak, Xeberi Erostarberen gurasoak. Eskuman Enrike Uriarte eta Dominga Agirre, Txapelenak. Dominga zen "maiaazkia".

Amiamenakoak, Mirarik azalduta

“Mirenen famelixakuak dira, bere ezkontza eguneko argazkixa da, ezkerretik hasitta Pedro (Mirenen anaia), Martxelina (Mirenen amaordekua), gero Miren eta Eusebio (ezkondu zienak), eskumakua Tomas, Mirenen aitta. Beheko neskaillia Pilar Mirenen ahizpia” Amiamenako bir-amandriak Agapita Beitia zan. Angel Iriartekin ezkondu zan, Aramaixokua. Harein alabia Paula Iriarte Adrian Ibabekin ezkondu zan, Aramaixokua. (Mirari Guridiren azalpenak)

Artixa Taldeko Tomas Igartuak pasatako informazioaren arabera, Amiama apelido bat zen.

Goierritik iritsi zen Oñatira. Han dauka jatorria, Gaintzako Amiama baserrian.

Domingo de Amiama da lehendabizikoa agertzen dena apelido horrekin Oñatin (XVII. mendea). Gero bere ondorengo pila bat ageri dira dokumentu zaharretan

Horietakoren batek hartuko zuen Araotz Urtiko baserria, jabetzan edo errentan. Eta hortik Amiamena izena.

Normalean izenak agertzen dira, baina kasu honetan apelidua.

Emiemen baserriko kontuak, Mirenek kontatua

*Miren Uriarte eta
Eusebio Ibabe.
Miren zen Erreka
Txikiñekua.
Eusebiorekin
ezkondu zen,
Paularen
semearekin.*

Gernetara fan nintzan umezain egittera, eta hamairu bat urtera arte han egon nintzan.

Erreka-Txiki, han jaixotakua naiz ni, eta ba handixik honaxe ezkondu nintzan, eta ba harrezkero hamen segiuten dou.

Gure aitta Arague aldien ebillen lanien... Eta itxuria, karterua fan xate eta Tomas Uriarte!

Eta hartu dau kartia eta badabil kartioi irakurten eta "tirrí-tarrá" apurtu eta "rrá!", uretara, Ebrora kartioi, eta: "Ze Tomas, notizia txarrak ero?". Eta: "Pützen hurrengua, mekauden dies, neskatillia jaixo dala!"...

...Eta esnia eta mookilla eukena ondo, e!

Errastiko Rikardo ezautu zeбен? Harek esaten eben, maiaasko izena bai, izena, itxe batzuk. Baiña maiaaskua, ze maiaasko? Goizien eta illunkaran esnia jaateko zopak egindda eukena, harro asko.

Puska bat berso taixo hori baeuken.

Atzean ezkerretik: Eusebio Ibabe, Nicolas Ibabe, Felix Ibabe eta Esteban Ibabe. Aurrean ezkerretik: Eugeni Ibabe, Adrian Ibabe, Benita Ibabe, Paula Iriarte eta Juanita Ibabe.

Aitta euken harek Arrikruzgua, eta baeuken hori bersuetarako jokera pixkat. Eta hamentxe, gere sukaldien, hamentxe esandakua beak.

Lenaa ointxe latxe konbestaziñua etara, ezta, eta: “Goizien eta illunkaran esnia jaateko eukena, haxe bai harro asko, haxe bai maiaasko”.

Eta nere semiak, zaharrenorrek, entzun eben bai, eta sekula ez xok ahazketan. Goguen dako harek esandako hori esaera hori.

(Miren, Emiemen)

Etxeberri Txikiñekuak

Gure baserrixa zan Etxeberri Haundi. Eta ha egin euen partiu. Ehun urte-ero dako gure baserrixak... Teillatupe bat, baiña partiu... Gero Etxeberri Haundi eta Etxeberri Txiki.

(Jabier, Etxeberri Txikiñekua)

Erdiko biak, Etxeberri Txikiñeko Jabier Mugartzaren gurasoak.

Etxeberri Txikiñeko kontuak, Jabierrek kontatua

Gurasoak nongoak zenituen?

Ama Oñatikua, Santa Katálinakua, aitta Aráozgua.

Aittajuna eta amandria?

Bixak Araozguak. (Amandria) ha zan etxeko lenengo játorrikua, gero haren semia, nere aitta zana... Hazixoi bea zan, amandria.

Aittajunan zerik ez dakitt neuk, Mugartza zan. Amandria uste dot zala Cesarea Goitia Azkoitia.

(Jabier, Etxeberri Txikiñekua)

Berriz ere Goitia abizena.

Agirre, Goitia, Beitia, Elorza, Azkoitia, Uriarte, Zubia, Madina, Madinabeitia... dira nagusi Araotzen.

1600 arteko jaiotza partidetako erregistroan horiek dira auzoan nagusi diren abizenak. *Jausoro* eta *Zumalde* ere dezente agertzen dira.

Etxatxokuak

Etxatxo baserria.

*Etxetxoko Jabier
(Erostarbe),
Etxetxoko Frantziska
(Erostarbe) eta
bere gizona Beittiko
Agustin (Bolinaga).*

*Etxatxokuak direla
uste dugu.*

Beittikuak

Erdian baltzez amandria, Melitona Zubia, Beittikua baserriko maiaazkia. Eskuman aittajuna, Atxabaltatik Araotzera ezkondu zena, Asatza auzokua, Urtikua baserrikua.

Bautizau baarik, Rosariok kontatua

*Gure ama zanak... hil xakon ume asko, eta bautizau baarik egon ezkerro, txintxin
azpixon enterrauten zittuen (zituzten).*

Ha tristia izango zan!

Amari zela hil xakon ume asko, hari han enterraute'stien.

Tristia da hori, e!

*Norberan umia beste batzun mouen ez zea egittia, hak ez dako kulparik bapebe-
eta!*

(Rosario, Beittikua)

Bautizau baarik, Bittoinak kontatua

Bautizau baarik eguena zeara, teillaatuen azpitxuen, han eguen losa-illara bat.

Bautizau baarik eguena, hantxe ezkiñatxuen.

Kanposantuen, baiña ezkiñatxuen eguen losa-illara bat, bautizau baakuak. Haik linbora faaten ziela, losia jaso eta behien, bedeinkatu baakuen...

...Kuadrokoa nola zan kanpantorra (kanpantorra), ba Agerre hortikaldien daa, eta hara begira daguen kanpaia, umiena aingeru kanpaia.

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Araotz Urti Garaikua

Xeberi Erostarberen bodia. Ezkerretik Frantziska Erostarbe (Etxatxokua), ostekoa ez dakigu, Maria Uriarte (Txapelena), Paula Ibabe (Agerrekua, Araotz Urti Garaiko Juanito Erostarberekin ezkondu zen), Xeberi Erostarbe, Rosario Erostarbe (Araotz Urti Garaikua), Juanita Ibabe (Emiemenen), Maria Goitia (Andretakua, Etxatxokuakin ezkondu zen), hurrengoa ez dakigu nor den, hurrengoak; Joxepa Ibabe (Agerrekua), Rosarito Madinabeitia (Xeberiren lehengusina), atzealdean Patxi Erostarbe (Xeberiren anae zaharrena). Xeberi Erostarbe agertu da behin baino gehiagotan. Bera Araotz Urti Garaikoa zen izatez. Agerrera ezkondu zen.

Haizgaiñeko baserria, Araazta, Matildek kontatua

Benittok hau esan zigun; “*Haixgáin Araotz Urti zuan*”. Haizgaineko baserriaz ari zen, “*Araazta*” esaten diotenaz.

Tremendako edurtia eguen, eta etxia zan ha Haizgaiña, pareta mehe-mehiak euken, eta ganauak alboko itxabolan. Eta haik Monrrauera jo euen telefonua...

Ezin euen urten eurak etxetik, etxien pareta barruen garrangaak eukein, umerariaz; ganauak gosiak akabauten... Eta batzun-batzuk igoteko.

Lau-bostek ero, igo euen. Aldeko Euxebio, gure Nikolas, Goittiko JoxeTxiki, Pópen Joxemari... zeozer jana erutera.

Haizgaiñeko Felixek-eta, behi bat eta txahal bat hartu, gosiak akabauten egozenak han, eta behera, edurrakin.

Gu begira, Goittikotik.

Eta aillau zien aldekora, Emíemenera, morraza baten aillau zien.

Han ezin zekien bizi.

Lo egitten euen lekuen egitten xaten, pareta barrutik, garrangia. Orduen ez eguen kalefaziñorik.

(Txapelen Matilde)

Haizgaiñeko kontuak, Otal Txikiñeko ahizpek kontatua

Haizgaiñien... Inddarretxia-ero zan.

Eta han umeen bat-ero jaixo biher zanian... Eta gure itxetik ikusi egitten zan Haizgain bea, etxia ez baiña... Han tontortxo batetik izaria ipintten euen, ba umia ya jaixoteko eguela, eta juateko gure ama ero... Señalia.

Felix eta horrein ama zan gure itxekua, aitten arrebía, Otala Txikiñeko alabía, hara ezkondata.

Zazpi-ero behintzet bai (umeak Haizgaiñen).

Gaiñera solteria zan gure aitten arrebía, eta alargun batekin ezkondu zan. Alargun harek be euken bi ume. Eta ba, juntau zien alargun harenak eta gero eurek euki zittuenak.

Tia zan koziñeria oso ona. Eta asteburuen-eta jentia egoten zan han. Urrusularrak Haizgaiñera, bueno...

Igoten euen Haizgaiñera. Soiñua be egoten zan. Eta jentia dantzan, eta...

Araozdik be faten zien.

Jente asko pasauten zan handik.

Neguen egitten eben edur haundixak. Eta eurek eukein ganauak. Baiña bearrak

eukein Uesteiko itxabola baten.

*Eta orduen geratu zien ganauendako bear barik. Orduen auzua dana juntau zan,
eta danak sendorrakin, ekarri osten ganauai bearra.*

*Haizgaiñera faten giñan tiaana... Txarrixa hiltten zanien odolostiak eruetera.
Eta neri emuten nostain bihorrak billurra (Juanitak esanda).*

Behirik ez (Haizgaiñen), baiña bihorrak egoten zien asko.

(Otal Txikiñeko ahizpak)

Panpiñak

Muñekuak etxien egindakuak...

*Gurien arrebak be egitten txuain. Batzuk egogixaguak zittuan eta beste batzuk...
Baiña bai, egitten xuain. Barruen trapuak-ero ifintten txain, eta gero begixak-eta
pinttau eta zea politta emuten txain.*

(Benitto, Ojala Haundikua)

Emienera ezkondu zen Miren Uriarte eta bere anaia Pedro.

Hala ere, argazkian dauden modukorik ez zutela etxean egiten esan digu Benittok.

Bittoinak:

Muñekotxuak tio Felixek itte'skun guri.

*Amandriai buruko pañuelua harrapo... Demanda egingo oskun, baiña hareaz
soiñekotxua eta zea.*

*Joxepa Elkorobarrutia
Lazkano, Mielena.
Meningitisak jota hil
zen, 5 urte ingururekin
(Lurdesen azalpenak)*

Sekula geuk muñekarik ez geuken, aurretik, geu umetxuak gitzanien.

Eta gero, tio Felix egon zan operauta, berrogei urte inguruen ero, itxera etorritta.

Lanien Madrillen be ibilitta. Eta harek erropiaaz, hola burutxua egin, eta jantzi eta holaxe batu-batu egindda...

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Anbotoko señoia, Beittiko Rosariok kontatua

Beittiko Rosario eta Gerneta Etxebarriko Bittoina dira, guk ezagutzen ditugun azken oñatiarrak (biak araoztarrak) esaten dutenak euren begiz ikusi zutela Anbotoko Señoia, (haren argitasuna, zehatzago esateko).

Horregatik esan dezakegu; señoia bizi da!!

Istoria hauek errespetuz hartzen ditugu. Ez txorakeria moduan. Sinismen hauek baserriko bizimoduan behin eta berriz agertzen dira. Munduaren azalpenaren parte izan dira zientziak/arraizionalismoak Mendebaldeko buruak bereganatu dituen arte.

Hari luze baten azkenengo muturrak dira.

Ze esaten zen Anbotoko señoiaz galdetu diogu Rosariori:

Batien Anboton egoten zala, urte baten, eta bestien Aloñan, enda ba hor ibiltten zala...

Eta egun baten tokau xaten gauza bat ikustea, eta ba, nik ez dakitt ha zan, ero ez zan...

Ba, nik ikusi neben gere etxia baiño beheraa... Ni ninddoien behixak eruetera zelaira, eta...

Akordauten naizen baikotzien...

Han pasauten naizenien beti akordauten xat...

Eta ni billurrez, neskatillia, ez dakitt zenbat urte, hamairu-hamalau bat? Makurtuta egon nintzan han, beai begira, ze ete zan. Porke idearik be ez neuken.

Agertu zan Santakurtz aldetik, goittik behera, eta baju, e! Baju-baju, Aloña aldera ezkutau zan. Gehixaa, ba ezebez...

Zelakoa zen argi hori?

Zelakua zan? Ba, suen koloria euken, su-koloria. Eta aurretik goora xoién.

Eta euken bastante luzia (segidia)... Nik esaten neben gonaak izango ziela haik!

Rosario Bolinaga, Beittikua, illobekin, Marixol Bolinaga eta Joxeangel Bolinaga.

Ez dakitt ze izango zan, baiña ni iñori esaten ez naiz ibilli.

Eske jentiaak barre egingo eben...

Etxien kontau neben zela ikusi neben... Hor akabau zan eta yasta.

Baiña nik betik goguen euki dot hori, e!

Eta oin be, paraje hartara fan ezkerro, nik uste dot metruak eta dana (señalauko) nittukiela.

Haik zela ez euen ezer ikusi, ba haik ez ekixen nik zer ikusi neben.

Baiña nik zela ikusi neben, ba ni sustauta geratu nintzan han. Nik billurra sentiu neben momentu baten.

Esate'tzut, holaxe makurtuta, akordauten naiz ondiok.

Norantz joan zen?

Aloña aldera egin eben. Gaiñera zaratia etaraten eben, zarata bat... Zer zan? Ez dakitt.

Anbotoko Señoria existiuten zala entzunda nengun. Eta ha izango zala, eta ba orduen barre in'stain (etxean) eta ba hortan geratu zan.

Zer zan? Ba, nik ezin neike esan, Anbotoko Señoria zan ero nungua zan, zeozer bazala. Baiña, e, hain zaratia etaraten eben, hola fuuuu...

Zuek esan dozuena, haiz-barruen zaratia egoten dala, antzerako zeozer izango zan ha, ha zaratia. Eta ni geldi-geldi, makurtuta. Billurketakua zan, e!

(Rosario, Beittikua)

Anbotoko señoia, Bittoinak kontatua

Sorgiñak... Lenaa siñistu egitten zien.

Anbotoko señoia... Gu souen gabitzela, argittasun bat agertu xakun, Andarto aldetik honutz.

Gu souen gabitzela, artajorran gabitzela, hor Andarto aldetik, holaxe argittasun bat, eta: "Han zea, sorgiña. Baxaton Anbotoko Señoia!"

Danok ikusi geben, e!

Holaxe, hoi danoi pasau, eta Aloñaraiño fan zan. Eta: "Guazen hemendik itxera!"

Eta fan gitzan itxera. Eta haa be, ba, Anbotoko Señoia zala pentzau geben. Ikusi gebelakotan geldittu gitzan, baiña ez dakigu ikusi geben ala ez.

Gu gitzan Paula, Maria eta Joxepa eta neu. Eta ama artien...

Gu itxera danok sustauta etorri gitzan, ze izango ete zan. Guk danok ikusi geben argittasun bat. Ez dakitt ze izango zan.

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Beittiko kontuak, Rosariok kontatua

Aittajuna... Justo-justo akordauten naiz, badakitzu zekin? Lenaa hilddakuai kajak egitten xaten etxien. Enda Araotz Urti Goittiko Pedró-Haundi esaten otzain gizon batek egin eben (kajia)... Enda hoi piñuen usaiñoi izaten da ba? Ni onddiok be ezkiñaan baten hoi usaiñoi hartzen badot, akordauten xat haaxe, ha kajiak euken usaiña.

Piñuak botaten dan (duen) zeoi. Eta ni txikiña, nik ez dakitt zenbat urte eukiko nittun, ni ez naiz zea egitten, baiña...

Gure aittajunak Zubia eukiko eben (apelidua).

Gure ama geratu zan hemezortzi urtekin alargun. Eta gero, zenbat urtera ez dakitt, aitta... andria hil xakon eta semealabakin geratu zan eta... Arkarazon bizi zan, eta gero bixak ezkondu zien eta... Lengo gizonena, iñobe, e (amaren lehengo gizonarena).

Hil asko egin xakon.

Eta gero ezkondu zien eta gu.

Gure ama zan Melitona Zubia. Aitta zan Anastasio Bolinaga.

Gure aitta etorri zan, eta euken semealabak. Ezkondu aurretik hil xakon mutilla, eta gero alaba bat. Eta alabia gurekin batera.

Ni ez naiz akordauten asko zeatik ni, illobak ixa nere erarekuak, bizi dienak.

Aittak euken alabia eta ha ezkondu zan Vittorixara.

Eta gero gure amak, badakitzu asko hil xakon, eta lenaa zela zan... adotau zittun bi, neska bat eta mutil bat. Anaia, nere anae ordekoa, Angel Etxeberria. Ha zan nere anae ordekoa.

Gero ahizpa bixak ezkondu zien bi anaekin, Marietakuakin.

(Rosario, Beittikua)

Elizondora bidea, Rosariok kontatua

Elizondora joateko ze bide zegoen?

Holako senda bat (zegoen). Lenaa ez zan kotxerik, eta senda estu-estu bat. Eta handik faaten ziñan, eta gero Andramaixa esaten xauna (dioguna).

Han garai baten ermittia ero... Han goixen onddiok harrixak-eta han egongo dira. Eta haetxen azpitxotik, gero atzera goittik behera Mantxuenera, taberna aurrekaldera urteten eben.

Han nik pasau dotenik billurrik haundixena, goittik behera banoia eta kriston... Euzkixa hartzen, bi sugatzar, hola muga azpixon! Bal-baltzak! Ai Dios!. Billur bat!

Ha suga-lekua da.

Gero beheko biria. Beti lokatzaia egoten zana. Oin kotxiak-eta ibillten dien lekuen, han lokatzaia egoten zan, eta goittik, jeneralien, ibiltten giñan gu.

(Rosario, Beittikua)

Joxe Txiki istorioak

Zela egiten zuen berba Joxe-Txikik?

Atxálbatar... hil zanien be bai, e!

Ha hemengo euskeran ez zuan sartu. Zailla dok itxuria araoztarren euskeria.

(Juanito, Goittikua)

Joxe Txiki ez zuan hola gauza tristiak esaten ebena. Oso gizon alegeria zuan.

(Benitto, Otała Haundikua)

“Gurien ez xak neurriko gizonik”, esaten eben harek. “Ni Joxé-Txiki eta gure aitta Pedró-Haundi” (etxeko aita). Pedro altua zuan, izan-be!

Agura diabru bat zuan. Istorixak esango nostakek... Ikustekuak txakok...

(Benitto, Otała Haundikua)

Joxe-Txikiren semea, Matildek kontatua

Joxe Txikiren seme bat kanalean hil zen?

Bai, guaz (gugaz) jolasen ebillen ha umia.

Gu baiño apur bat gaztetxuagua zan. Geontzen ateetan, han larrain onduen jolasen. Askotan ibillten gitzan.

Eta aittajunak esa'skun, ume horren aittajunak esa'skun: "Han beheko zelaixen dazen ganauak ekarri".

Gu zaharrenok danok bajau gitzen behera, behixakana. Eta umia ondorien. Baiña gu ez gitzan akordau ondorien etorrena.

Bajau gitzen Goittiko Juanito, Tomas eta neu.

Abergia eguen erropak garbiketako. Eta itxuria hara fan zan, eta han entretiñau-ero egin zan, eta... Gero umia falta, eta umia falta, eta umia falta...

Hak hiru bat urte ero hola euken, hak umiak.

Danai preguntien, bazter danetan begira... Eta iñun ez zan agiri. Eta amandriak, amen ahizpiak, gutako tia, negarrez: "Umiorrek ze bire hartu'sku! Baiña ze bire hartu'sku!"

Ez gekixen nun zan.

Kanala eguen bete-bete. Eta atzenien hotz egin (hots egin) euen Monrrauera, Union Zerrajerara, kanala zertzeko, bajauteko...

Bajauten ez dakitt zenbat ordu biher izan euen...

Eta sartu zien Pópen Joxemari, eta gure Nikolas, eta bere aitta, Joxe Txiki...

Eta Joxe Txikik topau eben.

Ha txikiña zan, eta nire anaia-eta haundixak, altuak Popen Joxemari-eta... Eta Joxioi, illunetan, makillakin, eta: "Hemen nun daguen!"...

Besuetan ekarri euen. Hazitta, puztuta.

Aberga onduen, pitxarrakin hartzen zan ura, zulotxo bat eguen. Hara jausi zan itxuria, zeatik aberga hortara hak umiak ezin zekien igo, umia zan-eta!

Nik euko nittun bost bat urte ero, sei bat urte ero.

Eta gero jaixo zan umioi, eta jarri otzain izena Jabier...

...Hara faten giñan iratara, behixendako azpizak egitteko... Aittakin faten nintzan, Luelara faten gitzan.

Eta Andráana, hori San Juan Artixa aldera, Lurgorritatik aurrera...

Han egun dana pasauten geben. Goizien ogi apur bat eta bazkaixa zeozer hartu, eta goizien fan eta illunkaran bueltau.

Goittikuak be hara faten zien.

Eta Goittiko Jabier hil zanien be, Lurgorritatik behera etozen.

Eta argixak ikusi zittun mutikuorren amak (hura ere iratara joana). Eta: "Gurien zeozer pasauten da, argixak daz. Gurien noberareen bat da (dago)".

Eta aillau zien, eta mutikua falta.

(Txapelen Matilde)

Gerneta auzunea

Gerneta Etxebarri, Gerneta Erdiketxia (erdiko etxea) eta Gerneta Handiketxia (Handiko etxea). Horiek osatzen dute Gerneta.

Interesgarria da “*etxeak*” zirela, ez “*baserriak*”.

Gerneta mendian dago, altu. Ondoan “Mariuntz” dauka, gain bat. Izenari misteriotsu antza hartzen diot, baina ez dakit ze esanahi duen.

Gerneta abizen moduan ez dugu topatu.

Tomas Igartuak esan digunaren arabera, dokumentu zaharretan “*Gernieta*” agertzen da normalean eta “*Gerniaeta*” ere agertu da.

1559an *Gerniaeta*.

Ez dakit bere esanahia zein den.

Gernetatik Elizondora bidea, Bittoinak kontatua

Bidea Gernetatik behera nola zen lehen?

Elizondora bajautekua? Ba, gure zeatik, gure itxetik behera, lenengo estráia. Gero Otáko, gero Bidékurtzeta, Otáko-Zabala, Malgórra, eta Ugáan. Eta Jausóo. Jausóotik be faaten gitzan, eta Ugáanetik be bai.

Jausóotik sendatxo bat, puska bat lentxuua harrapoten zan mezatara-eta faateko, Jausóotik... Eta gero, etorri Ugáanetik jentiaaz batera.

Zenbat denbora zegoen hemendik (Gernetatik) oinez?

Hemendik oiñez hogeí miñutu, bixkor fanda. Orduerdi bat behintzet bai.

Norbait hiltzen zenean zein zen bidea?

Bire hortixe fan biher zan. Bidekurtzetan itxain egin biher izaten zan. Eta gero Antázuko Estráia, hori étzut esan? Antázuko Estráia zan, oin beste bire bat da (dago) egindda... Eta Antázuko Estráatik behera faaten zan.

Gero Malgórra, eta gero ba Ugaan eta Jausoo.

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Gerneta Etxebarri, Bittoinak kontatua

*Meltxor Urkia, Bittoinaren
gizona, Uestiko Beheko
Etxekua.*

Nere gizona be Uésteikua...

Eta Arrúeko erromarara, ixa-ixa elizara aillauen, eta gu Otákomañon behera.

Gu berandutxuaa, justu-justuen aillau. Eta handik beiketa'skula guri!

“Zuek Otakomañon behera eta gu Arrúeko erromaran” (esaten ziola).

Haik goiz ibiltzalliak (ziren)...

...Arrueko erromaria, Txoméen itxia baiño apurtxo bat eliza aldetxora. Beti izan da hori Arrueko erromaria.

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Tio Felix, Bittoinak kontatua

Guri tio Felixek esate'skun, horko ahizpia, gure amandria eta tia Justa, buruko pañuelua hola lotuta, kaletik etorten zienien, ezta? Eta Justa berriz, moñua-eta atzekaldera lotuta. Eta Tio Felix, guriak, esate'skun: "Beittu in (egin, ezan) horreiri, vino ransio emute'stein Kornelionien apurtxo bat, han errekaue eginnda. Horreik gaur barriketia ugari xabiñai. Horreik pañuelua ez xakonai gaur normal ifñitta!".

Bixak ha karu eguen eta bestia merke eguen eta bestia ez dakitt zer, eta nik hartu dot ez dakitt zer eta... Ahizpak badakitzu, holoko barriketan, eta...

Tio Felix zan Fedérimon, hemengo aittajunen anae gaztiena. Eta gútako, ba haren anae gaztiena ba géuaz (geugaz) tratua euki eben eta...

Felix Goitia. Federico be Goitia. Bi amenak zien. Úntzutzu Txikiñeko semia horra itxera (aldekoa), eta hona be semia, etorri zien. Bai. Gero hona etorri zanak, hau etxiau egin egin eben...

Horreik Naparruen eta zeien hargin lanien ibilli zien, eta hantxe irabazittako diruaaz... Errementeriko etxia, Errementerin be beste Goitia bat, horrein anaia... Eta Errementeriko Baxiliok, gérokuak, esaten eben, hau etxiau eta Errementerikua igual-igual eginnda daazela.

Txarrixa hiltten zanien-eta odolostiak erueten xakon parientiairi. Eta neu eruenda na Errementerira odolostiak. Lurgórrittara be bai, e!

Úntzutzu Txikiñekuak, Goitia zien horreik be, handik etorritakuak, horkua eta hemengua, eta hara be bai, zeak, odolostiak hartu eta...

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Gerneta Etxebarriko kontuak (1), Bittoinak kontatua

Gernetan zenbat familia zeuden?

Hemen bertan hiru itxe. Eta ba hiru zea, hiru famelixa... Amandria eta aittajuna eta horreik danok hemen egonda, eta beste tiaan bat be igual bai eta, ba, baikotzetan zortzi ero, hamar igual. Gu zortzi anaiarreba giñan eta aldekuak hamar eta...

Elkar ezagutzen zenuten?

Bai, bai, ezautu t'ordun gaiñera oso lagun egitten zan (lagun egin, lagundu), zerbait falta danien ero, "kafia gastau xaku eta badakotzue zuek?". Eta gero, ba, atzera ordía erun, gero atzera kalera bueltia egin eta etorritakun, zeatu...

...Eta artien, gerra-denporan, kafia, ni akordauten naiz, garixa tostau, txikoria ekarri... Baiña garixa. Kafe-ordien garixaaz zea egin, haaxe tostau apur bat eta beaaz egin kafia.

Eta artien be bapez baiño gehixaa.

Ardiak asko egon dira hemen?

Bai, pastore asko egin dou hemen, e. Ene, hoixe!

Berrogeta hamarretik hirurogeira bittarte, eukitten gittun ardixak. Lau behi, eta txahalak hareiñak, astua eta bi txarri.

Horreik eta oilluak, errekonduen, oilluak urrintxuua, bestela soora garixa jaatera-eta faten zien, eta hondatu egitten euen. Eta urrin eukitten gittun, errekonduen. Errekia Andártotik behera datorrena.

Piztixak etortzen ziren?

Bai, ezkiña danak zerrauta euki biher.

Eta gabien, illunkaran, oilluak urteteko atiak eukitten eben zulo bat, holoko zulotxo bat, eta ha zerrau egin biher illunkaran. Eta goizien atzera ereittera.

Gabien zerrautera neskaillaan bat. Eta goizien ereittera beste bat. Eta arrautzak batu eta arrautzak karri.

Eta arrautzak be etxien kontuz jan, saltzeko zien-eta. Olixo apurtxo bat eta azukarra eta erosteko.

Plazan egoten gitzan arrautzakin, Txarriunak-eta be asko hartze'skuen, pittin bat merketxuua, baiña hartzen zittun. Horreik tabernia nola eukein, biher arrautzak-eta.

Arrautzak ondo iristen ziren Araozdik kalera?

Bai, bai, otzaran ifiñitta ondo. Beartxo batzugin ifiñitta zeakin eta ondo ifiñitta. Hor dakou goixen oin ez dakitt zenbat urteko otzaria... Nire amandriak-eta ebaalittakua, nere kuartoko zea gaiñien daa, otzara balztxo bat.

Beste batzuk be ebaalten gittun, e!

Bearra jarri eta danairi eutzi itte'sten hak, apurtu éztiezen (ez diezen, ez daitezen).

Baserrixa erre zan hor (Gerneta Erdiketxia). Eta honeik hutzaatik geldittu zien... Paretia zeatu zan, arrelau biher izan geben hau. Pegante egozen hirurak...

Ni alaba gaztienan estauan nenguen bost hillabeteaz. Tripan neuken ha artien. Eta honeik, tiak Lurgórrittakuak erun egin zittun, hiru mutikuak hara.

Eta gero gabien jentia hemen egon zan zain, gehixaa hartuko ete eben ero.

Hor posaeria daa, eta ura bota eta behintzet puska bat errendiu euen.

Eta zaharrok danok hemen zain.

Eta mutikuok hara erun zittuen, honeik (semea-eta).

Euken harrixak jarritta erdixen, ez daixen juntau, erretia tokauta be (erdiko horma, medialinea).

Orduen diaar egitten zan.

Ni Otakomahora fan nintzan tontorrera, eta nik hortik egin neben (diaar egin).

Honeik (aldekoek) euren itxe-ostetik diaar...

Eta jentia segiraan torri zan, pozalakin eta zeakin. Eta ura karriu, eta bota eta holaxe salbau...

Posaera beti ezautu duzu hor?

Bai, beti, umetatik... Hor lenaa, behixen uztarrixa egitteko, paguen zea ekarten zan, páguen tronkúa, tronko lisua, eta gero euki egitten zan urtebetien-ero uretan, uztarrixa egitteko.

Eta etorten zan uztárrigiña. Uztarrigiñak egitten zittun uztarrixak...

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Astopikuak Erregenetan, Bittoinak kontatua

Ahizpa zaharrenari Erregen egunien... Ahizpa zaharrena ba hola gogor samarra zan. Bea beste danoi irakusten. Guk danok baiño gehixaa ekixen-eta.

Eta bigarren ahizpia umiltxuagua, eta Erregenetan ifiñi otzan tio Félixorrek, astópikuak zaharrenari. Ha dintzaillatxua nola zan...

Astopikua, astuen kaka. Astopikua esaten xako bolontxo-bolontxo egitten dalako (dauelako) kaka...

Hari ifiñi astopikuak, eta dirutxua ba, errieltsoon bat ero, txakur-haundin bat ero, ez dakitt ze izango zan baiña, bigarrenari ifiñi otzan hori.

Eta ahizpa zaharrena goiztxuaa jai, eta beria ifiñi bestiai. Eta bigarrenena beak hartu.

Eta dirua ahizpa zaharrenendako...

Tremendako zeak itte'skun. Txistosua eta zea zan tio Félixoi. Gauza asko irakuste'skun. Konejutxo bat hartu zeien, eta beár-baltzetara...

Bear-baltza da bear biguntxo bat, ezta? Konejutxua paparrian hartuta hiru-lau neskatilla.

Hara jare, eta han zea jan, bear-baltza. Eta atzera lepuan hartu eta ekarten geben bere lekura. Eta halaxe ohittuta egozen konejuak be, eta gustora konejuak be.

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Gerneta Etxebarriko kontuak (2), Bittoinak kontatua

*Demetrio Goitia
Madinagoitia. Bittoinaren
aita. Demetrioren ama
Maiñakoa zen.*

Aitta zan Gérnetakua. Baiña Errótabarriko hori nola zan kontratistia, ba haren llobia zan nire aitta. Eta nire aitta kontratista ibilli zan.

Eta guk egin geben gero amaaz alabok baserrixa ebali. Eta gero, seme bat, hirugarrena semia zan, baiña ha be aittai lagunketara...

Eta emakumiak ebali geben hau baserrixau, emakumiak ebali geben.

Ama zan Boliñokua, Mañatik aurreratxuaa, hor behien. Hortxe errékunduen (erreka ondoan).

Errotia eukein, Boliño horreatik izango zan.

Apellidua euen Larrañaga. Eta badakitzu zeatik? Aizpurutxotik etorri, eta hemen arotzerixan ibilli, eta gero, ba, Boliñora ezkondu.

Nobixia hemengua topauko eben! Apellidua Aizpurutxokua da, Larrañaga, hortik behera asko daa, nahiz Bergara, nahiz Aizpurutxo... pariente asko dakot horkuak.

Amen aitta eta anaia eta haren llobak eta... oso persona zea'tzien (zerak ziran) gaiñera, e, oso sinpatikuak, barre eraittekuak.

Hamendi astakumia eruen euen, eta gu hango fiestetan, fan gitzan bixittautera, geu hara konbidau...

Eta astuaaz sukalderaiño, bea gaiñien dala!. "Famelixia bixittautera gatoz! Hau desiauten daa zuek ikusteko!" esan-eta.

Beti barre eraittekuak, e, oso persona ona'tzien! (onak ziran)

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Aittajuna ezagutu zenuen, Boliñokua?

Bai, aittajuna be ezautu egin neben, Joxé-Manuel...

Hemengo aittajuna zan Fedérik, Goitia. Federikon andria zan Maria, izatez Mañakua, Maria Madinagoitia...

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Kontakizuna, Bittoinak kontatua

Behin buru oso onekua ez zan bat, lagunakin faten zan mezetara, eta lagunketako ez egozen iñor, eta: “Hik egin bestiak egitten dauena”, eta: “Bai, egingo dot nik bestiak egitten dauena”.

Eta aillau zan elizako atera, eta urr-bedeinkatua... Eta han eskua sartu eta áittien egin biher. Eta zopa dana janda ikusi eben.

Eta gero abariak errebentzia egitten ebenien, hola jaso egin biher izaten xakun (zitzaion), monagilluak. Eta monagilluak jaso otzanien abariai, aurreko andriai beak, jaso (soiñekoa). Eta gero andriak “bla!” belarrondokua. Eta beak atzekuai “bla!” belarrondokua. Holaxe.

Gero: “Zela arrelau haiz ba?”. Eta: “Ondo. Zopa dana janda, baiña bestiak egin ttunak egin ttut nik”.

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Fermin Urkia, bertsolaria, Bittoinak kontatua

Pastoreak mendian eta

gu nekazaritzan

nola bizi guztian

kanpuan gabiltzan

berez ikasten degu

pronostikogintzan

Hori zan, Uesteiko, nere gizonen aittak-eta kantau eta niri geldittu xaten betiko barruen.

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Fermin Urkia zuan Uesteiko aittajuna eta Graxianokin Zelaizabalen, han xak zubi bat. Eta han zubi gaiñetik kantau xuain.

Txirritakin egindda xaguan bersuetan, Atxabaltan.

Albokia joten eben.

(Joxeanjel, Gerneta Etxebarrikua)

Fermin Urkiak alboka bat zeukan; hura jo, bertsoak bota, horrela ibiltzen zela esan digu Joxeanjelek. Alboka hori kontserbatzen da oraindik!

Arantzazukuak eruenda.

Eta handixe bersua botaten eta gu behien entzuten. Eta ordutik... Gaur ixaixa ahaztu xaten baiña, betiko ikesi neben.

Nik ointxe be Napar egoia da, haik beletakin. Bestela lainua nora doien, denporiai igarri egitten xaat. Frantzi Iparra, ero zea, ero nortia, ero zea, Napar egoia ala Gaztel-egoia.

Oin postiek eurek zeaketan daue.

Horreatik “pastoriak mendian eta gu nekazaritzan, nola bizi guztian kanpuan gabiltzan, berez ikasten degu pronostikogintzan”, ze denpora egingo dan (dauen).

Haik danak ekixen (aitajunak), nundi haizia datorren, eurixa egingo dan ala ez (dauen).

Oin geuk be igarri egitten xau.

Haize hotza eta izotza datorrenien Frantzi Iparra. Pittin bat horrutzaatxua Norte-haizia.

Norte-haizia be eurixa egittekua.

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Joxeangelek Goienan, Ferminen albokia

Joxeangelek hau atera zuen Goienan:

“Alboka. Izena arabieratik dator: al-buk (tronpeta) hitzetik. Zaila da jakitea noiz sartu zen Euskal Herrian, baina lehen dokumentuak 1443koak dira. Ugaztegin ere jotzen zuten; hemen Fermin Urkia gure aitajaunarena. Ugaztegiarrek gaita deitzen zioten. Gaitaren antzeko soinua du eta, gaitan bezala, soinua ez da eteten. Albokak, baina, ez du aire-erreserba gordetzeko zakurik edo poltsarik. Arnasketaren teknika ikasteko, urez betetako edalontzi batean lasto bat sartu eta burbuilak ateratzeari utzi gabe putz egin behar da. Fermin izan zen Ugaztegiko azken albokaria, baina aurretik gehiago ere izan ziren, hiru anaia Altubetarrei, (Los hermanos gaiteros, gaztelaniaz) deitzen zieten arabarrek. Ugaztegitik Arabara joaten ziren soroan lan egitera. Ez ziren oharkabea pasa, nahikoa bihurriak izan behar zuten”.

Hauze zen Ferminen albokia.

Animaak (1), Bittoinak kontatua

Animarik ikusi ez dot egin sekula. Egongo dala...

*Zea batek guri kontaute'skun... Joxe Txiki esaten gotzan, gerera bear-ebatera...
(hau ez da Goittikua, beste bat da).*

*Aitta nola kanpuen ibiltten zan, bear-ebatera gizakume bat ekarte'skun, ba
ointxe julio agosto...*

Harek arbola-ondo baten ikusi eben argittasuna.

*Argittasuna ikusi eben eta ba animaan bat izango zala... Hiru pago, illaraan, eta
egin eben harri bat hartu, eta harrik'in (harrika egin), harrik'in "tzaa!" bota eben.*

Eta jo pagua eta atzera joten dau paparrien.

*Eta pentzau ebela animia jo ebela. Eta gero abixeran fan zala, sasi guztiok
saltuen pasauta...*

Orduen argixak ikusi egitten zien.

*Hemen gure anaia zaharrena Pedro-eta fan zianien Andartora be ikusi euen
argixa.*

*Eta ba animaan bat izango ete zan. Baiña ba, gero eurek ondora orduko ezkutau
egin xatela. Holoko istorixaak egoten zien asko, e!*

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Animen usaina entzun, Gernetako Bittoinak kontatua

Goizien bastante goiz faten gitzan mezetara.

Eta komuniua hartu biher gebenien baruik fan biher zan, gaiñera.

Lenengo egoten zan mezia bakarrik, mezatxua, eta gero meza nausixa hamabixak inguruen. Eta zaharrak, amaak eta aittaak eta horreik meza-nausittara, eta gu, beste gaztiok...

Mutillak urteten euen lenengo korutik atzekaldetik, eta han egoten zien aurrien begira; eta gu, neskak, gerotxuaa urten eta mutil guztiok guri begira, zelako pausua, ze jantzitta ete gazen, hola. Haik zain egoten zien, baiña guk urteten geben gerotxuaa.

(Gernetatik elizara, mezetara bidean) animen usaiña beti entzuten geben hemendik, olixo usain antzekotxo bat.

Eta animen usaiña esaten gotzan zala, bai, halaxe pentzau be egitten geben; hemen entzun, eta atzera beheraatxua gehitxuaa, usaintxo bat, olixo usaintxo antzekotxo bat. Animen usaiña zalakotan faaten giñan gu, animen usaiña zalakotan!

Eta zer izaten zen?

Ez dakigu, ikusi ez zan egitten, ez dakigu zeena zan.

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

*Jasota xazek e, beste leku batzuetan be (horrelako testigantzak). Neu be entzunda
nak*

(Joxeanjel, Gerneta Etxebarrikua)

Begi berdiak Otakomañon, Bittoinak kontatua

Behin begi berdiak ikusi zittuan ba? (Joxeanjelek amari)

Bai, Otákomañon, hor Otákomaño esaten xaun (diogun) tontortxuen begixak ikusi gittun, ez dakitt ardixak egozen hiru ero lau ardi. Baiña ikusi gittun begixak eta gu goittik behera mobiu gitzan atxintxika.

Eta gero ahizpa zaharrena-eta mutillaaz goora, eta ba guk sorgiñak-ero ikusi ttugula, begixak ikusi ttugula han-eta. Haik lagundu'skuen haraiño, eta lau ardi.

Iatargixen reflejua!

Mezetara ilunetan joaten zineten?

Egoten zan holako faroltxo bat, kristalezko zeatxuakin, eta kandelía erdixen.

Linternarik-eta ez eguen,

Eta bestela, ba, lastua; garixa eskukaa bat ebai eta gero lotu egitten zan, fuerte, bi lekutan ero, eta puntia ixutu, eta haxe ixututa faten giñan, harek egitten eben argi...

Erozein, igual etxia zuriketara etorritakua ero berandutxo eginddakua ero, hari lastua halaxe preparauta emuten xakon...

Garixa joten zanien, dana zatittu egitten zan; lastua esaten xakon, garixen kirtena.

Baiña aurretik muturra bakarrik zeaketan zan, ixoten zan, gari-alia kendu eta bestia hola geldiketan zan, eta gero haxe hiru ero lau lekutan fuerte lotu ezkerro, iraun egitten eben gehixaa...

Fiestatik be illunetan askotan etorten gitzan, e, erdi-billurrez neskaillak. Eta mutillak be bai, lagunketara, mutillak lagunketara etorri eta ba, mutillak gogortxuaua'tzien (gogortxuaguak ziran), gutxiaa billurketan zien. Eta neskia horraiño ingururaiño ekarri, eta gero eurak goittik behera.

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Baso urrezkua, Bittoinak kontatua

Lenaa iturrira fan uretara... hemen iturrixa hortxe laister daa, hortik horruz.

Txorruen orduen urik be aurretik (ez zegoen)... Gero deposittuek egin zittuen gure aittak-eta eta gero bageuken urtxua, lapikuendako eta.

Baiña eraateko-eta beti iturritti ekarten geben. Eta iturrira fan eta iturrixen baso urrezkua ikusi euen.

*Bittoinarekin,
egin dizkiogun
hainbeste
elkarrizketatako
batean, bere
billoba Eneko
Lezetarekin.*

*Eta han behien daa Emáldixa, behien, dana zelaixa, Emaldixa esaten xako.
Emaldixa garixa-eta emuten dana (dauena), ero artua eta emuten dana (dauena).*

Emaldixa soo onairi ifintten xate izena.

*Eta Emaldixen “Aiba Mikolas, eta bengá Mikolas” dana sorgiña ikusi euela.
Han ebiltzela “Aiba Mikolas, eta bengá Mikolas”.*

*Eta beak ura hartu, “basua hemen daguen ezkeró, hemendi erango xuat”,
urrezkotik.*

*Eta hasi da ura eraaten, baso urrezkotik, eta eraaterakuen “Jesus!”, hori
kostunbrioi euki, eta Jesus esan dau eta sorgin danak ezkutau eta baso-urrezkua
beretako.*

Hori be istorixia, e!

Hori lenaako amandriak-eta guri kontautakua.

Baso urrezkua beretako geldittu xatela azkenien.

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Jausoro auzounea

Jausororen jatorria:

jaun soro>jausoro

Beste baserri bat Jauregikua da Araotzen, desagertuta dago.

jaun (t)egi>jauregi

Txantonen Pedro (Uriarte) eta bere andrea Klotilde Biguri, Forondakua. Araotzen euskaraz ikasi eta beti egin zuen euskaraz.

Klotilde Biguri.

Ez dakiguna da “jaun”aren esanahia zein zen izen hauek jarri zirenean. Izan daiteke “maiorazko”ren antzeko zerbeit. Edo bestela “Señor” tituludun jauna. Kasu hauetan ez du ematen bigarrena denik.

Jausoro abizena agertzen da dokumentu zaharretan. *Juan de Jausoro* (1489), *Pero Miguelez de Jausoro* (1489)

Jausoro auzounean hiru baserri daude, Jausoro, Txurdiñena eta Txantonena. Jausoro Garaikuaren ondoan, itxura duenez, beste baserri bat zegoen:

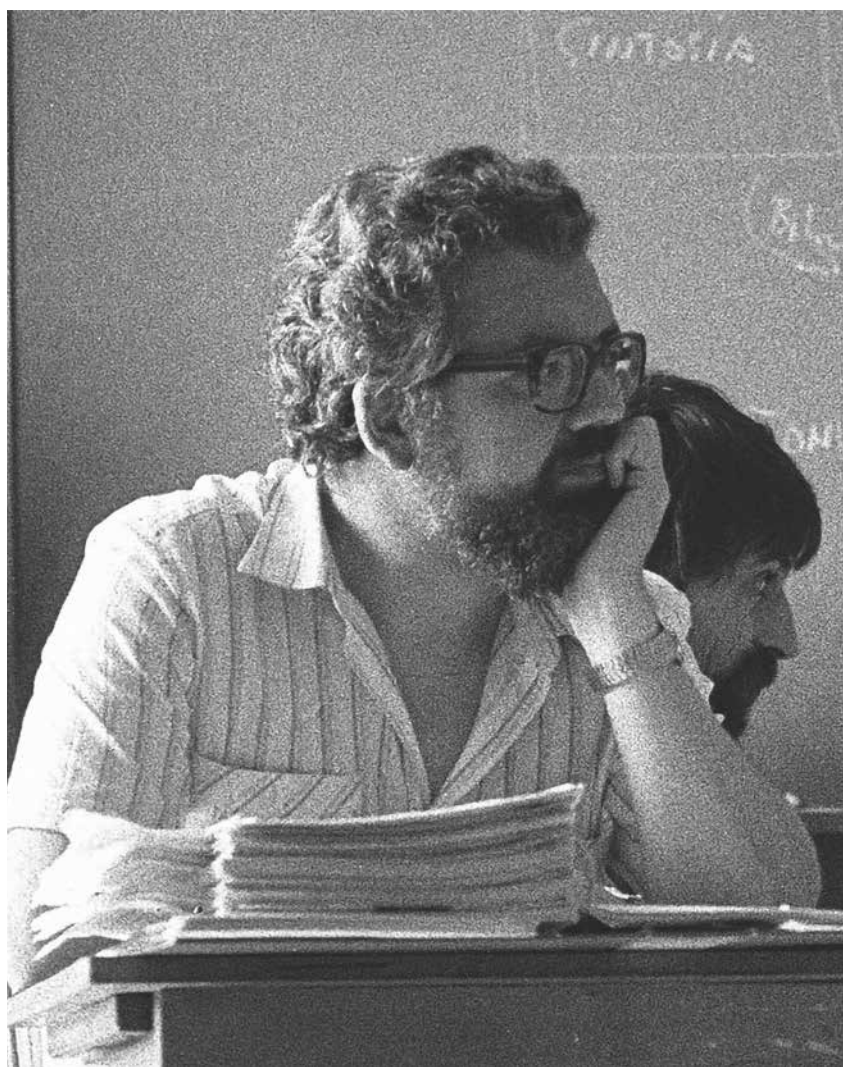
Izatez, garai baten, gure baserrixak xakuan beste borde bat, baiña iñok ez xuan ezautu ha. Nik ezautu doten jentiaak behintzet iñok ez xuan ezautu baserri (como caserio), baiña han ikusten zuan zela eguen eskiña baten sua egingddako-eta lenaako zea bat...

(Floren, Jausoro Garaikua)

Jausoro Garaikuak, Ferminak kontatua

*Paulo
Agirrebalzategi.*

Ni geratuta nak Sanbernardo egunien...

Itxera noiela, elizonduen Paulo Agirrebaltzategi entzunda dakok? Orduantxe bautizua egin zuan... Eta zittuan aittapuntakuak Aramaixokuak.

Eta bautizorako monagillorik ez xaguan. Eta ni pasauterakuen abariak esa 'stan: "Hi, etorri hai hona kurtziai eustera!" bautizauteko zea, frairioi (fraide izango zena)...

Eta santókristua ifiñi nixuan neri begira, eta "hi, emaiok buelta horri!" abariak esa 'stan.

Eta orduantxe bautizau zuan Agirrebaltzategi, milla beratziehun eta berrogetabixen, San Bernardo egunien, agostuen hogeixen.

(Fermin, Borjena)

Jausoro Garaiko kontuak, Florenek kontatua

Nere ama Aramaixokua zuan, Kortabarria.

Nik aittajuna ez nixuan ezautu, eta nere aittak be ez xuan ezautu, zeatik nere aittak hiru urte éukela hil zuan, gazterik hil zuan.

Zer gertatu zitzaion?

Itxuria bear-ebaten, lenaa egitten zan mouen segan, eta bear-ebaten ebillela zerbaittek pikau, ez xakixat subiak ero zek, baiña zerbaittek pikau otzala eta hortik hil zala.

Orduen medikamenturik be ez zuan egongo biher dan moukorik eta Araotzen, medikua hara fateko be...

Eta itxuria, pikaduraan batekin hil zuan gure aittajuna.

Amandria ezagutu zenuen?

Ez nixuan ezautu.

Amandria hil zuan nik urtebete neukela...

Garai baten garixa ebaten zuan, eta gero burdixen, etxera erretiraüterakuen... Juliua izaten dok, gari-asuntua, juliua, berorik haundixenak!

Eta burdixa kargauten ebitzela irixak, itxuria, zeen bat, eulin bat ero, aillau

xakuan, mobiu zittuan, eta burdixak, burtiunak jo xuan petxuan, eta kitto!

Ez xakixat bertan hil zan, ero etxera ekarritta, baiña segidan behintzat.

*Euli haundi batek pikau txan irixai, eta irixa mobiu zuan, eta burtiunak, burtiun
puntiak petxuan jo xuan, amandria.*

Amandria aitten aldekua, e!

Zuen ama Aramaixokua izanda, hizkeran igartzen zitzaion?

*Bai, igarten xakuan, aramaixoar berba egitten ebela igarten xakuan. Náusittuta
be bai, e, ya araoztar egindda xaguan, baiña onddiok berba batzuk aramaixoar
egitten xuan.*

Nik mutiko denporia egin nixuan Araotzen hamazazpi urte artien...

Urrusulan kriauegon nintzuan, Erostarbe baserrixen...

*Araozko presa-barrenetik faten nintzuan. Bire horretatik fanda, lenengo-lenengo
baserrixa, Erostarbe.*

(Floren, Jausoro Garaikua)

Jausoro auzouneko
kontuak,
Florenek kontatua

Ezkerretik, Emiemen Eugeni (Ibabe), Emiemen Felix (Ibabe), Txurdiñen Dolores (Lezeta) eta Txurdiñen Felix (Lezeta).

Txurdiñenak ze apelido zuten?

Lezeta, eta bigarrena...

Horreik (Txurdiñenak) ama xakuain Murgiko Maalakua, Jeolimon ama Maalakua zuan. Apelidua banakixan, baiña ez nauk akordauten.

Txantónenak aitta Uriarte, eta ama Guridi.

Jausoro auzounean zenbat lagun zineten, hamabosten bat?

Hamabost? Hamaika geu gintzuan!

Hamaika geu, Txurdiñenien, hareik be zortzi bat bai, Txantónenien beste zazpi-zortzi bat bai...

Mordotxua!

Gu jaixo hamabi egin gintzuan, baiña nere hurrengua zana hil zuan bi hillabetekin, Mari Carmen...

Amak esaten eben bere esnia zertuta, kortauta-ero eguela, eta horreatik hil zan.

Auzounean beste umerik hil zen?

Bai, Txantonenien. Txantonenien hil zuan Jesus. Ha be bi urtekin ero hil zuan. Joxemarin hurrengua. Nik ha ezautu eta dana egin nixuan. Harek bi urte beuken, Joxemarik eta nik euko gitxuan bost-sei bat urte.

(Floren, Jausoro Garaikua)

Agerre aldeko kanpaak jo eta jo geldittu baarik; Agerre aldera kanpaa'txauzan (kanpaak xauzan) umetxua hilddakuen jotzen ebenak, eta ha geldittu baarik egoten zuan, tin-tan tin-tan, bestiak diferentiak zittuan.

Gaiñera diferentia zuan gizakumiena, emakumiena...

Agerreko kanpaia zuan mehiagua. Ez xaguan telefonorik, baiña informaziñua aillauten zuan.

Guk Gernetatik entzuten gixuan, eta “joño, gizon bat hil da” ero “andra bat hil da”, ero “umia hil da”.

(Joxeanjel, Gerneta Etxebarrikua)

Kontu batzuk, Txurdiñenekoak

Juliana Letamendi Malaatik Txurdiñenera ezkondu zen. Pedro Lezetaren arreba berriz, Txurdiñenetik Maalara ezkondu zen (Murgixa).

Julianak boldan “gizonen mouan” egiten omen zuen.

Txurdiñenak Elorto Azpikua baserritik joan ziren Txurdiñenera eta baserria erosi zuten (Lezeta). Pedro Lezetaren aitak erosi zuen baserria.

Txurdiñen baserriko seme bati, kumaan zegoela eskua jan zion zerriak. Hasieran pentsatu dugu ipuina zela, baina ematen duenez benetan gertatu zen. Aittajuna Pedroren anaiari, Felix Lezetari gertatu omen zitzaion hori umetan.

Tio Jose, esan digute Txurdiñenean, Iratiko presa egitera joan zen, Construcciones Uriarteko langile moduan. Orbaizetan Paula Azpiltxe ezagutu eta harekin ezkondu zen.

Bruno Agirrebalzategi, Florenek eta Joxeanjelek kontatua

Nere aittajunen aitta... Kandido zuan nere aittajuna, eta haren aitta Bruno Agirrebalzategi. Kontratistia zuan... Hemen bankorik-eta ez xaguan orduen, itxuria, eta claro, zeai pagauteko, obreruai dirua pagauteko, fan zuan Vittorixara, dirua etaratera, hango bankun batetik, eta bueltan datorrela, hortxe, zeien, Sáitturritik Elgeara birien, hil egin xuain.

Eta gero, inbestigauten, zela izan zan, eta hau eta bestia. Batei preguntau eta bestiai preguntau. Araban (galdetu zuten) aber ikusi euen etorten, eta tabernaan baten, Elgean-ero, sartu zala, eta hartu ebela umientzako anisa.

Itxuria, orduen, gozó-gauzia anisa izaten i zuan.

(Floren, Jausoro Garaikua)

Ricardori preguntau nitxan, eta Urrusulako bi gizonek ikusi euela Elgeako tabernan anisa erosten, umiendako anisa erosten, bolatxo batzuk.

(Joxeanjel, Gerneta Etxebarrikua)

Kurtzia xak, Sáitturritik Elgeara birien.

Gertaera hori nola dakizue?

Aittak kontauta. Aittari kontauko txan amak, gure amandriak.

Bruno zuan Urubarriko Barrenekua baserrikua, Txopekuen onduen daguena. Handik ezkondu zuan... Baiña kuriosua dok, bere arrebia ezkondu zuan Jausoroko aittakin, eta bea alabiakin, Aristegi. Bruno Agirrebalzategi fan zuan Urubarritik Jausorora.

(Floren, Jausoro Garaikua)

Aittak kontauta euken hori, baiña orduen ez nitxan jaso nungua zan, eta zein zan; beste bat be hil xuain, Otxúena... Otxúenak be tratu haundixa xakuain handikaldien (Araba aldean), eta txahala saldu ero egin xuan, eta gero tabernara fan eta dirua irakutzi egin ebela...

Hor (Arabako mendi aldean) hil xuain. Egurrezko gurutze bat xaguan, Kurtzéondo esaten txai, kurtzia ya ez xak.

(Joxeanjel, Gerneta Etxebarrikua)

Guria bai, haitz baten gaiñien, harrixakin egindda.

(Floren, Jausoro Garaikua)

Katilluitturrin, han be harri bat baxaguan (oroitarria?), aittak hil xuan semia ero semiak aitta, ez xakixat.

Harri hori ez xuat topau onddiok. Hori igual Arabakua izango zuan, baiña beste bixak Araozkuak.

(Joxeanjel, Gerneta Etxebarrikua)

Txurdiñenak, kartero lanetan

Karterua Txurdiñena izaten zan, Pedro, kojua, asto gaiñien, tripa haundi bat, beak (pixua) astuak beste igual euen, baiña Oñatittik bueltia beak egitten eben (kartak jasotera). Karterotzaia hola egitten eben... Gero semiak segiu otzan; Pedron semia zan Joólimo.

(Txapelen Matilde)

Txurdiñenak.

Ezkerretik eskumara; Florentina Lezeta, Maria Lezeta, Dolores Lezeta, Jeronimo Lezeta, Juliana Leetamendi (horien guztien ama, Murgiko Maala baserrikoa), Joxe Lezeta, Ana Lezeta, Gregorio Lezeta, Angela Lezeta (ahizpa bakarra, falta dena Bixenta Lezeta)

Txurdiñenak Iratin

Kanpora joaten ziren araoztarrak?

Kanpora hemetik oso gutxi, bakarren batzuk fango zien baiña, parte behintzat bertan... Hemen lanera-eta esaten euen horra, zeera, Naparruara, Iratira eta horra faten ziela.

(Maximo, Maña-tti Behekua)

Ezkerrekoa Araotz Urtiko Etxatxoko Benanzio Erostarbe; ondoan bere emaztea, Joxepa Aginagalde, Eskoriatzako Mendiola auzoko Txárena baserrikoa. Benanzio Nafarroako Iratiko basoetara lanera joaten zen, basomutil modura (argzkiaren atzean jartzen du 1954ko azaroak 16koa dela)

*Aittajuna, hemengua, gizonen aitta, gazte denporan egon zan hor Naparrua
aldien basuen lanien, ikezgiñen ero egurretan ero zeien, baiña bestela zeien ez.
Hamengo ama be, ba akaso Bilboraiño ero, anaia han euken, eta hareanaiño ero
fango zan, baiña ez.*

(Amparo, Mañako Azkoittin-Haundikua)

Maiña auzunea

Auzune interesgarria da Maiña. Alde batetik bere kokaguneagatik. Gaintxo batean dago. Erdi Aroko herrixkak gaintxoetan jaso ziren.

Bestetik bere izenagatik, misterioitsua da. Mairuen “Medina” gogorarazten diguna. Inork ez daki hori den jatorria edo ez.

Maximo Zumalde, azken araoztarra. Bigarren liburua osatzen ari ginela joan zaigu betiko. 2025eko irailak 10. Gogoan hartzeko eguna Araotzen. Azken araoztarra egun horretan hil zen, 2025eko irailak 10ean, Maximo Zumalde. Azken artzaina, azken araoztarra.

Arantxa, Maximoren emaztea.

Beste ezaugarri bat Madinarena eta Araotzena hau da: historiaurretik jendea bizi izan dela bertan.

Madinaren kasuan Nardakoste koban lurperatu zituzten 14 pertsona (duela 3800 urte inguru) (Paco Echevarria, Lourdes Herrasti, Angel Armendariz, “Excavación de la cueva sepulcral Nardakoste IV”).

Koba hori tontorretik Arrikruzgo kobara bidean dago, nahiko goian, Madinatik bertan.

Tentagarria izan daiteke pentsatzea orduan bizi zirenen ondorengoak direla araoztarrak, baina hori ezin dugu jakin; argiren bat genetika konparatuak eman dezake agian, ez dakit.

Baina poblazio jarraipena gorabehera, behintzat aspaldikoa da Madinako bizilekua.

Ahaztu gabe Neanderthalen aztarnak. Askok oraindik broma moduan hartzen dute, baina honezkero zabaltzen eta interesa pizten hasi da gaia. Azken urteotako indusketen emaitzek esan digute Madina peko kobazulo bat duela 50.000 urte inguruko neanderthalen bizilekua izan zela.

Zein zaharra Araotz!

Maximo Zumalde.

Mañakoak auzolanean. Ezkerretik Juan Beitia (Maña-tti Goikua), Julian Zumalde (Maña-tti Behekua), Krispin Ibabe (Garaiko Haundikua); Hilario Igartua (Garaiko Txikia, Anparoren gizona), Pedro Madinagoitia (Azpiko Haundikua) Inusensio Azkoitia (Azpiko Txikiñekua); Gregorio Zumalde (Azkoittin Haundikua), Benino Arana (Mañako Aldekua).

Mañako auzunea, leku izenen laberintoa

Ezaguna da Medina leku izena (batzuetan Madina), musulmanek erabiltzen zutena. Iberiar Penintsulako leku askok izen hori dute.

Juana Ibabe (Garaiko Haundikua) eta Gregorio Zumalde Azkoittin Haundikua. Gregorio Zumalde Zumalde Arregi Zumalde.

Daukan arazoa da “*hiriburuko auzo nagusia*” dela bere esanahia. Eta Madina “*goialdeko herrixka bat*” da.

Beste arazo bat hau da: “*Medina*” dela eta ez “*Madina*”.

Araban asko ez baina badira musulmanen garaiko leku izenak. Eta bat Araian dago. Araiatik Madina “*hurreean*” zuten, San Juan Artixatik behera.

Arkeologiak igual argitu dezake zeozer, artxiboetan zailagoa dirudi.

Beste aukera batzuk ere aztertu daitezke. Euskal hitza izatea, tartean.

Baina euskal hitza bada, zergatik agertzen da hain leku gutxitan. Guk dakigula bakarra.

Eta euskal hitza bada, zer esan nahi du?

Mitxelenak erakutsi zuen “m” hizkia ez dela jatorrizkoa euskaran. Normalean “b”ren eratorria izaten da. Horregatik posible da:

Badina>*Madina*

Hirugarren hizkia “d” izanik “bide” hitzaren bidea hartu dezakegu:

Bida + *gain* + *aga*> *bidagainaga*

Bide>bida ezaguna da euskaran (Bidaurreta)

Kontuan hartu behar da horrez gain, bustidura (ñ) ez zela Euskara Zaharraren parte.

Jarraitu dezagun:

Bidagainaga>*Midagainaga*>*Midanaga*>*Midana*>*Madina*

Nik ez dut uste Madinaren jatorria hori denik. Gainera, seguruenez, ez du Euskararen Historian aditu direnen frogarik pasako. Saiakera bat bakarrik da pentsarazteko arabieraren azalpenaz gain beste batzuk ere egon daitezkeela, tartean euskal izena izatearena.

Posible balitz ere:

1. Zergatik aldatu da, beste batzuk mantendu badira: *Bidaganeta*, *Bidegain*...

2. Zergatik ez da tarteko formarik agertzen? Posible da “aurreko aldaketak” izatea Euskararen Historiaz dakigunaren arabera? (1477rako agertzen da Madina).

3. Zein litzateke “bide” hori, erreferentzia moduan aipatzeko adinako garrantzia lukeena? Arantzazuko Santutegirik ez zen orduan... Calahorrako bidea inguru horretatik pasatzen da? Hau guztia jakin beharko litzateke.

Bada beste leku izen bat, Barinaga (Bizkaia). Izan dezake loturarik?

Uribarriko “Mariñagain” ere aztertu beharko litzateke.

Santa Marinarekin lotzea zailagoa da, bestela izenean “Santa”ren presentiza legoke; Sandailia.

Marina izena ere badago, baina pertsona izenekin forma ezberdinetan agertzen dira leku izenak (gehienetan etxe izenak direnak), eta ez dira zaharrak. Marinarena? Ez. Gainera normalean ez dira neska izenak izaten.

Hau guztia errepesatu ondoren, lehengotan jarraitzen dugu, Madina auzounearen izenaren jatorririk argitu gabe.

*Azkoittin Haundixa eta
Azkoittin Txikiña*

Madinako etxe izenak

Laberintoa da auzoune hau nola dagoen izendatuta.

Mañako etxeak hauek dira; Maña-tti Behekua (Madinabeitia Behekua), Mañatti Goikua (Madinabeitia Goikua); Azkoittin Haundixa, Azkoittin Txikiña; Azpiko Haundixa, Azpiko Txikiña; Garaiko Haundixa, Garaiko Txikiña; eta Aldekua. Lehen Garaikuak bi ziren orain dena bat da.

Mendizabalek seinalatu zuen Azkoitia eta Azpeitia liratekeela izen zaharrak.

Mendizabalek: *“Las casas primitivas serían Azkoitia y Azpeitia, que desapareció o tomó en nombre de Madinabeitia”* (Araotz, *Historia y costumbres* liburutik, 15 orrialdea)

Mendizabalek *“hartz”*, *riachuelo divisorio*, moduan azaldu zuen. Mendizabalek eman zituen Araozko auzouneen eta baserrien izenen jatorrien azalpen guztiak, edo ia guztiak okerrak dira.

Nire ustez lehen osagaia *“haitz”* litzateke.

Haitz goitia > Hazkoitia

Haitz beitia > Hazpeitia

Hala balitz, geroago beste garai batean baina aspaldi, Azkoitia/Azpeitia ahaztu eta berdina izendatzeko modu berria agertuko zen. Madinagoitia, Madinabeitia.

1555ean bi apelido haeuk: *Domingo de Azcoitia* eta *Martin de Madinabeitia*.

Juan de Madinagoitia (1520)

Hori gutxi balitz, hurrengo fase batean bi Madinabeitia agertzen dira, Madinabeitia Behekua eta Madinabeitia Goikua.

Planteamendu honek arazo batzuk ditu. Ze haitz zegoen auzounean goia eta behea bereizteko? (Azpeitia, Azkoitia). Ez dago horrelako haitzik.

Horri beste arazo bat gehitu behar zaio, dokumentu zaharretan ez dela ageri Azpeitia abizenik. Nondik atera zuen “Azpeitia”ren kontua Mendizabalek?

Posible da Azkoitiako norbait Madinara etorri eta Azkoitia izena hartzea baserriak. Bestela nola azaldu?

Madinazkoitia ere agertzen da, gutxiago. Biak bat dira, Madinazkoitia, eta Azkoitia.

Beste auzouneetan etxe izenen izendapena askoz argiago egin bazuten, nola nahastu zuten kontua hainbeste Madinari zegokionez!

Goian ezkerretik, Krispin Ibabe, Paula Ibabe, Juana Ibabe, Paulo Madinagoitia. Eserita ezkerretik, Paulo Ibabe, Segundo Ibabe eta Maria Otxoa.

Madina auzounea, Maximok eta Mirenek kontatua

Len egozen hemen beraatzi beziño. Danak ezautu nittun, eta apurka-apurka, danak behera. Beraatzi beziño ezautu nittun nik hemen ondo. Hoixe!

Itxe danetan jentia.

Itxe danetan bost-sei semealaba, eta gero aittaamaak, eta zortzi-hamar lagun itxe baikotzien.

Hirurogeta hamarren bat lagun egon egingo zien.

(Maximo, Maña-tti Behekua)

60ko hamarkadan Mañan zenbat lagun bizi ziren galdetu diogu Azpiko Txikiñeko Luix Zumalderi. Kontatu ditu eta 50-60 lagun bizi zirela esan digu.

Mañan mezia

Hau da “amandria zarra”; Luix Zumalderen amaren amandrea, Juliana Azkoaga. Bere alaba Maria Otxoa-Aizpuruaren eta honen senar Paulo Ibaberekin Mañara etorri zen Aramaixotik, Garaiko Haundikua baserrira.

91 urterekin hil zen amandre hori, Mañakua. Edade horretara iristea ez zen ohikoa. 91 bete baiño lehen, Mañan ibiltzen zen aurrera eta atzera, baiña Elizondora joateko moduan ez zegoen ya. Eta Mañan meza zelebratu zuten berarengatik. Egun horretakoa da argzki hau.

Mañan mezia.

Maiña, Bittoinak kontatua

*Juana Ibabe, Maña
Garaiko Haundikua, bere
seme Joxerekin.*

Honeik zien Madinagoitia, Azpiko Haundikuak (Maña), ba horkotxe alabia, hemen eta hor oin erreta daun itxe hortan be horkotxe alabia.

Hemengua Maria, horkua Justa, eta gero Errótabarrixen Teresa (denak Mañatik irtendakoak).

Eta hoi zeoi, Eujenion ámioi, ám'ez, amandrioi Narzisa, et'hoi zan umiak eukitteko-eta lagunketan ebena hemen.

Osába Ramon anaia, eta itxera ezkonduakua.

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Maña, Mirenek kontatua

Mañakuak... Ze barriak egin nittun, kilua gizendu nintzan...

Máñako Azpiko-Txikiñeko Paula, Donostian bizi da, hak larogei urtetik gora bastante dako...

Hor Andárton azpixen badago ba Imanolen txabolia...

Bittori Madinagoitia eta Martin Arana; Bittori Azpiko Haundikua, Tomasaren gurasuak.

Konbestaziñua etara eben hola eta, bea, e, Araozgua bai, baiña Máíñakua, e!

“Eta Máíña ez da Araotz ero?” esaten otzala llobiak eta “Máíña Araotz badon, baiña Máíñakuak beste raza bat gaittun baiña gu! Errekatikerrekara. Arántzazukuak be ez gaittun, e!”.

Hemen Jittó-auzua esaten doun mouen, han máíñarrak berézixa’tziela!

(Miren, Emiemenena)

Maña, Mariangelesek kontatua

Ni gutxien fan naizena da Máñara. Oso gutxi.

Eta onddiok ointxe dala ez dakitt zenbat denpora fan nintzan eta esan notzan Jabierreri: “Fan biher dou Mañara, eske Máñako baserrixak ez dot ezautu be egitten!”.

Bernabe Igartua eta Tomasa Arana. Tomasa Arana bertakua (Maña Garaikua) eta Bernabe Arrikruzgua.

Eta fan nintzan beste egitteko baarik Mañara. Eta egin xaten luziagua!

*Betik esaten dot, eskolia... Etorten zien Mañatik, zenbat denpora biherko euen?
Orduerdi onak!*

*Etorri beraatzittarako eskolara, hamabittan urten, Mañara, bazkaittera... Eta
Pilarrek , gure lagunak, esaten dau: “Bazkaixa maixen; eta bazkaldu eta atzera
ordubittarako eskolara”.*

Zelako bizimodua!

(Mariangeles, Elortokua)

Mañako kontuak, Amparok kontatua

Non jaio zinen?

Azkoittin Haundixien. Hor beheko baserri baten; 22 urtekin etorri nintzan.

*Sinforoso Zumalde,
Amparoren anaia.
Gerrara eraman zuten
1936an eta bertan hil zen.
Gerrako Garrak lliburuko
130. orrialdean Amparok
kontatzen du nola izan
zen.*

Kanpora gutxitan irten zara?

Óso gútxittan. Donostian egon nitzen, hiru urtien, kriara.

Ezkundu nintzanien hamabost egun Barzelonan; bueno, Barzelonan egingo gittun zortzi egun, eta beste zortzi egun zeien, beste astebete Zaragozan.

Eta gero, hurrengo, beste biaje bat, Barzelonan izan nitzen, beste lau egun-ero pasau nittun, gizonen arrebia eguen Barzelonan eta haren zeien.

Enda gero Leonen beste bi bieje ero egin ttut Leonera; gizonak euken arrebia.

Beste biajerik, neuk ez dot egin, iñora.

Desiua neuken, abionien ibilttia. Hoixe ez dot lograu, hoixe ez dot egin. Hoixe esaten neben nik, abiona aprobau biher dot, baiña ez, ez naiz aillau hortara.

Neuk beste biejerik ez dot egin.

Juliana Azkoaga. Umeak ezkerretik: Maria Luisa Zumalde, Joxe Zumalde, Jose Luis eta Maixabel Madinagoitia.

Vittorixa, bertan da (dago) bai, eta, esateko, ez dot ezauketan Vittorixa.

Donostia bai, Donostia ezauketan dot, baiña Vittorixa ez dot ezauketan. Bilbo be ez. Ez xat tokau zerik.

Eta gizonak be, berriz, ez eben hola bieje... ba, hoixe, neuk egin ttudan Barzelonakuok eta Leonguok, eta... Baiña beste hola vieje zerik ez.

Eskurziñuetara faten nintzan. Bastante egindda naa gaiñera, e, ba goizian fan eta gabian etorri. Bi aldiz ero, gaur fan eta bixar etorri be bai eta horreik bai, egin ttut.

Lurdesera bi aldiz.

Baiña bestela bieje zerik ez dot egin. Hementxe, oilluan mouen, bertan, etxe-inguruen. Ardixak zainttu eta ardixak ekarri eta ardixak eruen eta, behixak eta...

Hementxe jaixo gitzan, eta hementxe bizi eta azkena be hementxe emuteko idietan.

(Amparo, Mañako Azkoittin Haundikua)

*Nikolasa Zumalde.
Nikolasa Maña-tti
Goikotik Azkoittin
Haundira ezkondu
zen, Jose Joakin
Zumalderekin. Jose
Juakiñen aitak, Juan
Jose Zumalde Zabaletak,
hiru emazte izan zituen;
lehenengoa Maña-tti
Goikua, bigarrena
Arantzazuko Azpilletako
Arregi, eta hirugarrena
Olabarrietako
Aittapekua, Irizar.*

Ugarango auzounea

Ugaran leku izen moduan ez dugu aurkitu. Elortondo agertzen da dokumentu zaharretan.

Zumalde ere bai, berandutxoago (XVII mendean behintzat agiri da) baina aspalditik.

Guneren bat izango zen hor.

Elortondo:

Elorri ondo > Elortondo

Esanahia: Elorriak dauden lekua? Andarto ere dokumentu zaharretan Andartondo agertzen da. Ugartondo ere badago Oñatin.

Seguruenez lekuak Elortondo izena izango zuen eta gero baserriari geratu zitzaion.

Ugaran leku izena urarekin lotzen da; hasiera batean “*ur askoko harana*” dela ematen du. Baina Ugar aran ere izan daiteke. “*Ugar*” zer den zehazki ez dakit. Izen hori duten etxeak errekatik hurrean daudela, hori bai.

“*Ugar*” ohikoa da Oñatin: *Ugarte, Ugarkalde, Ugartondo*. Esanahia ez daukat argi.

Ugaran auzounekoak dira Mantxuena, Erreka Txikiña, Zumaalde, Errementerikua, Elortondo (Elorto) eta Errekondo.

Gure auzounia zan Ugaran; han daz Errékondo, Zumalde, Mantxúena, Erréka-Txiki, Errémenterikua eta Elórto, zazpi itxe.

(Mariangles Zelaia, Elortokua)

Elortokuak.

Zumaaldekuak. Txileko familia tartekoak etorri zirenean.

Ezkerretik Joxe Olalde, Mari Kruz Goitia, hurrengoa ez dakigu, eta Maritxu Olalde.

Eugeni Olalde eta bere alaba Maria Eugenia. Eugeni bigarren liburu hau prestatzen ari ginela hil da.

Elortoko amandrea, Enkarnak kontatua

Hemen eguela Elórton (esaten zuten)... Amandre bat, pipati erreten ebena, pipan erreten.

Lenaako zaharrak danak pipakin ibiltten zien. Gizonak erarekuak, danak pipan erreten euen...

Elortokuak.

Agustiñen aittak eta aittajunak be bai, neguen, edurra egitten ebenien eta, artamaskalien, akordauten naiz zela egitten zittuen (zituzten)...

Aixenak-eta be baitta, esaten xonan harek (erretzen zituztela)... Arboletan egoten zien bai, eta hori erreten euen. Horrek barruen dako áula, ustela moruen ero, azala gogorra baiña barrua...

Eske, lenaa, ez bazekixen erreten oso atzeratua ziñan, e! Enee, horreik mutikotan zenbat erreten egoten ete zien, Jainkuak jakingo dau.

(Enkarna, Txomena)

Argazkikoak, Benittok kontatua

(Ezkerretik) Hau dok Manueltxon aittajuna, Claudio, Claudio Goitia. Hau dok Elortoko Eustakio, Eustakio Zelaia, Mariangeles Zelaian aitta. Enda onduen daguena, Pedró-Haundi, Pedro Guridi, txapelakin daguena.

Neskia Errastiko Dolores, Ricardon andria uste xuat dala. Hori hospiziania dok, horren apeldua ez'tat esango. Errastira ezkondu zuan hori... Hori Urrusulatik Araotzera kriara fan zuan, Aixkorbe Goittikora, eta handik ezkondu zuan Errastikora, Errastiko Rikardo Maiztegin ezkondu zuan.

Goittikora?

Bai, Aixkorbera, gorengo itxera.

Zergatik daude hainbeste hospiziano Araotzen?

Eske, orduen, famelixan abortua eukitten bazan, xaguan ohitturia ordezkua ekartia. Oingo mouko pegarik ez zuan egongo.

Pedro-Haundi (Goittikua) asko dedikauten zuan hortan, umiak ekarten.

Fraisoro ero hortik ekarten txuain.

Hospiziano asko xaguan Araotzen! Baiña orduen, esate baterako, lenengo umia euki... eta hurrengua hil ero abortua eukitten baebe, ordezkua ekarten zuan. Nere koñatia, Justina, hola ekarritakua dok.

Claudiok ze bizimodu?

Claudio Goitia pastoria zuan. Eta gero, honeik maiorazkuak zittuan. Honeik euren, eta erre zan itxia be, ha erreterua zuan, baiña euren zuan. Hau (Claudio) Araotzen alkate be, nik neuk ezautu nixuan. Urteetan egon zuan, Claudio Goitia. Bere semia, Manúel. Ez xakixat ezautu hian hik...

Claudion andria?

Errastikua. Ricardon tia zuan honen andria.

(Benitto, Ojala Haundikua)

Ugaran, Mariangelesek kontatua

Ugaran zan oso auzo inportantia. Orduen elizaraiño ez eguen karreterarik, eta danak hamen geldiketan zien.

Jentia faten zan igual bizikletan lanera, eta bueltan hamen izten euen bizikletak, eta honi (Ugarani) esaten otzain “Madril Txiki”. Zeatik? Ba, danak hamen batzen gitzalako. Jaleo dana hamen eguen.

Ni akordauten naiz, gure aittajuna-eta, mezetara fan eta gero zela egoten zien Mantxuenien domeketan.

Akordauten naiz etorten nintzala baserri hontara, Txurdiñenera, erateko uren billa, murkuakin egunéro, negu partien egunéro etorten nintzan.

Eta uda partien faten gitzañ Zubiko iturrira.

Eta akordauten naiz Txurdiñenien egoten zala amandria, Juliána, amandre poli politta, bere pañuelo eta guzti.

Eta asko gustauten xakon kontuak kontautia sutonduen, eta bixok egoten gitzañ.

Asko akordauten naiz horrekin...

Eske guk ez geuken erateko urik. Geuken txintxiñeko ura.

(Mariangles, Elortokua)

Elortoko aitta, Mariangelesek kontatua

Nere aitta zan, egixa esateko, oso gutxi hasarraketan zana. Baiña emun dostein belarrondoko haundixena nere aittak emun dost.

Onddiok uste dot haretxen berotasuna sentiuten dotela!

Orduen amaittakua joten zan. Badakitzu zer dan amaittakua, ezta? Don don don don.

Neguen ordu bat egoten zan eta udan beste ordu bat.

Eta orduen, etxien, amaittakua joten zanian itxera fan biher zan.

Eta egun horretan, ni, itxuria, berandutxuaa... Eta nere aitta Errementerikuen onduen ikusi neben, eta jo nontan belarrondokua!

Amaittakua jo eta berandutxuaa fan nitzalako.

(Mariangeles, Elortokua)

Errekondo, Mariangelesek kontatua

Errekondo baserrixen, onddiok ikusten na, Mariajesus bizi zan.

Eukitten eben paretan bi melokotoe arbola eukitten eben...

Akordauten naiz gu zela ibiltten gitzan nundik harrapoko melokotoe horreik.

Betik zainketan ibiltten zan (ez harrapatzeko).

Oso amandre politta zan.

Akordauten naiz, ule zuri-zurixakin zela egoten zan bentanan guri begira.

(Mariangeles, Elortokua)

Pilar Zelaia, Elorto, Mariangelesek kontatua

Gure errekaue danak hola zien, Génetara...

Gernetara be bidealdixa oiñez, e! Orduen samur faten gitzan, “errekaua da (dago), eta Gernetara fan biaazu”.

*Pilar Zelaia,
Mariangelesen ahizpia.*

Orduen, gaiñera, gabaz-eta guk ez geuken billurrik.

Ba, errekauek egozen danetan, Gernetara.

Eta akordauten naiz nere ahizpia... Neri ahizpia hil xaten, hamaika urtekin; kartera ibiltten zana.

Eta ha ibiltten zan auzouna danetara kartak erueten, Gernetara, Aizkorbera, Zubira, danera erueten ibiltten zan.

Eta gutako (guretako) normala zan hori, ez eguen besterik!

Kartero aritzen zen, ordainduta?

Ez, ez, propiñaan bat igual emungo otzan Geonimok (Geonimo Lezeta, Txurdiñena). Beai gustauten xakon itxerik itxe ibilltea, eta bea bialketan euen kartaakin, eta bea pozik!

Hola ibiltten zan ha.

Leucemiakin hil zan. Sentiu eta hillebetera hil zan.

Ikusten na... Bajauten bajauten ikusten zan neskatiillia, kolore zurixa, eta bajauten bajauten, eta gaixorik eguela, eta ibilli ezin zala egin, inddarrik ez eukela, kantzau egitten zala...

Nere ahizpia, akordauten naiz onddiok, Sanelias egunien, Maña Zubittara fan, han badakitzu zela egoten zan erromerixia, eta handik itxera goiezela, esan nostan: "Kantzau egitten naiz!".

Eta juañ giñen itxera, eta kantzau egitten zala... Baiña orduen badakitzu zer? Gaixotasun danak zien bisixuak, "bisixuak euko dau".

Don-Jósemariaana eruen eta: "Hor euko dau bisixo poltzaan bat!". Eta bisixuandako tratamentua emun otzan. Baiña geru ta okerraa xoiñ, eta orduen "guazen Txamorroana".

Eta gure aittak betik esaten eben, begixak gooratu otzanien, begixak gooratu eta hola jasarri medikua, bat izan ziela. Harek segiran igarri otzan.

Eta orduen nik esaten dot, "gaurko eguna izan bazan?". Oin adelanto asko daz, baiña orduen ez eguen adelantorik.

Esa'skun Txamorroak: "Emungo-tzuet daguen gauzarik onena". Baiña keba.

Iraun eben hillabete!

Orduen danak bizkarrien erueten zien. Ahizpia zela eruen euen akordauten naiz.

Kaja zuri baten eruen euen.

Akordauten zara zelako heriotza izan zan? (Joxeanjel Urkiari galdetu dio)

Bea kartak partiuten ibiltten zan baserririk baserri, eta amistade asko euen, baserri danetakuak.

Danak hantxe egozen, Ugaran dana.

Eta zan domeeka bat, eta etorri zan jente mordo bat bea bixittautera, kasualidadez.

Eta bea kuartuen eguen, eta eguen pasillo dana jentez beteta!

Eta hasi zan gaixkiketan, gaixkiketan, eta...

Hamaika urteko neskatilla bat, “ama!” eta “ama!” esaten...

Eta gure ama fan ondora, eta: “Ez dotzut zuri diar egitten, beste ama bateri egitten xat diar!”.

Harek ez ekixen artian ezebe, hamaika urtekin zer ekixen harek?

Eta aittakin pasau xaten beste horrenbeste.

Aitta Garaiñien ebillen eta egun baten etorri zan tremenduko kalenturiakin, eta gripe zala.

Eta gabien kalentura haundixa, eta amak esan nontan: “Zu egon aitten onduen” eta anaia txikixa zela zan, “ni egongo naiz beste kuartuen”.

Eta ni aittan zain, eta goizeko ordubittan esan nontan: “Mariangeles, buruko miña dakot, ekarriko dostazu zea”... Don-Jósemaria etorri zan eta euen buruko miñandako eta kalenturiandako supositorixo batzuk hartzeko.

Eta emun notzan supositorixua, eta esan nontan: “Ointxe egingo dou lo”...

Eta gehixaa barbarik be ez.

Eta “aitta!”, eta “aitta!”. Eta aitta hildda.

Neri Elorton bizimoru gogorra tokau xat.

Gure aitta hil zan 43 urtekin. Aittajuna gaixorik ohian. Eta nik anae txikixenakin dakot hamalau urten aldia...

Amak ezin eben iñora urten, umiak txikixak, aittajuna gaixorik...

Lenengo hil xaten anae bat, jaixo eta hiru egunera, gero ahizpia bi urtera, eta beste bi urtera aitta; beste bi urtera aittajuna.

Gure aitta zan Elortokua. Aittajuna ezautu neben, amandria ez.

Berez Elorto etxia ez zan guria, errentan geozen.

Aittajuna bertan jaixo zan, Elorton...

Gure ama zan Zubíakua, Errámuen baserrikua. Jaixo egin zan Gontzáluenien, eta gero fan zan bizittera Errámuenera.

Izango zien erreteruak, eta fango zien Errámuenera bizittera, eta gero ezkondu zan Elórtora.

(Mariangeles, Elortokua)

Beittiko Joxeangel, Rosariok kontauta

*Joxeangel Bolinaga
famiariekin, behean
eskuman. Leucemiarekin
hil zen bera ere.
Medikuak esaten zion
bitamina gehiago jan
behar zituela, leucemia
zela konturatu ziren arte.
Bi urte gaixorik egin eta
hil zen, "inddárri'paik"
geratu zela esan digu
Marixolek.*

Iloba bat hil zitzaizuen?

Joseangel. Leuzemia.

Hamairu urtekin. Denpora gehixenien Donostian neu egon nintzan beakin. Betibe etorri eta betibe fan, baiña bueno...

Beak esaten eben “laister hil biher dot!”. Harek baekixen bea hil egin biher zala.

Ez dakitt zenbat denpora egingo eben han (Donostian).

Beak esaten eben, “oin be bajau xat”, globuluak eta ez dakitt zer eta badakitt zer eta... Eta danak ezautu be (han). Ha itxeko zan. Enda bueno, atzenien hil zan eta kitto.

Neu tokau nintzan, eta ekin zan odola botaten.

Esan nontan: “Nik itxera gura dot hilttera fatia. Itxera fango naiz”. Eta hartu anbulanzia, eta birien ixa ittuen. Dana agora etorten xakon.

Eta bueno, aillau giñan.

Eta itxera aillau eta denpora gutxira hil zan.

(Rosario, Beittikua)

Uxarte auzunea

Uxarte/Uriarte auzunea, Txomena, Mantzena, Antzuenena, Errastikua, Sesiñena, Borjena eta Uxarte-garaikua baserriek osatzen dute.

Uriarte>Uixarte>Úxarte

Auzounearen izena dokumentu zaharretan agertzen da. Errasti baserriarena ere bai.

Ez dakit Errasti izena nondik datorren. Nondik ote dator?

1555ean *Joan de Uriarte; Martin de Errasti*.

Uriarte abizen pila bat agertzen dira Araotzen XXI mendera arte iraun du.

Borjena, Borjen (Borjaren) etxea, Borjena.

Txome ez dakit ze izen egon daitekeen hor

Antzuenena, Antso-tik. Ansorena bezala. Antsoren etxea.

Mantzena ez dakit nondik datorren.

Uxarteko kontuak, Fermin Zumaldek kontatuak

Ni Úxartekua nauk, e, jáixoz, Aixkórbe baiño beratxuaa xak. Uxarte xak, elizatik gora, lenengo bost itxe ero... Eta gero Aixkórbe.

Ni hamabost urtekin fan nintzuan Aixkórbera, Úxartetik Aixkórbera hamabost urtekin.

Ferminen anaia, misiolari lanetan, Bolivian. Badakizue noiz? Che Guevara gerrillari joan zenean, Hego Amerika askatzera. Bertan hil zuten.

Erosi egin gixuan etxia.

Itxe baikotzien sei-zazpi bat, hamar ez bazien!

Pastoreak, Uxartekuak?

Úxartekuak Garáikuak. Gero Aixkórben, berriro, Úntzuten Txikiñekuak, Andréetakuak, Mielenak be bai zeozer, eta Góittikuak be bai...

Udaberrian?

Horreik danok Degúrixara.

Lotara Degurixara?

Ez, horko jentia ez; juniotik juliora jaiztiari izten xaten, eta orduen mendira. Jaizteko denporan illunkaran itxera.

Degurixako pastoreak?

Haik mezetara domeka danetan. Bat gaiñera Legazpikua, Kornélio izenekua, Degurixan itxabolía xakuan. Eta besta bat Urxábal, hori Oñatikua.

(Fermin, Borjena)

Txomena, Enkarnak kontatua

*Timutia Guridi illobekin,
ezkerretik Arantxa, Adela,
Mirari eta Iruñe.*

Enkarnak esan zigun Txomenak hiru zirela; “Txoméena, Txomén-Txikiña eta Beékitxia”.

Nere gizonen aitta hargiña zan, eta aurrekua be bai, aittajuna.

Hau etxiau harek egin eben... Nik ezautu neben, oso gaztetxua...

Agustiñen aitta zan Araotz-Urtikua, Góittikua. Eta aittajuna Arandekua (Arendui?), baiña ha etxia desapareziu zan, eta famelixia be hortik desapareziu zan, aittajunena; Zurútuza eukein apeliua.

Gure etxien bordé-zar bat egin geben, eta han ibilli zan (aittajun hori hargin lanetan), ni oso gaztetxua nintzan. Larogei urte bete barik hil zien, lenaako aittajun-amandriak, bixak, larogei bete barik (Txomenakoak), hirurogeta hamaseikin ero hil zien.

Austiñen aitta hargin ibiltten zan, urte danerako fanda, pántanuak egitten eta bueno...

Hemen etxe askotan hargiñak. Etxiak asko harri labrauakin egindda daz.

Hemen eguen kanteria, Usakotxenetik behera, Degurixatik hona, Andártotik honutza.

(Enkarna, Txomena)

Aittajuna arrautzak zurrut eginda edaten, Enkarnak kontatua

(Txomenako aittajunak arrautzak nola jaten zituen azaltzen ari da) beheko sutan, han hautzien, vuelta erain betibe eta han beroketan eben. Eta puxka bat beroketan zanien, epelketan zanien, bi zulo txo egin alde bixetan eta... Baiña dotore eraten eben! Baiña ondo, e! Gure aittajunak beti e, zahartuta be bai (Enkarna).

han ikesi ebela arrautzak zurrut egitten (Agustin)

Ikesitta eguen mutikotan, Agerreko itxe hortan (morroi joanda)... Arrautzak harrapauten zittuen jaateko, bestela etxien gosia eta, han ikesitta eguen ha hola eraten arrautzak.

(Enkarna Txomena)

Timotea Guridi
pandero jolea,
Enkarnak kontatua

Timutia Guridi. Txomena.

Timotea Guridi, Agustiñen, nere gizonen ama. Panderua joten eben.

Amandria, neskatiillia, ganauzain ebillela, eskola bittartietan, eta neskatiillioi, eskuakin hola beak bere buruari egin, eta dantzan eta kantuan.

Eta han pasauten ziela karreteruak, Garibargoittiko hori, Euxébin gizona, esaten eben.

Eta eguna fan eta eguna etorri neskatiillioi ganauzain hemen, eta kantuan, eta joño, zelako ederto kantauten dozun, nik panderotxo bat ekarriko notzuke zuri.

Eta “ai, ze pozik hartuko naukien nik!”.

Eta ekarrik xau hurrengo egunien panderua, eta ganauzain panderuaz. Hak beré-kasa ikesitta euken. Eta alabak-eta iñok be ez.

(Enkarna, Txomena)

Borjena, Fermiñek kontatua

Zure aita eta ama nongoak ziren?

Araozkuak. Aitta Mañakua, Maña-tti Behekua. Ama Bórjena... Bórjenetik fan gintzuan gu Azpikora (Aizkorbe Azpikora). Hara fan gintzuan nik hamabost urte neukela. Eta ama eta Amandria be bai (Azpikora)...

*Bittoina eta
Eugeniren ama,
Euxebi Larrañaga
(Boliñokua) Eugeni
Goitia, Fermin
Zumalde, eta
Fermiñen ama
Leona Ugarte.*

Eta amandria Máñakua zuan.

(Fermin, Borjena)

Gere amandrien ahizpia (Bittoinak)

(Amandriak) hara fan giñanien, lenengo egunien negar egin xuan. Bórjenoi, etxioi, zuan oso zaharra, oso etxe zaharra, eta handik fan gintzuan Azpíkora. Eta Azpíkua itxe ona zuan, eta lenengo egunien negar egin xuan amandriek... Narcisa euken izena. Mañako Azpiko Haundíkua zuan, Madinagoitia... Bere gizona Justo, Bórjena zan Justo, Justo Ugarte.

(Fermin, Borjena)

Eurak Bergarara fan zien eta saldu egin euen (Azpikua).

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Borjenak, Gerneta Etxebarriko ahizpek kontatua

Orduko bizimorua hola zan.

Baiña gaztetan hala-be, Fermiñek-eta gaizkixaa pasau euen.

Gu ba, danok artien alegere, iñor soldau be ez, eta horreik hiru anae soldau. Eta hamar urte dákola aitta hil xakon gaixorik.

“Gero ni faaten naizenien ez negarrik egin!”, esaten eben. Sufriuten. Ez eguen oingo moduko adelanturik be, miña kentzeeko eta...

Horreik pasau euen mutikotan oso gaizki.

(Eugeni, Gerneta Etxebarrikua)

Ardirik be ez. Horreik kaletxuara (kaletxoagora, kalea, Araozko erdigunea) bizi zien, elizien onduen. Eta guk berriz, ardixak euki ezkeru, billotzak, ardixen ulia kaltzaak egitteko zea, eta ba gehitxuua, baserri gehitxuua, ez dakitzu.

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Aparte, eurek be asko zien han.

Eta guk bi txarri hiltten gittun, eta txorixuak eta urdaixa orduen prinzipala

izaten zan babakin-eta. Eta gero gaiñera uraazkenien beste ardi pare bat hil, gurien.

Eta horreik halako famelixatzarraaz ez xakonain hori. Eta billotzen bat ero beste bai. Billotza, hola kojua ero ez daguena ondo, eta ha hil etxien.

Eta horreik ez xakonain hori.

Eta gaiñera, gero soldau, hiru anaeri tokauten xaten soldau faatia. Eta zaharrenak, Eugeniok, esan txanan Leontxiori: “Hi, hi geldittu hai etxien, lanak egitten, eta neuk egingo xuat hire ordia”.

Eta Paulo eta Eugenio egon zien han (gerran). Gu baiño okerraa.

(Eugeni, Gerneta Etxebarrikua)

Fermin astozain, Eugenik kontatua

Txabola baten eukitten zittuen bost ero sei asto (Fermin-eta), iketza ekarten ibiltteko.

Eta mutikua (Fermin), hamaika urtekin astuak zainketan egoten zan.

Eta ezin leike hamaika urteko mutikua hola euki!

Gaiñera oso bakarrik itxabolan, e! Boliño esaten xakun (zaion) leku hartan, Jáuregiko etxia.

Anae zaharrenak be eurek euren nobixaakin xauzenan. Haik San Bernardora faaten zien. Bi anae zaharrenak egozen nobixaakin. Eta San Bernardo egunien faaten zien haik, andrageixakin SanBernardora. Eta astuak zainketako, gabien, ba Fermin.

Hamaika urteko mutikua!

Eta handik itxera datorrela jaixo zunan Jauso-Gaiko frairioi.

Eta: “Hi, etorri hai hona, Fermín! Etorri hai hona gurutzia eustera”. Bautizauteko, mutiko bat, frairia oin dana.

Zela xakon izena? Paulo!

Eta hori jaixo zanien, ba, Férmin, erdi-negarrez, gabien nahikua negar egindda!

Gurutziai eusten.

Apenas ezer emun otzain.

*Eta gero itxera fan eta ba negar-mozuakin, amandriak: “Hik negar egin dok!”.
Eta orduen eta negar haundixaguak Fermiñek, gau dana bakarrik pasauta mutikua.*

(Eugeni, Gerneta Etxebarrikua)

Jákiña, sustauta!

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

*Eta amandriek gero demanda. Bestiek SanBernadora fan eta alegere bestiek,
eta...*

Halaxe gazte-denporia pasauta.

Ez da aitta mouen anae zaharrena. Diferente da beti.

(Eugeni, Gerneta Etxebarrikua)

*Aitta bigunagua. Eta bestiek berriz orduentxe, beak gozauteko denporaan be,
nobixia eta zea eta...*

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Baiña itxeko arduria be beak eruen biher xonan, aitta be hildda eta...

*Badakitzu ze esaten eben Juan Lazkanok? Juan Lazkano ibiltten zan etxiek
zuriketean, ieltzero lanetan.*

*Eta Eugeniok, Ferminen anaiak euken fuertia ero gogorra zan famia. Eta izatez
be bai, berbaitteko be, gogor egitteko moukua jentiai be. Gizon ona, e!*

*Juan Lazkanok esaten eben: “Otzua be euren umiak dominau xonain, eta hori be
bere umiak dominauko xonai”.*

*Holako mutil batzuk egozen Araotzen, ba... Gero gaztiekin eta zaharrek be,
batzuk soñujolia gura, eta pittin bat burruka egitten euen, gaztiekin bat gura eta*

zaharrek bestia. Eta Eugenio eta holako beste batzuk, ba gogorrek, gogortxuaguak. Horreatik esaten eben hak: “Otzua be bere umiak dominau xonain, hori be bere umiak dominauko xonai”.

(Eugeni, Gerneta Etxebarrikua)

Zubixa auzunea

Aurretik ikusi dugu Aizkorbe eta Araotz Urrutia izenek “kanpotik” jarritakoak diruditela.

Zubixa-gatik ere berdina esan daiteke.

Araotz auzounetik “*zubia dagoen lekua*” izendatu zela pentsatu daiteke.

Baina, ze zubi?

Izan ere, Zubia auzunea dokumentu zaharretan agertzen da. Ordurako eginda zegoen zubia?

Baina ez da hori bakarrik. Zubixa auzunea ez dago Jaturabeko Zubiaren ez gainean, ez parean, ez ondoan. Ze zubi orduan?

Auzouneak bertatik bertara daukana Maña Zubitta da (Madina Zubieta).

Hori izango ote da auzoari izena eman ziona? Zubi horretatik Maiñara igo eta bertatik Arantzazura joaten ziren? Eta kalera ere bertatik jaitsiko ote ziren?

Aztertu egin beharko litzateke.

Lópena hasteko, gero Gontzáluena, gero Hargiñena, Górrena, Txantónbalduena, Otala Haundi, Otala Txikiña, Errámuena, eta Epaantza. Errámuenien bi bizitza egozen, Errámuen Txiki eta Errámuen Haundi. Errámuen Txiki guk ez geben ezautu.

(Otala Txikiñeko ahizpak)

Oñatin Zubixa eta Zubillaga ditugu.

Jatorrian:

Zubiaga > Zubixa

Zubilaga

Lehena “*zubiadagoen lekua*”. Bigarren konplikatuagoa da (“*bil*” osagaiarengatik), ez dugu hemen aztertuko.

“Zubiaga” rekin jarraituz, Oñatin Artxubixa eta Artxubi baserriak ditugu:

Arrizuriaga > Artxubixa

Arrizubi > Artxubi

Horregatik “*Zubiaga*” izatearen aukera, nahiz eta dokumentu zaharretan “*Zubia*” agertzen den.

Auzounean bestetik, bi baserri daude izen berezikoak. Otalora eta Enparantza dira.

“*Enparantza*” “*plaza*” rekin berdindu izan da (plaza, palaza, paraza?).

Bi Enparantza daude Oñatin, bata Araotzen eta bestea Olabarrietan. Dokumentu zaharretan “*Enparan*” ikusi dugu Araotzen.

Otalorari dagokionez, leku izen bitxia da. Zergatik? Bigarren osagaiarengatik, “lora”?

Noiz jarri zaio zuhaixka baten lorearen izena leku bati? Ez dut ezagutzen besterik (euskaraz behintzat).

Arbolak eta zuhaixkak bai, mila: *Elordui*, *Lizardui*... Baina lorearen aipamenik leku izenetan?

Baliteke otalorea berezia izatea, animaliek jateko besterik ez zenean jaten zutelako edo oso ikusgarria delako edo ez dakit zergatik... Baina hala ere bitxia da.

Ota askoko lekuendako badira izendapenak; *Otaui* ezagunena.

Beste aukera bat da berrinterpretazio baten aurrean egotea. “*Otaola*” formak zentzu gehiago dauka. Ota asko dagoen lekua, Otaola. Urki asko dagoen lekua, Urkiola. Haltz asko dagoen lekua Haltzola; Ametzola, Harrola (harri askoko lekua)...

Otaola berrinterpretatu eta “*Otalora*” bihurtu izana posible da.

Baina holakorik gertatu bazen aspaldi izan zen, aspaldikoa da-eta Otalora.

Martin Ruiz de Otalora (1470), Juan Perez de Otalora (1470)

“Lora” forma ere aztertze modukoa da, jatorrizkoa “lore” denez (*florem>lore*).

Bestalde aipatzekoa da Enparantza baserria ere. Olabarrietan ere badago beste bat.

Araotzen Agerre, Berazaon Agerre; Araotzen Enparantza, Olabarrietan Enparantza. Kuriosoa da.

Oraindik kuriosoagoa jakinda Lope Agirre bi Agerre horietako batekoa zela. Eta Jose Luis Alvarez Enparantza, Txillardegi, bi Enparantza horietako batean jatorria zuena. Ama Oñatiarra zuen.

(Horri gehitzen badiogu Jabier Zumalde “Cabra”ren aittajuna Mañako Azkoittin Haundikua zela. Eta Susana Arregiren amandrea Aizkorbe Otxuena. Eta horri gehitzen badiogu Che Guevararen jatorri herria (Gegara) Araotzetik 10 kilometro zuzenera dagoela... Ekipo ederra elkartzen da!).

Benitok esan digunaren arabera (ez gara dokumentu ofizialetan begira hasi) Lurgorritta, Boliño, Jauregi baserriak Zubixa auzounearen parte dira.

Gero beste apelido bat dago, misteriotsua, ondo aztertzerik izan ez duguna, Araotzen agertzen dena, Ariznabarreta.

XVII eta XVIII mendeetan Ariznabarreta pila bat daude Araotzen. Eta leku izen bat dugu inguru horietan, Añabarra, lotura izan dezakeena.

Baserri bat ere ba omen zegoen Lurgorritatik aurrera joanda. Oraindik aztarnak geratzen dira. Loturarik duten aztertu beharko litzateke.

Honela kontatu digu Joxeanjelek:

Arraskilleta xakok izena eta Lurgorritta eta Gerneta artien xak. Añabarrarako birien. Guk itxabola haundi baten moura ezautu gixuan baina gure aurrekuak lenaa baserrixa izan zala esaten xuin. Gernetan esaten xoskuain Neskienegin otzuak jan ebela neskia Lurgorritatik Gernetara etorrela. Jausoro auzuen esaten xostiain Arraskilletatik Gernetara etorrela (Joxeanjel, Gerneta Etxebarrikua).

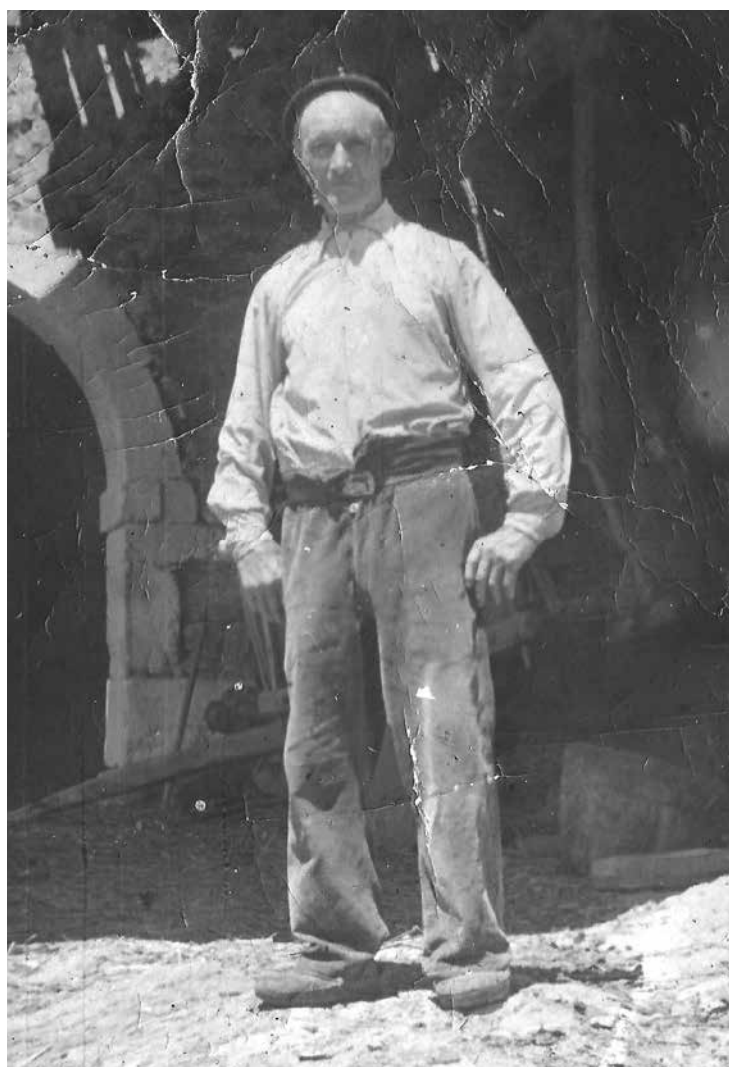
Arazo nagusia izenak ematen du, Arraskilleta eta Ariznabarreta ezin dira izen beraren bi aldaera izan.

Baina ze etxe ote zen Ariznabarreta apelidua irten zena? Eta non ote zegoen? Gero Arraskilleta deitu ziotenak aurretik Ariznabarreta izena izan ote zuen? Ez dakigu.

❧

Lope-Bizente Errementerixa, Bittoinak kontatua

Lopé-Bizente.

Txirrínkaak eta horreik, erosi egingo zittuen; nik txirrinkarik ez dot erosi, nire denporan ez daue erosi, lenaakuak.

Ittuan bada bat, erruberia zana burdixena, txirrínkaak hari esaten xakon.

Erremetari etxiak be zerbaitteatik xakok Errementari izena!

Hurrien (Errementeri baserritik) daa Lopé-Bizenten zeoi (sutegia).

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Lopena Zubixa auzounean dago. Sutegia berriz Errokondo baserriaren ondoan. Beste elkarrizketa batean errementeririk ezagutu zuen Araotzen galdetu genion:

Errementeria ezautu duzu Araotzen?

Bai, errementerixa bai, zeatik arien hortzak... Aria, lurra hausi egittekua. Gero, “burdiñaria” esaten xakona, azterketako holako zea batzuk eukitten zittun, hola estura, eta gero zabaltxuaa zan burdiñaria, hareaz aztertu egitten zan lurra...

Eta horreik hórtozok, kenduta, erun biher izaten gittun Errekondora, Ugáanera.

Hantxe eguen lekutxo bat eta Lopé-Bizentek, kanposantuko zuluak-eta egitten zittunak, haretzek zorrozketan zittun, haaxe zan errementerixa.

Sutxo bat be baeuken, eta hantxe bigundu, tink tink tink jo, eta kobrauko eben beria, eta...

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Sua, hauspoa, ezautu zenituen?

Bai, bai, haik danak ikusten gittun guk.

Lopé-Bizente; Bixénte zan bea, Lópena, eta Lopé-Bizente gero. Horreik apeli dua Zubia dakei.

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Errementerixa eta bere andria

*Lopé-Bizenteren andrea,
Juliana Elorza.*

Atxurrak-eta zorrozketara. Burdiñaria, aria, horreitxek zorrozketara... Bixente xakuan izena.

Apelidua uste xuat Zubia eukela.

Zubíxen bizi zuan, Lopé-Bixente...

Ugáanen xakuan errementeixa, akordauten nauk suteixakin.

Errékondoko itxia? Ba, hantxe daa atetxo bat, hantxe xaguan.

(Fermin, Borjena)

Errementeria, Jabierrek kontatua

Errementeririk bazegoen Araotzen?

Bai, Bizente Lópena. Onddiok han daa taillerra, zuen garajien onduen (Joxeanjeleri esana)... Suteixa-eta, aizpotzarroi! Errementerixa, Bizente Lópena!

Zer eramaten zenuten hara?

Dana, ará-hortzak...

Bizente Lope peskáarixa zan, eta kangrejuetan faten gitzan Larráa (Larreara), denporia pasa... Arabara bastante bider.

Sutan erre zan, Juliána.

Ze baserritakoa zen?

Lópena... Lope de Aguirre esaten daue hangua zala, esan egitten daue, ez dakitt... Horreik egurra (su egurra) ekarten euen kalera, saldu eta horrekin bizimorua etaraten euen; honen gizona errémentarixa zan.

(Jabier, Etxeberri Txikiñekua)

Errementeria, Matildek kontatua

Lope Bizente ezagutu zenuen?

Bai, aitta be bai...

Bixak Bizente, Txorroskillo esaten gotzan aittai.

Egitten eben burdiñak eta baserriko... lurrien lana egitteko ganauakin-eta erramittak zorroztu, sutan berotu eta...

Mañatxo bat bider faten giñan!

Ha zan Julianen (Julianaren) gizona. Juliana erreta hil zan.

Semia faten zan Garaiñera lanera eta gona luze batzuk ebalten zittun. Beti gona luze batzuketan ibillten zan.

Eta hak egun dana bakarrik pasauten eben. Eta itxuria sua hartu eben sua egitten ebillela. Eta larrittu zanian kanpora birien hasi zan, baiña ez zan aillau...

Ate onduen topau euen erreta, onddiok urten baarik...

Juliana bigarren andria zan.

(Txapelen Matilde)

Otala Haundiko kontuak, Benittok kontatua

Neri aitta bost urte neukela hil xatian.

Ni zortzi anai-arreban anaia nauk, gaztiena

Ama, Juana, Aixkírriko alabia, Odriozola; aitta, berriz, Barrena, bertako semia zuan, Otálaakua.

Otala Haundikuak.

Aittajuna, Barrena, etorri zuan Kóruetatik, ha etorri zuan nere amandria maiorazkiaana, Uriarte zuan amandria...

Kóruetan oin pantanuak hartuta dakon baserri batekua zuan.

(Benitto, Ojala Haundikua)

Ojala Haundikuak Mañara joaten zineten?

Bai; nere koñatia hangua zuan eta, nere anae zaharrenen andria Maña-tti Goikua zuan, enda ba haikin be relaziño haundixa geukan eta...

Zuen anaia Mañara ezkondu zen?

Ez, Mañakua gure baserrira etorri zuan Iósu (I-ó-su) eta honein amandria. Nere anae zaharrenen andria zuan Maña-tti Goikua, baiña ez zuan bertako zea, e, hospiziania zuan. Justina Iturbe.

Ojala Haundikuak.

Zenbat urterekin joan zen Hospiziotik Mañara?

Ha ni baiño zaharragua zuan; zenbat urtekin ez 'tat esango...

Emakume játorra, ha neretako ama hil eta gero be, ama mouen izan zuan, oso emakume játorra; ni ezkondu eta gero, hil arte, hilgo zuan ba ointxe dozenaerdi bat urte ero...

Eta betik, itxera aillautakuen zeozer emun biher neri... Neretako izan zuan ama bat latxe.

Zure anaia beti bizi izan zen Otalan?

Betik, ha hil arte Otalan bizi izan zuan; bixa'txazek (bixak xazek) han enterrauta bata bestien onduen.

(Benitto, Otała Haundikua)

Otala Txikiko dendia, Amparok kontatua

Dendia euki eben, ni txikixa nintzenien, hor Zubixan egon zan mutilzar bat Erméegildo. Hak eukitten zittun ogixa eta azukarra eta eukitten zittun harek.

Neu ez dakitt sekula fan nintzen denda hartara, baiña badakitt holako itxabola bat euki ebena.

Eta gero hemen azkenengo iblli zan, astuakin, erropak eta jenero dana ebalten eben; horko, Gérnetako semia, Anastasio, bi astokin ibilli zan ha, Araban eta danien... zeien, Murgixan esaten otzain “gallego euskalduna”.

Galleguak zela etorten zien hona asko báiak eta galbáiak saltzeera, esaten otzain “gallego euskalduna”.

Eukitten zittun erropak eta atxurak eta jenero dana ebalten eben, bi astokin ibiltten zan, eta batian egoten zan Araotzen eta bestian egoten zan Arantzazun Milikuenien.

Baieruak etorten zianien, Galiziakuak esaten euen ziela, Galiziatik etorten ziela zeakin, zaldixakin ero zeakin, haik bihorrak ero zeak ekarten zittuen.

(Amparo, Mañako Azkoittin-Haundikua)

Fraidiak Zubixa auzounean, Julik kontatua

Gandiaga etorten zan mezia emutera.

Eta amandria zan oso elizakua, eta zan ba frairiakin eta abariakin eta horreik danakin oso...

Eta hemen emuten zan mezia. Zeatik etorri zien abare gazte batzuk Araotzera, seminaixotik zea egindda...

Angel Mari Milikua eta Bitoriano Gandiaga, Zekillagan. Angel Mariren ama Txomena baserrikoa zen, Milikuara ezkondu zen.

Meza-barrixa emun euen. Eta haik hasi zien...

Hemen orduen bizi zien... gurien amandria eguen, Otalan be eguen amandria, Lopenien be bai. Eta Epáantzakua be etorten zan.

Izaten zan hiru zaharrenen izenien, baiña gero juntauten zien danak.

Eta hori, abare gazte hori, hasi zan mezia emutera etorten itxera. Zeatik eurak ya ordurako elizondora ez zien faten.

Eta gero asko aldatu zien abariak, eta danak gaztiak zien, eta aurrekuak zela egin euen, ba etorri zien ondorengiak be bai.

(Txantonbalduen Juli)

Gorrena, pandero-jollia

Beziñia, Lazkano, itxua, neska bat, Loréntza.

Emakume argixa zuan, pandero jóllia zuan. Hak panderua jo eta maiña bat dantza egin gixuan, mutikotan. Panderua ederki joten eben...

Oso emakume alegria zuan. Neska haundi bat.

(Benito, Ojala Haundikua)

Itzurik ezautu zenuen?

Itzua eguen Górrerien, Górrena, Zubixa badakitzu nun daguen? Ba hantxe eguen andria itzua.

Eta neu bialdu ninduen (ninduten) errekaun batera horra, ez dakitt oin ze errekaun be. Fan nintzan eta atia jo eta urten nontan atera, eta beak esan nontan: “Zu Gernetako Etxebarrikua zara!”. Itzua zan eta “zela igarri’sak ba neri honek?”.

Baiña bozien ezautu egin nindun.

Gero itxera etorri eta “hoixe esan dost, Gernetako Etxebarrikua naizela!”. Bozien igarri!

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Hatxulo, Julik kontatua

Esate'skuen neskatiillatan (urrea zegoela kobatan). Siñistu be egitten geben. Baiña barrura sartzen ez gitzan atrebiuten.

Apurtxo bat sartzen gitzen, baiña larrei ez. Mutikuak beti zien atrebidotxuaguak eta aurreratxuaa faten zien, baiña bueno, jentiak ez euken koba barruen ibiltteko afeziñorik...

Esaten zan bai hor, eta bai Hatxulon be esaten zan (urrea zegoela), banastatxokaia eguela.

Orduen Hatxulo zan ganauen refugixua. Horeixaatik eta berotatik eta (babesteko)... Gaixorik egozenien be, baten bat falta bazan, faten gitzan billa, haraxe erretirauta egongo zalakuan.

(Txantonbalduena Juli)

Txantonbaldueneko
kontuak (1),
Julik kontatua

*Tia Maria Pasajesen bizi
zena, amandria Leona. Joxepa
ezkerrean, Juli eskuman.*

Nere bizi guztien ardixak eta behixak.

Eta neskatiillia nintzanien aittak bihorren bat ero beste. Ardixak urterik onenien 80 bat ero... Danok egitten geben. Neskatiillak be egitten geben pastore eta...

Aspaldiko urte honeittan ez, baiña len, uria, Araba aldien, Añabarra inguruen.

Uria, berua, hor, eta gaiñetikua Haizgaiñ aldien. Ekarten zien Kontzesiñuak inguruen...

...Bergara apelidua, esaten daue hospiziokua zala aitten aitta. Uste dot orduen eguela hemen Elorza apelidua. Emakumia, itxekua, Elorza uste dot zala.

Nere ama-eta zien, Zumalde Zumalde.

Eta tio be Zumalde zan (Paulo), eta nere primak dakoi hiru Zumalde.

Geratu zien gazterik, bi ahizpa eta anaia, zeien, gerran... gerratik gaixorik etorri xatena. Zien Maxima, Marijoxepa eta Bixente.

Eta Bixente euki euen gaixorik, eta ba hil xatenien, gero ezkondu egin zien. Lenengo tia, hara, Mielen Txikiñera, eta gero gure ama hona (Txantonbalduenara).

Guk eukitten geben egunak inbitau faten gitzanak be bai, hara. Kontzesiño eguna izaten zan. Orduen Kontzesiño eguna egun haundixa zan.

Santiao zan nere aitten aitta. Gaixorik hil zan.

Betik esaten eben amandriak, esan otzala gizonak, umia jaixo zanien atzenengokua, esan otzala, “bueno, ointxe ya ikusi dot bai umia be, eta ya hiltteko mouen naa”.

Amandriak esaten eben hori.

(Juli, Txantonbaldueña)

**Txantonbaldueneko
kontuak (2),
Julik kontatua**

Txantonbalduenak.

Gurien ez da egon sekula be iririk. Behixak eta behixai lagunketako aurretik ipintten zan astua, puntako. Horri esaten xakon púntako. Bi behi eta astua...

Boldan egitteko, eta basotik egurra ekarten gebenien, hau erripiau (baserrira dagoena) behetik gora igoteko, neskatiak faten gitzan astua etaratera, eta orduen behixakin burdixakin egozela, astua ifintten xaten, bi katiakin trabauten zan burdixen zeera, burtiunera, eta igoten eben hola.

Eta sitza kargauteko be ifintten xaten. Gu erripaan bizi gara eta guk astua asko ifintten geben. Behixai betek lagungarri astua.

Danak zien behetik gorakuak, egurra ekarri biher zanien, ero hemetik sitza gora eruen biher zanien.

(Sitza) bai arteikua eta bai ittuakua eruen biher izaten zan (soora)... Guk goixen geuken, eta goora. Ero astuakin ero behixakin eta astua puntako ifiñi eta zelaittara eta soora...

...Guk ez dabigu soorik oin.

(Juli, Txantonbalduena)

Txantonbalduenak.

Txantonbaldueneko kontu gehiago, Julik kontatua

Erlojurik bazen lehen?

Gure aittajunak euken poltxikakua. Baiña kalera fateko.

Hareik Araotzen ez eukein biharrik.

Keizpea erabiltzen zen?

Aittak bai. Zein haitzena zan (gizonari galdera), aittak zainketan ebela? Ez dakitt zein haitz zan...

Haren keizpeia, aittak bai (zaintzen zuen).

Errezau?

Bai. Akordauten naiz, boldan, aitta bi pare behikin, ero behixa eta astuakin, ez dakitt zela zan... Eta aitta (hamabietan) geraketan, descanso.

Txapela kendu, eta bolda gaiñien ipintten eben, eta bolda gaiñien gero beak ipurdixa apoiauten eben, txapelen gaiñien. Izaten zan deskantzutxo bat mouen ero...

...Erméeljildo. Akordauten naiz. Ermeejildo zan semia Ojala Txikiñekua. Eta gero bizi izan zan Agerren... Astuakin-eta ibiltten zan.

Maña, Gerneta... ezauten zenituzten?

Bai, zeatik gabon-batzen ibiltten gitzan. Txikiñena zazpi bat urtekin ero.

Orduen dana pasauten dozu? Gabon batzen neskaitilla-mutiko... Normalien izaten zan abariakin.

Itxe danetan kantauten zan. Eta baten bat hil bazan, errezau.

(Txantonbalduek Juli)

Erramuenak. Ezkerreko andrea Ursula Zelaia, Elortotik ezkondu zen Erramuenara. Semealaben atzean Braulio Zubia. 2012an hil zen Braulio 100 urte egiteko 10 egun falta zitzaizkiola. Goiko mutikoa Juan Zubia da 43 urterekin hil zen Oñatin, gaixorik. Behekoa Patxi Zubia. Eta bere arreba Ana Mari Zubia.

— — — — —

— — — — —

Otala Txikiñeko kontuak Otala Txikiñeko ahizpek kontatuak

Ezkerretik Eustakio Barrena, Martzeliña, Maxima, Petra Otxoa. Umeak ezkerretik Mariano eta Felix.

Zubixatik asko urteten zineten Araotzen? (“Zubixatik” galdetu eta eurek “Zubittik” erantzun)

Zubíttik? Bai. Ahizpa zaharrena be Mañan eguen ezkontuta, eta... Mañatti Goikua. Ahizpia hara ezkondu zan. Euki ebenien umia ahizpiak, udako bakaziñuetan, faten giñan umiai kargu hartzera, eurak bear-igarketan eta, ibiltten zien (6-9 urtekin).

Ondo Mañan?

Ondo, baiña gure aldia (Zubixa, Aratz Urti...) zeagua zan, ura geuken, Mañan ez eguen urik, ura ekarri biher zan...

Jana be gertaketan zan beheko suan han Mañan, eta guk geuken ekonomikia. Ekonomikia baeuekein, baiña beheko suan egitten euen.

Lapiko batzuk izaten zien, sua aguantaute euenak. Lapiko gorri batzu'tzien (batzuk ziran), kirten bakarra eukein... Lurrezkuak be baegozen.

Agerren tio geuken, solterua, esan douna, dendia euki ebena. Eguen soltero eta ganauak ipiñi zittun eta...

Petra Zubia, Otala Txikiñekua.

Gure etxien eguen, gaiñera, beheko kuartuen eskolia. Harek eskolia emuten eben. Matematika eta eskribiuten... Illunkaratan etorten zien.

Ikasketak zeuzkan?

Ez, baiña oso listua zan. Eske Uriartek, entzunda euko dozu, ezta?... Euken obraan bat hartuta Valenzian ero.

Egin zan pantano bat, eta horreik fan zien lanera pantano haretara.

Gure aitta ez zan fan, baiña tio bai. Eta beste bat, fan zan, Txapélen Enrrike, Marien-eta aitta, ha be fan zan horra. Eta bea ipiñi euen listero. Eta han ikesi eben. Oso argixa zan, e! Ermenjildo Barrena.

Aitta ikazkiñen Iratin eta bai... Aitta uste dot Iratin ibilittakua zala iketza egitten.

(Otala Txikiñeko ahizpak)

Amandria zan Otala Txikiñekua, bertakua. Bixok gara Barrena, Otala Haundikuak be bai, eta gu be bai.

Etorri zien bi anae Kóruetatik, Eta Otala Haundixen geratu zan anae bat, eta bestia etorri zan gurera.

Gero pasau zan, Otala Haundikua, hil egin zan gizona. Hil zan, eta alarguna gero berriz, anae batekin ezkondu zan, ha be Barrena.

Petra Zubia zan gure amandria. Larogeta zortzi bat urtekin hil zan... Petra Zubia, arbelien da (dago) etarata, ez arbolarik eta ezebe. Amandre amandria, lenaako bere pañueluakin eta...

Zuen aittak nola zuen izena?

Aitta Eustakio. Ama Leandra Otxoa. Ama jaixo zan Maulandan. Eskoriatzan, hor beheko barrenien, baserrixa Kortajena. Kortajenatik fan zien Aramaixora. Aramaixotik etorri zan hona.

(Otala Txikiñeko ahizpak)

Otala Txikikoak errenteruak ziren. Errenta ordaindu behar izaten zioten Errotabarrikoei

Kapoiak, garixa. Kapoia izaten zan gabonetan. Eta gatzatua egindda... pitxarrien erueten geben.

Pitxarrien faten zan gatzatua Errotabarrira. Eta harekin batera oillanda bat erueten zan.

(Otala Txikiñeko ahizpak)

Petra Zubia, Otala Txikiñekua.

Lurgórritta

Lurgorritako baserria ezagutu zenuen?

Ezautuko ez dou ba! Iratara eta handik faten gitzan. Urázkenoi han pasauten geben!

(Jabier, Etxeberri Txikiñekua)

Elórtokuekin asko tratauten euen Lurgórrittakuak; etxeko zien Elórtokuakin Lurgórrittakuak.

(Manuel, Gerneta Handiketxekua)

Ezkerrean Bittoiano Elorza, eskuman bere andrea Tere Palacios. Lurgorritakuak

Lurgorritakuak, Matildek kontatua

Bittoriano, Lurgórrittako semia, eta Maritere, andria; hau hospiziania ekarri euen. Hori ekárri euen Lurgórrittara umetan, (ume) bat hil xaten-eta.

Eta gero, eurak famelixia eukitta, atzera entregau euen hori umioi horreittako itxe batera.

Gero Lurgorrittako bat kriara fan zan, bi kriara juntau zien, eta Araozgua zala, Lurgorrittakuorrek, eta zeak, Maiterek, ah, ba, bea Araotzen egondakua zala baserri baten, eta “nun?”, eta “Lurgórrittan”, eta “Aiba!”, bea zala Lurgorrittakua!

Eta ekarri euen, eta ezkondu zan bertako semiaaz.

Oso neska ederra etorri zan, gaiñera, neska gaztia bikaiña, Mari Tere.

Baiña zertzuk ikusitta!

Al dan moruen, aitta-amak abandonau, eta al dan moruen ibilitta.

(Txapelen Matilde)

Lurgorritakuak, Benittok kontatua

Lurgorritako Pedro ezagutu zenuen?

Bai, ezautuko ez nixuan ba! Baita bere aitta be, Luxio (Lu-xi-o) be. Luxio zuan hola oso kaballerua. Gogorra, e!

Luxio Elorza.

Luxio Elorza.

Zuan arotza.

Oso gizon egogixa zuan.

Itxe aurrien konejuteixak-eta eukitten xuan, konejuan kaixolatxuak-eta, zelako arkutxuakin... Oso dotore eukitten xuan.

Gu mutikuok, konejuok hain dotore egoten zittuan ifiñitta, han begira eta, “mutikuá, hor zeozer galdu xak, ero?”, diarra, e, atetik.

Luxío zuan aitta, eta gero Luxión semia, Pedro.

Karnazero lanak be egitten xuan Luxíok. Hermandadiak txauzan orduen; Araotzen bi hermandade xauzan, eta gu Luxion hermandadekuak gintzuan eta okela partiutiak eta horreik, harek egitten txuan.

Karnazero mouen be esku politta xakuan.

Luxío nik bastante erarekua ezautu nixuan. Baiña artien gizon sanua... Akordauten nauk okelak partiuten gurien ateetan, ifiñi tablué batzuk, eta okelak...

*Luxioren andrea, Ageda Arregi,
Arrolako alabia.*

Hogeta bost itxe gintzuan gu hermandadien orduen eta hogetabost raziño etaraten xuan behixakin. Behixak batian hankia apurtu ebela, bestian... Horreik danok hermandadiak partiuten txuan.

Uste xuat éukela Arrolakua andria, baiña ez nauk akordauten bere andriakin.

Gero, Pedrok txakuan Gernetako alabia, Bittorin-eta tia. Modesta Goitia.

Gero, Pedron semia Bittoriano, eta haren andria Tere...

Pedron semiak zittuan Bittoriano, Mariano, Joxe eta Maximo. Eta gero arrebak, Maria, Modesta, eta Milagros, nere kinttia, onddiok bizi dok, eta Karmen; onddiok Milagros eta Karmen bizi ttuk.

Zubikuak zittuan, Lurgórritta Zubixa dok.

Araozgo auzounarik haundixena Zubixa dok, zeatik Zubixan sartzen zittuan Jatúrabe, Makiñetxia, Sandali eta Lurgórritta.

Eta bittarte hortan, nik ez nitxuan ezautu, baiña bittarte hortan xauzen beste bi baserri, Boliño eta Jauregi, haik be Zubiko egitten zittuan. Zeatik guk deretxo batzuk geukan, egurra-eta, eta gere partiak, Zubiko partiak; eta horreik betik gurekin izaten zittuan, ero auzolanetan be bai, bidegiñen-eta, betik Zubixa zuan hori.

(Benitto, Ojala Haundikua)

Ugastei auzunea

Ugastegik zer esan nahi ote du? “-tegi” atzikia dagoela ematen du. Baina Ugatzaren esanahia ez dakit zein izango zen.

Ugastegi administrazioari zegokionez ez zen Araotz. Baina Araotzen asko ibiltzen ziren.

Ha Atxabalta parte egin be egitten dok, e!

(Agustin, Txomena)

Uesteiko Ataunenak.

Gregorio, nere kinttua zuan, Uesteiko semia, Urkia. Beste etxekua. Zeatik Uesteikuak gehixenak Urkia ttuk-eta.

Eurak be bata bestiakin zertuta xazek-eta.

Mutiko diabru bat zuan.

(Benitto, Ojala Haundikua)

Uesteiko kontuak, Goittikuak kontatua

Joxe-Txikik nola egiten zuen berba?

Atxábaltar, hemengo euskeran ez zuan sartu ha. Zalla dok itxuria araoztarren euskeria. Aguriak ez xuan ikesi hemengo euskeria. “Ji” eta “jau” eta “ji” eta “jau” hango euskeria eta kitto.

(Joxemai, Goittikua)

Elizara eta eskolara Araotzera (uesteikuak). Eta Kórueta hurraa xakuain, baiña hemen frontoia xaguan, eta honeik frontuera etorten zuzan.

Pedro seme danakin etorri goiz-mézetara, eta aurretik pelótaldixa egitten xuain ura-partien.

Gero ya eguna moztén zanien kitto. Baiña ura-partien pelotan, ekiñaldixa kristona. Ataunenak pelotan onak!

(Juanito, Goittikua)

Ugastegira zenbat denpora zegoen?

Orduerdi bat. Bastante aguro fanda, e! Nik oin ordu bixen be ezin neike fan.

(Juanito, Goittikua)

Ugastein zenbat famelia?

Béketxia, Erdíketxia, Atáunena eta Góikoetxia. Eta gero, Béketxeko han... oin ganauak eta eukitten xuai, han be bizi xuzan (zituan) lenaa, han ez nauk ni akordauten, baiña lenaa lenaa han be bizi xuzan.

(Juanito, Goittikua)

Gure aitta-eta Altube, Atáunenak Erostarbe, Erdíketxekuak (Erdíketxekuak) Urkia. Eta Béketxekuak be Urkia; Kórueta parte egitten dok hori.

(Juanito, Goittikua)

Uesteikuak, Eugeniok kontatua

Uesteiko Ataunenak.

Gure epokaan, eta honenien gehixaa, egon dira famelixa betiak, zeien, Uestein.

Itxe danetan kuadrilla haundixak.

Dozena bat lagun. Dozenatik goora.

Beheko Etxien, ze kuadrillia izan zan. Ataunenien be bai. Erdiko Etxien beira ze mutil bandia egon zan! Mutil eta neska. Goiko Etxien beira ze kuadrillia egon zan!

Hemen estraia behera pasauten zien, baiña hola bihor-bandia latxe, e, mezetara.

Sendatxo bat hemendik Santakurtzera eguen, eta... Baiña mezetara etorri biher ez zanik, pentzau be ez, e.

Eta fiestara be bai, e, fiestara be honaxe Araotzera.

Honaxe etorten zien. Kuadrillia majua. Eta gero gabien, al-dauenien itxera. Orduen parte Agerretik fango zien. Tabernara faten zien. Agerretik fango zien.

(Eugenio, Aizkorbe Azpikua)

Uestei, Xeberik kontatua

Eske hor Uéstein zien lau itxe.

Ba, itxe horreittan be gizon pilla tremenduak egozen.

Bi Urkia daz hor, batzuk Urkia Agirre dira, eta bestiak dira Urkia Ugarte, eta hor Uéstein bizi zienak, hor Beheko-Etxien be egongo zien zazpi anae ero, eta bestien be sei behintzet bai.

Hor neguen kasan ibiltten zien, eta uran ikezgiñen.

Uestei Goikoetxeak. Joxe Txikiren familiakoak.

(Ugasteiarrak) len oiñez, mezetara be oiñez, mezetatik atzera be gora... Gabien hona Elizondora-ero etorri, eta gabien auskalo ze ordutan faten zien gora oiñez.

Kontaktu haundixa euki dou uasteiarrakin...

Oin han be iñobez ez daa. Fan eta etorri asko, baiña bertan egoteko ez.

Hemen fiestan, eta araoztarrakin ezkondu be egin zien, Uesteikuak araoztarrak zien. Mezetara be honaxe etorten zien, e!

(Xeberi, Agerrekua)

Uesteiko kontuak, Gerneta Etxebarriko ahizpek kontatuak

Uesteiko Atáunena, Jóxe, hil egin zan...

*Ba, txondorra egitten dabitzela, ez dakitt nik ze pasau zan orduen, arbola batek
azpixen harrapo...*

Uesteiko Behekoetxeakoak. Atzeko hiru emakumeak: Maria Elorza (ama, Koruetakua), Elvira Urrutia (amandria, Koruetakua), Rosario Urkia (alaba, Beko-etxekua). Amak eta amandriak besuetan dituzten umeak: Pedro Urkia eta Eulali Urkia seme-alaba birkixak. Behekuak ezkerretik: altzuan Maria Urkia (alaba, garrotiluakin umetan hil zuan), Fermin Urkia (aita, Beko-etxekua), Pedro Urkia (Ferminen anaia), Juan Urkia (semea), Melxor Urkia (semea, gure aita), Jacinta Urkia (alaba) eta Julian Urkia (seme zaharrena) (Joxeangelen azalpena)

Hori zan lengunian eliza kontua eta esandakua, gurien bearra ebatera ekarritakua aittak-eta, hoixe zan, gizon hoixe, holaxe hil zan.

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

Uésteiarrak, eta Degurixako pastoriak...

Orduen mezia oso zan... Mezetara derrior fan biher zan. Haik egoten zien elizpeien itxoitten.

Eta Txoméenak, eta Agérre-Azpiko andratxua, haik mezia hastera doiezela sartzen zien, húrrenak, e! Húrrenak atzenengo! (elizatik hurren bizi zirenak).

(Eugeni, Gerneta Etxebarrikua)

Uesteiko Joxetxo, Bittoinak kontatua

Ilunetan joaten ziren bear ebatera?

Goizien argittasuna seirak baiño lentxuaatik egoten da, eta bai, hoixe, argixai beittu eta argi inguruen ba zeara.

Erlojurik-eta ez zan egoten, t'euaardi inguruen-eta, hor Aloñ'inguruen dazen tontorrak... Gure aittajunak-eta igarri egitten otzain, "ointxe hamabixak. Laister bazkaittera fan biher dou". Harei keizpeiai beittuta.

Oin tapauta daz horko keizpeiok eta bazterrok. Baiña orduen arbola gutxiaa, eta dana argixaa eguen orduen.

Mutil hura nongoa zen?

Mutilla gerien ibiltten zana? Gerien leku askotakuak ibilitta daz.

Batzuetan Mañakua, Segurajauregi ero. Haa be bai... Gero Mantxuena be hiru urtetan-ero, eta hoi Mañakuoi be bai...

Eta gero beste bat Uesteikua. Joxétxo esaten gotzan. Eta oso zan istóixatzua, oso. Umiai eta ondo egittekua. Eta "Joxetxo ekarri, Joxetxo!". Eta egun baten istorixa bat kontau'skun.

Auzoko gizonak ebai abariendako egurra, dana zatittu, sutondorako mouen. Eta gero abariek "zuek etorri hona, hauxe egurrau ittuara sartu biher dozue, gero merienda emungo'tzue (dotzuegu?)".

Eta ba, orduen lau ero bost mutikok sartu otzain egurra, eta meriendarik emun ez.

Eta gero fan dira mezetara hurrengo domekaan, eta sartu dira elizara eta sakristaua etorri xate eta “neuk diarrea xakuat eta zeuek kontestau biher dozue hau”. Mutiko horreiri, egurra sartu zittuen horreiri.

“Zeuek kontestau izue, hemen liburua eta zeuek kontestau, ni banixoiak elizako kamarara, eliz-kamarara, kakauria nak eta”. Hola esa’ste...

Eta abarioi badabil mezia emuten, eta halako baten abariorrek: “sum sum corda”, eta mutikuak “atzoko merienda zor da”, kontestau euen.

Eta gero, handik gerotxuaa, abariorrek “habemus ad dominum”. Eta mutikuak “hemen dok honen baten liburuaaren hojaren baten sakristaua kanpantorrien kakaiñen” (“honen baten” esaerak “nunbaitten” esan nahi du). Mezioi hola emun euela.

Ume danok bere ondorien (ibiltzen ginen).

Eta guk ikusi beste neska bateri lagunketan eta zelako penia... Guri penia emute’skun, geria mouen, ez dakitzu, Joxetxui. Eta hori hiru urtetan ebali geben bear ebaten.

Hori Joxetxok esandakua. Baiña istorixak holaxe egitten zittun. Eta beziñuok be “atetara etara, atetara etara Joxetxo!”. Eta hor atetara etara, eta beak egitten zittun harek istorixak, e!

Ikezkiñen, egurra botaten, egur-haundiin batek hartu eben eta hil zan. (Bittoina)

Iztarra aplastau otzan (arbolak). Eta gero kamillan kantuan etorri zala. Ya burua apur bat arinddu eta beti zuan txistosua, eta hil be kantuan hil zala. Joxe Arratibel zan. (Joxeanjel)

Beste istorio bat ere kontatu digu aurretik ere jaso duguna, Joxerena:

Itxe baten, mutiko bat, hola puska bat átzeratua. Eta beti eurekin erueten mezetara. Eta egun baten ezin lagundu. Eta “ni fango naiz bakarrik”. Eta, “bai, ia ba, orduen fan bakarrik eta hik egin bestiek egitten dauena”. Eta “bai, bai, nik egingo dot bestiek egitten dauena”.

Eta fan da zeara, mezetara, eta elizaan sartzerakuen urr-bedeinkatu ontzixen ura, eta “saldia bakarrik, zopa dana janda!”, pentzau dau.

Eta fan da eliza barrura, eta halako baten... lenaa abariak hola errebentzia

(errebentzia) egitten ebenien kapia jaso, monagilluak egitten otzain. Eta aurreko andriari, “da!”, sóiñekua jaso. Emun xaa belarrondokua aurreko andriek, eta beak atzekuai atzera beste belarrondoko bat.

Eta hori egindda etorri da, eta “ze moduz arrelau haiz ba?”. Eta “ondo. Nik beste batzuk egitten dauena egin dot, eta ondo arrelau naiz”.

Horrek kontautakua, Joxek. Uesteikua zan. Uesteiko Atáunena. Zuk Enkarna ezautuko zebeñ, Enkarna Txomeena? Haaxe zan horretxen itxekua.

(Bittoina, Gerneta Etxebarrikua)

